

PRINSESSEN MET EEN *FIGHTING SPIRIT*

Krijgsvrouwen in de familie van Alexander de Grote

Promotor
Prof. dr. K. Vandorpe

Masterproef
ingediend door

ANNELIES MARIËN

Leuven 2011

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
FACULTEIT LETTEREN
MASTER IN DE GESCHIEDENIS VAN DE OUDHEID

PRINSESSEN MET EEN *FIGHTING SPIRIT*

Krijgsvrouwen in de familie van Alexander de Grote

Promotor
Prof. dr. K. Vandorpe

Masterproef
ingediend door

ANNELIES MARIËN

Leuven 2011

Dankwoord

Allereerst wil ik mijn promotor, prof. dr. K. Vandorpe, bedanken. Zij was geïnteresseerd in mijn thesis vanaf het moment waarop het prille concept vorm begon te krijgen. Doorheen het afgelopen jaar heeft zij mij gecorrigeerd en geëvalueerd, maar vooral ook gestimuleerd. Professor Vandorpe was het klankbord voor mijn hypothesen. Ze gaf me steeds eerlijk haar visie over plausibiliteit en raad over mogelijke nieuwe sporen en andere methoden.

Een bedanking hoort tevens uit te gaan naar mijn familie. Dankzij hen heb ik de geweldige kans gekregen om van mijn passie mijn opleiding te maken en zo heb ik meer geleerd dan ik ooit voor mogelijk had gehouden. Ze zagen me openbloeien omdat ik kon studeren over onderwerpen die me mateloos fascineren, maar verdroegen eveneens mijn minder zonnige kanten wanneer het moeizaam ging. Zonder historische opleiding was het voor hen niet altijd duidelijk waar zich de problemen bevonden bij mijn masterproef, maar dit hield hen niet tegen om mij onvoorwaardelijk te steunen. Daarom bedank ik hen voor deze kans, hun liefde, rotsvast vertrouwen en bovenal geduld.

Tenslotte verdienen ook mijn vrienden, zowel binnen als buiten mijn studierichting, een woord van dank. Bij hen kon ik telkens terecht met mijn frustraties, maar evenzeer met het enthousiasme dat in mij opborrelde bij het schrijven van mijn thesis. Deze wisselende emoties werden door mij niet steeds samenhangend, laat staan begrijpelijk, geuit. Toch kon ik met hen van gedachten wisselen en bij hen uitrazen, in de positieve en negatieve zin. Urenlang werken in de bibliotheek werd aangenamer dankzij hun aanwezigheid. Ze maakten kostbare tijd vrij om mijn werk na te lezen. Ook hun koten stonden tot mijn beschikking als werkplek. Ten slotte herinnerden zij mij er aan dat het niet slecht is om nu en dan iets anders te doen dan te zwoegen voor mijn masterproef. Ik dank hen voor hun begrip, gastvrijheid en eindeloze aanmoedigingen.

Inhoud

Inleiding	8
I. De antieke bronnen	13
1. De literaire bronnen	13
1.1. Diyllus	13
1.2. Duris van Samos	13
1.3. Satyrus	14
1.4. Diodorus van Sicilië	15
1.5. Pompeius Trogus	16
1.6. Plutarchus	16
1.7. Arrianus van Nicomedië	17
1.8. Polyaeus	18
1.9. Pausanias	19
1.10. Athenaeus	19
1.11. Aelianus	20
1.12. Orosius	20
2. De archeologische bronnen	21
3. De epigrafische bronnen	23
II. De context	25
1. De Macedonische monarchie	25
2. De regering van Philippus II	26
3. De regering van Alexander de Grote	30
4. De Diadochentijd tot 315 v. Chr.	31
5. De Macedonische visie op vrouwen	34
III. Audata-Eurydice en haar afstammelingen	41
1. De eerste generatie: Audata-Eurydice	41
1.1. Leven	41
1.2. Audata-Eurydice als krijgsvrouw	44
2. De tweede generatie: Cynnane	44

2.1. Leven	44
2.2. Cynnane als krijgsvrouw	49
3. De derde generatie: Adea-Eurydice en Cynnane II	50
3.1. Adea-Eurydice	50
3.1.1. Leven	50
3.1.1.1. Afstamming, jeugd en huwelijk	50
3.1.1.2. De oproer bij Triparadisus	51
3.1.1.3. Adea-Eurydice onder de controle van Polyperchon	52
3.1.1.4. De alliantie met Cassander en de confrontatie bij Euia	53
3.1.1.5. Gevangenschap en zelfmoord	55
3.1.2. Adea-Eurydice als krijgsvrouw	56
3.2. Cynnane II	58
3.2.1. De stèle van Adea Kassandrou	58
3.2.2. Een onbekende dochter van Cynnane? De theorie van Palagia	59
3.2.3. Het probleem van de bronnen	61
3.2.4. Cynnane II als krijgsvrouw	62
4. Verklaring	63
IV. Olympias	67
1. Leven.....	67
1.1. Afkomst	67
1.2. Olympias tijdens de regering van Philippus II	67
1.3. Olympias tijdens de regering van Alexander de Grote.....	69
1.4. Olympias in de Diadochentijd	70
1.4.1. Olympias tijdens de <i>ἐπιμέλεια</i> van Perdiccas en Antipater	70
1.4.2. De terugkeer naar Macedonië en de confrontatie bij Euia	71
1.4.3. De handelingen van Olympias na de overwinning bij Euia	73
1.4.4. Het conflict met Cassander	74
2. Olympias als krijgsvrouw	77
2.1. De confrontatie bij Euia.....	77
2.2. De belegering van Pydna	82
3. Verklaring	83

V. Meda.....	87
1. Leven.....	87
2. De these van Hammond.....	87
3. Meda als krijgsvrouw.....	88
VI. De dochter van Atheas.....	90
Conclusie.....	92
Appendix.....	95
Stamboom.....	95
De stèle van Adea Kassandrou.....	96
Bibliografie.....	97
Bronuitgaven.....	97
1. Literaire bronnen.....	97
2. Epigrafische bronnen.....	98
Hulpinstrumenten.....	99
Moderne literatuur.....	100
Websites.....	105

Inleiding

Dankzij Philippus II breidde de macht van Macedonië zich in het derde kwart van de vierde eeuw v. Chr. uit over Illyrië, Thracië, Phocië, Griekenland en een deel van Klein-Azië. Philippus' zoon, Alexander III, veroverde op zijn beurt het volledige Perzische rijk tot aan de Indus. Het strategische talent van deze mannen is reeds eeuwenlang alom bekend. Zij waren echter niet de enigen in hun familie met militaire bekwaamheden.

Manolis Andronikos vond in tombe II in de grote tumulus in Vergina de gecremeerde resten van een man in de hoofdkamer en van een jonge vrouw in de voorkamer. Bij de dame werd onder meer een wapenrusting aangetroffen. Sommige wetenschappers menen dat het Philippus II en een van zijn echtgenotes betreft. De vrouw wordt dan vaak geïdentificeerd met Cleopatra-Eurydice, die kort na Philippus' dood stierf. Op basis van de wapenrusting in de voorkamer stelde Nicholas G.L. Hammond dat de vrouw mogelijk Meda of een Scythische echtgenote van de koning, namelijk de dochter van Atheas, was.¹ Volgens anderen zijn het Philippus III Arrhidaeus en zijn echtgenote Adea-Eurydice. De aanwezigheid van deze grafgraven in de voorkamer van tombe II is markant, maar even interessant is een opmerking van Sarah B. Pomeroy hieromtrent: 'That there were several royal women qualified to wear greaves and be buried with quiver and arrows is noteworthy.'² Naast de mannen waren ook enkele vrouwen in Alexanders familie dus thuis in de militaire wereld. Welke dames onder zijn verwanten kunnen als krijgsvrouwen bestempeld worden? En hoe kan hun militaire activiteit verklaard worden?

Vooraleer deze vragen beantwoord kunnen worden, moet het begrip 'krijgsvrouw' afgebakend worden. Deze term kan men in nauwe zin interpreteren, waardoor het uitsluitend van toepassing is op dames die zelf meevechten. Deze invulling kan aangeduid worden als het 'soldaat-type' van krijgsvrouw. In brede zin betreft deze term daarentegen elke vrouw die deelneemt aan enige militaire activiteit. Ze hoeft zich daarom niet per se zelf in het strijdgewoel te begeven. Vrouwen die bevelen geven of bepalen welk detachement waar en wanneer moet strijden, maar die zelf niet meevechten, vallen dan binnen het concept. Er is een groot verschil tussen een dergelijk 'bevelhebber-type' van krijgsvrouw en het 'soldaat-type'. Bij de verklaring van vrouwelijke militaire activiteit moet men rekening houden met dit onderscheid. De krijgsvrouwen in de familie van Alexander de Grote zullen volgens deze

¹ N.G.L. HAMMOND, 'Philip's Tomb' in *Historical Context*, 336, 338. N.G.L. HAMMOND, 'The Evidence for the Identity', 123.

² S.B. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 7.

twee categorieën ingedeeld worden. Het doel is hier niet te onderzoeken of deze dames het einde van de Argeadische heerschappij hebben veroorzaakt.

Het zou te ver leiden om hier alle vrouwen in de Argeadische dynastie te bespreken. Daarom zullen alleen de dames behandeld worden waarover het bronnenmateriaal aanwijzingen voor militaire activiteit geeft. Op basis van de literaire bronnen komen Olympias, Audata-Eurydice, haar dochter Cynnane en kleindochter Adea-Eurydice in aanmerking voor de titel 'krijgsvrouw'. De amazone Thalestris, die bekend is uit de antieke auteurs, komt niet aan bod. Volgens Diodorus van Sicilië zou zij dertien dagen met Alexander hebben doorgebracht in een poging om zwanger te worden, waarna hun wegen opnieuw scheidden. Deze ontmoeting is onvoldoende om haar tot de familie van Alexander te rekenen. Daarnaast werd in de Oudheid reeds getwijfeld aan de historiciteit van dit verhaal, zoals Plutarchus en Strabo duidelijk maken.³ Cleopatra, de halfzus van Alexander de Grote, wordt eveneens niet behandeld. Zij wordt in het moderne onderzoek over het algemeen niet geassocieerd met militaire activiteit. De enige gebeurtenis die haar in verband brengt met het leger, is Eumenes' verzoek om de troepen toe te spreken. Hij hoopte zo de loyaliteit van zijn soldaten te verzekeren. Ze weigerde hierop in te gaan om problemen met Antipater te voorkomen.⁴ Naar mijn mening wijst dit niet op militaire handelingen van haar zijde.⁵

Op basis van voornamelijk archeologische bronnen zouden Meda en de dochter van de Scythische koning Atheas eveneens krijgsvrouwen geweest kunnen zijn. De grafstèle van Adea Kassandrou opent de mogelijkheid dat Adea-Eurydice een zus had, Cynnane II. Mogelijk was zij ook een krijgsvrouw. Op deze dames zal bijgevolg ingegaan worden.

In de moderne literatuur over de vrouwen in de familie van Alexander de Grote ligt de nadruk zelden op het militaire aspect van hun leven. De meeste aandacht gaat uit naar hun publieke optreden en politieke handelingen. Audata en haar afstammelingen vormen hierop een uitzondering: hun militaire activiteit is expliciet en is al onderzocht. Elizabeth D. Carney heeft het militaire handelen van Macedonische vrouwen het meest uitgebreid bestudeerd in het artikel 'Women and Military Leadership in Macedonia' (2004). Zij ging in op leidende legerfuncties die uitgeoefend werden door dames en maakt hierbij een onderscheid tussen bevelhebberschap op het slagveld, symbolisch leiderschap en administratief leiderschap. Ze

³ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 17.77.1-3. Strabo, *Geographica*, 11.5.4. Plutarchus, *Alexander*, 46.1-2. Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 6.5.24-32. Justinus, *Epitome*, 12.3.5-7.

⁴ Justinus, *Epitome*, 14.1.7-8. Plutarchus, *Eumenes*, 8.4.

⁵ Carney verschilt hierin van mening en beschouwt dit als een vorm van symbolisch leiderschap. E.D. CARNEY, 'Women and Military Leadership', 189.

behandelde Cynnane, Adea-Eurydice, Olympias en Cleopatra uit de familie van Alexander de Grote, maar ook adellijke vrouwen zoals Cratesipolis kwamen aan bod.

Grace H. Macurdy verdiepte zich in haar monografie *Hellenistic Queens: A Study of Woman-power in Macedonia, Seleucid Syria, and Ptolemaic Egypt* (1932) in de veranderende machtsposities van koninklijke vrouwen. Ze stelt daarbij dat deze dames in se niet anders handelden dan hun mannelijke tijdgenoten. In het hoofdstuk over Macedonië overloopt ze de levens van vrouwen binnen de koninklijke familie vanaf Gygaea tot Laodice, de echtgenote van Perseus. In de epiloog bespreekt ze onder meer kort hun militaire rol.

Pomeroy ging in haar monografie *Women in Hellenistic Egypt: From Alexander to Cleopatra* (1984) vooral in op Egyptische vrouwen van koninginnen tot slavinnen, maar het eerste hoofdstuk handelt deels over Macedonische koninklijke vrouwen. Daarbij werden voornamelijk de echtgenotes en dochters van Philippus II besproken.

Carney heeft met *Women and Monarchy in Macedonia*, dat gepubliceerd werd in 2000, een uitgebreide studie geleverd over de positie van Macedonische koninklijke vrouwen in verband met de monarchie. De monografie vangt aan met een algemene beschrijving van de rol van de vrouw in Macedonië,⁶ waarop een chronologische bespreking volgt vanaf de regering van Amyntas III tot en met de heerschappij van de Antigoniden. De laatste twee hoofdstukken bespreken veranderingen in de publieke rol van Macedonische koninklijke dames en hun begrafenissen. De biografieën van de vrouwen worden telkens als intermezzo's in kaders weergegeven.

Naast deze synthetiserende werken zijn ook studies verschenen over afzonderlijke vrouwen binnen deze familie, die alleen of samen met enkele andere vrouwelijke verwanten geanalyseerd werden. Vaak werd hierbij hun rol in de politieke omstandigheden of hun publieke carrière onderzocht, zoals bijvoorbeeld in de artikels 'The Career of Adea-Eurydice' (1987), 'Olympias and the Image of the Virago' (1993) en 'Olympias, Adea Eurydice, and the End of the Argead dynasty' (1994) van Carney en 'Le sang de Bardylis: une occasion manqué pour la Macédoine?' (2007) van Anne Jacquemin. Waldemar Heckel heeft zich in zijn artikels voornamelijk met het prosopografische aspect bezig gehouden.⁷

Hammond meent dat Meda of een dochter van Atheas de overledene in de voorkamer van tombe II in Vergina is op basis van de wapenrusting in deze ruimte. Hij publiceerde deze theorie in 'Philip's Tomb' in *Historical Context* (1978) en 'The Evidence for the Identity of

⁶ Delen van haar bevindingen hieromtrent waren reeds gepubliceerd in afzonderlijke artikels zoals E.D. CARNEY, 'Foreign Influence' (1993) en E.D. CARNEY, 'Women and *Basileia*' (1995).

the Royal Tombs at Vergina' (1982). Deze artikels maken deel uit van de discussie rond de identificatie van de overledenen in dit graf.

Olga Palagia stelde in 'The Grave Relief of Adea, Daughter of Cassander and Cynnana' op basis van de stèle van Adea Kassandrou dat Cynnane een tweede dochter had, Cynnane II. Naar mijn weten zijn op dit artikel, dat verscheen in 2008, nog geen kritische reacties verschenen. Om deze optie te beoordelen, ben ik daarom teruggegaan naar de literaire bronnen.

Mijn onderzoek legt de nadruk op het militaire aspect van het leven van deze vrouwen, in tegenstelling tot de meeste voorgaande werken. Carney's artikel 'Women and Military Leadership in Macedonia' behandelt de krijgsvrouwen in de familie van Alexander de Grote waarover het meest werd overgeleverd: Cynnane, Adea-Eurydice en Olympias. Ik zal daarentegen een overzicht geven van alle vrouwen in de Argeadische dynastie die mogelijk militair actief waren. Daarnaast concentreerde Carney zich in haar artikel voornamelijk op militair leiderschap, dat zij driedelig opdeelde. Bij mij ligt de nadruk niet uitsluitend op leidende functies. Ook training in de krijgskunst en deelname aan een veldtocht als soldaat worden bestudeerd. Zoals vermeld, deel ik de dames daarnaast niet in in drie categorieën, maar in twee subgroepen: krijgsvrouwen van het 'soldaat-type' en van het 'bevelhebber-type'.

Om mijn onderzoeksvragen te beantwoorden, heb ik beroep gedaan op literaire bronnen. Ik heb de relevante passages van de antieke auteurs verzameld en met elkaar vergeleken. Voor de epigrafische en archeologische bronnen was ik aangewezen op de beschrijvingen in de studies van moderne historici, aangezien dit materiaal voor mij niet rechtstreeks toegankelijk was. Ten slotte heb ik de moderne literatuur gebruikt.

Aangezien de familie van Alexander de Grote een complexe structuur had, bevat de appendix een stamboom. Deze volgt de volgorde waarin de echtgenotes van Philippus II genoemd worden bij Satyrus/Athenaeus. Over de correctheid van deze ordening bestaat er discussie, maar de meeste moderne wetenschappers hanteren deze structuur in hun stamboom. Voor de duidelijkheid heb ik deze ook gevolgd. Ik heb evenwel de dochter van Atheas, die niet in deze bron vermeld werd, tussen Meda en Cleopatra-Eurydice gevoegd. Over haar huwelijk met Philippus II is er niets bekend, waardoor het niet mogelijk is dit te dateren. Aangezien Cleopatra-Eurydice de laatste bruid van Philippus was, heb ik Atheas' dochter hiervoor geplaatst.

⁷ W. HECKEL, 'Polyxena, the Mother of Alexander the Great' (1981). W. HECKEL, 'Adea-Eurydike' (1983). W. HECKEL, 'Kynnane the Illyrian' (1983-4).

De moeder van Philippus II heette Eurydice. Haar achterkleindochter Adea veranderde haar naam naar 'Eurydice'. Mogelijk namen zijn echtgenotes Audata en Cleopatra ook deze naam aan. In de literaire bronnen wordt dan naar hen verwezen als 'Eurydice', wat tot verwarring kan leiden. Ik zal voor de duidelijkheid de oorspronkelijke namen hanteren tot het punt in hun leven van de verandering, waarna ik hieraan '-Eurydice' zal toevoegen.

Voor de duidelijkheid wordt hier kort de structuur van mijn masterproef uitgelegd. Na een bespreking van de literaire, archeologische en epigrafische bronnen in het eerste hoofdstuk volgt een schets van de context. Hierbij worden de Macedonische monarchie, de regering van Philippus en Alexander, de Diadochentijd tot de dood van Olympias en de Macedonische visie op vrouwen behandeld. Dit biedt een kader om de daden van de koninklijke dames in te plaatsen. Vervolgens wordt er ingegaan op de mogelijke krijgsvrouwen in Alexanders familie. Hierbij wordt de volgorde van de stamboom gehanteerd. Eerst worden Audata-Eurydice en haar afstammelingen behandeld. Daarna komt Olympias aan bod, gevolgd door Meda. Tot slot wordt de dochter van Atheas besproken. In elk van deze hoofdstukken wordt ongeveer dezelfde structuur gehanteerd. Bij iedere dame wordt eerst een schets van haar leven gegeven. Dit overlapt deels met de feiten die behandeld werden in het algemene historische overzicht. De gebeurtenissen die verband houden met de vrouw in kwestie worden hier echter meer in detail bestudeerd. De bespreking van de feiten wordt gevolgd door een uiteenzetting over haar mogelijke militaire rol, waarbij bepaald wordt of zij een krijgsvrouw was. Indien dit het geval is, wordt ze ingedeeld in de categorie van het 'soldaat-type' of het 'bevelhebber-type'. Tenslotte wordt haar optreden als krijgsvrouw verklaard. De verklaring voor de militaire activiteit van Audata-Eurydice wordt samen met die van haar afstammelingen besproken, aangezien ze onderling verbonden zijn.

I. De antieke bronnen

1. De literaire bronnen

1.1. Diyllus

Diyllus van Athene, die in de eerste helft van de derde eeuw v. Chr. leefde, schreef in zevenentwintig boeken een vervolg op de universele geschiedenis van Ephorus. Zijn werk omvat de periode van 357/6 v. Chr. tot 297 v. Chr. Vier fragmenten bleven bewaard. Er bestaat discussie over door welke antieke auteurs Diyllus als bron gebruikt werd.⁸

1.2. Duris van Samos

Duris werd waarschijnlijk ca. 330 v. Chr geboren op Sicilië. In 322/1 v. Chr. konden de Samische ballingen, waartoe zijn familie behoorde, terugkeren naar Samos. Duris studeerde in Athene bij de peripateticus Theophrastus en volgde mogelijk zijn vader Kaios op als tiran van Samos. Hij stond negatief tegenover de Macedonische overheersing.⁹ Van Duris' werken, waaronder *Ἱστορίαι* of *Μακεδονικά* over de gebeurtenissen van 370/69 tot 281 v. Chr, zijn slechts fragmenten bewaard gebleven.¹⁰

Duris deed aan tragische geschiedschrijving. Hij beschuldigde Ephorus en Theopompus ervan dat het hun werk ontbrak aan *μίμησις* en *ἡδονή*.¹¹ Duris' werken werden door veel antieke auteurs gebruikt, waaronder Plutarchus en Athenaeus. In de Oudheid bestond er reeds discussie over de waarde van zijn geschriften.¹² Ook in het moderne onderzoek zijn de meningen hierover verdeeld. Na een periode van negatieve beoordelingen is er sinds de jaren 1960 een herwaardering voor Duris. Kebric stelt bijvoorbeeld dat hij ondanks zijn tragische schrijfwijze toch kritisch omspringt met zijn bronnen. Daarnaast zijn veel

⁸ J. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 19-21. E. SCHWARTZ, 'Diyllus. 2)', 1247. K. MEISTER, 'Diyllus', 720.

⁹ R.B. KEBRIC, *Duris of Samos*, 2-9. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 9.

¹⁰ KEBRIC, *Duris of Samos*, 10. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 9.

¹¹ Photius, *Bibliotheca*, 176 (= F.Gr.Hist. 76.1). KEBRIC, *Duris of Samos*, 15. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 9-10.

¹² KEBRIC, *Duris of Samos*, 10-14. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 10.

kenmerken van de tragische geschiedschrijving ook te vinden bij andere antieke auteurs, aldus Kebric.¹³

1.3. Satyrus

Satyrus, die afkomstig was van Kallatis aan de Zwarte Zee, leefde in de tweede helft van de derde eeuw v. Chr.¹⁴ Athenaeus verwijst naar hem met de bijnaam *Περιπατητικός*, wat volgens Gudeman terugslaat op zijn literair-filologische richting. Schorn meent dat deze bijnaam verwijst naar de filosofische school, maar niet bewijst dat hij in Athene is geweest. Gudeman stelt dat hij verhuisde naar Oxyrrhynchus. Aangezien hij daar echter niet over de nodige literaire bronnen voor zijn werken beschikte, bracht hij waarschijnlijk tijd door in Alexandrië. Deze visie werd door veel historici gevolgd, maar Schorn merkt op dat hier geen concrete bewijzen voor zijn.¹⁵

Satyrus schreef *Βίων ἀναγραφή*,¹⁶ biografieën van filosofen, dichters, politici en militaire leiders. Het aantal boeken is onbekend. Herakleides Lembos maakte een epitome van dit werk tijdens de regering van Ptolemaeus VI Philometor. De best bewaarde biografie is die van Euripides. Een deel hiervan werd gevonden op een papyrus uit Oxyrhynchus, die in 1912 gepubliceerd werd. Deze levensbeschrijving was in dialoogvorm opgesteld. Verder bleven alleen fragmenten bij andere antieke auteurs zoals Athenaeus bewaard. Satyrus vermeldde zijn bronnen niet bij naam. Hij deed beroep op bloemlezingen en eigen literatuur van komedies. Satyrus probeerde biografische informatie af te leiden uit het werk van dichters. Daarnaast hanteerde hij biografieën, anekdotenverzamelingen en geschiedwerken. Hij citeerde niet steeds correct, maar gaf bewust andere interpretaties van passages of vervalste citaten, zoals dit in een discussie zou kunnen gebeuren. Via de reacties in de dialoog geeft Satyrus evenwel aan dat sommige gegevens betwifelbaar zijn.¹⁷

¹³ KEBRIC, *Duris of Samos*, 14-17. Voor een overzicht van de discussie, zie SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 10-19.

¹⁴ S. SCHORN, 'Einleitung' in Satyrus, *Satyros aus Kalatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 5-10.

¹⁵ Athenaeus, *Deipnosophistae*, 6.248d, 12.541c, 13.556a. GUDEMAN, 'Satyros. 16)', 228. SCHORN, 'Einleitung', 5-6.

¹⁶ Voor de titel, zie SCHORN, 'Einleitung', 15-17.

¹⁷ A. GUDEMAN, 'Satyros. 16)', 228-231. SCHORN, 'Einleitung', 15-21, 31-49.

1.4. Diodorus van Sicilië

Diodorus werd geboren in Agyrium op Sicilië¹⁸ in de eerste eeuw v. Chr. Hij schreef *Βιβλιοθήκη ιστορική* in veertig boeken, waarvan, op fragmenten na, alleen boeken een tot vijf en elf tot twintig bewaard bleven. Naar eigen zeggen, werkte hij er gedurende dertig jaar aan en ondernam hij reizen door een groot deel van Europa en Azië om materiaal te verzamelen. Er is evenwel alleen bewijs voor een bezoek aan Egypte en Rome.¹⁹

Diodorus wilde met dit werk een algemeen geschiedenisoverzicht schrijven. Volgens het overzicht dat hij geeft, handelden boek zeven tot en met zeventien over de gebeurtenissen vanaf de Trojaanse oorlog tot de dood van Alexander de Grote.²⁰

Diodorus ordende deze stof in een eigen chronologie. Voor de periode waarin specifieke datering mogelijk was, plaatste hij per jaar gebeurtenissen in Griekenland, Italië, Sicilië en Noord-Afrika naast elkaar. Dit zorgde voor fouten, aangezien het jaar niet overal op hetzelfde moment begon. Naast chronologische onjuistheden bevat de *Bibliotheca historica* ook fouten betreffende feiten, die waarschijnlijk voortkwamen uit Diodorus' bronnenmateriaal.²¹

Over Diodorus' werkwijze en bronnen bestaat discussie. Hij steunde op de literatuur, waaruit hij de *Bibliotheca historica* compileerde.²² Hoewel Diodorus dicht bij het origineel van zijn bronnen bleef, kopieerde hij deze niet louter, meent Sacks. Diodorus' eigen filosofische en politieke visies zijn zichtbaar in opvattingen en principes die doorheen het gehele werk terugkomen en bijgevolg niet eenvoudig overgeschreven kunnen zijn uit zijn bronnen. Op het vlak van interpretatie komt Diodorus' mening naar voren.²³

¹⁸ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, I.4.4.

¹⁹ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, I.4.1-2, I.44.1. C.H. OLDFATHER, 'General Introduction' in DIODORUS VAN SICILIË, *Diodorus of Sicily in ten volumes*, trad. C.H. OLDFATHER (The Loeb Classical Library), vii, xiii-xiv.

²⁰ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, I.4.6-7. OLDFATHER, 'General Introduction', xi-xii, xiv-xvi.

²¹ OLDFATHER, 'General Introduction', xviii, xxiii.

²² Hoewel bepaalde onderzoekers menen dat hij slechts één bron hanteerde, nemen de meeste wetenschappers aan dat hij zich naargelang het deel van zijn werk baseerde op een hoofdbron en meerdere nevenbronnen. Voor de geschiedenis van de Diadochentijd zou hij bijvoorbeeld vooral gesteund hebben op Hiëronymus van Cardia. OLDFATHER, 'General Introduction', xvii, xxi-xxii. D. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, xxiii. Voor een overzicht van de discussie, zie SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 30-35.

²³ K.S. SACKS, 'Diodorus and his Sources', 213-232.

1.5. Pompeius Trogus

Pompeius Trogus, die leefde in de tijd van Augustus, schreef een geschiedkundig werk in vierenveertig boeken, de *Historiae Philippicae*. Dit bleef deels bewaard in de samenvatting die Marcus Iunian(i)us Iustinus in de tweede of derde eeuw vervaardigde en in inhoudstafels per boek, de *prologi*. De *Historiae Philippicae* beschreven de geschiedenis van de opeenvolgende wereldrijken vanaf de Assyrische koning Ninus. Centraal stonden de geschiedenis van Macedonië en de veroveringen door Philippus II en Alexander de Grote. Daarna werden de Diadochentijd en de gebeurtenissen tot de heerschappij van Rome behandeld. Trogus wilde zo een niet-Romeins geschiedwerk schrijven als aanvulling op de op Rome geconcentreerde werken van de annalisten en Livius.²⁴

Binnen het moderne onderzoek bestaat er discussie over de vraag of Pompeius Trogus zelf werken van onder meer Theopompus gelezen had of louter het werk van Timagenes vertaalde.²⁵ De *Historiae Philippicae* bevat fouten betreffende eigennamen. Deze komen voort uit leesfouten van Pompeius Trogus, vergissingen van Iustinus of incorrectheden in de handschriftelijke overlevering.²⁶

1.6. Plutarchus

Plutarchus werd in het midden van de eerste eeuw geboren en overleed circa 120.²⁷ Zijn *Ἠθικά* of *Moralia* zijn een groep geschriften over verschillende onderwerpen, onder meer filosofie, ethiek, educatie, muziek, politiek, ethnologie en filologie. Hij gebruikte verhalen om zijn standpunten te onderbouwen.²⁸

Plutarchus schreef zijn *Βίοι παράλληλοι* of *Vitae* toen de *Moralia* al grotendeels gepubliceerd waren. In dit werk plaatste hij steeds het leven van een Griek naast dat van een Romein. In een *σύγκρισις* gaf hij telkens een besluit. Tweeëntwintig paren en vier enkele levens bleven bewaard. Er zijn sporen van twaalf verloren parallelbiografieën. Volgens Perrin

²⁴ P. EMBERGER, 'Grosse Frauengestalten des Altertums im Geschichtswerk des Pompeius Trogus/Iustinus', 31-33. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 51. A. KLOTZ, 'Pompeius. 142)', 2301-2307.

²⁵ SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 51-53. KLOTZ, 'Pompeius. 142)', 2305-2309.

²⁶ KLOTZ, 'Pompeius. 142)', 2304-2305.

²⁷ Voor meer informatie over Plutarchus, zie onder meer F.C. BABBITT, 'Introduction' in PLUTARCHUS, *Plutarch's Moralia I*, trad. F.C. BABBITT (The Loeb Classical Library), ix-xii. B. PERRIN, 'Introduction' in PLUTARCHUS, *Lives: Theseus and Romulus, Lycurgus and Numa, Solon and Publicola*, trad. B. PERRIN (The Loeb Classical Library), xi-xii.

²⁸ BABBITT, 'Introduction', xii-xiii.

wilde Plutarchus met deze vergelijkingen aantonen dat het Griekse verleden grootser was dan het Romeinse.²⁹ Plutarchus stelde zelf dat hij geen geschiedenis, maar biografieën schreef.³⁰ Hij wilde voornamelijk het karakter van de behandelde personen verduidelijken en morele lessen geven.³¹ Vooral de biografie van Alexander biedt informatie over Olympias.

Plutarchus had een uitgebreide kennis van de literaire bronnen, vergeleek deze met elkaar en beoordeelde hen kritisch. Meestal volgde hij de consensus, op enkele gevallen na waarbij hij een bepaalde bron meer vertrouwde. Hij noemde meestal zijn bronnen niet bij naam.³² De *Vitae* bevatten ongeloofwaardige anekdotes, maar volgens Badian drukte Plutarchus zijn twijfel tegenover deze verhalen uit door het gebruik van formuleringen als *λέγεται, λέγουσιν, ἐστὶ λόγος* en *δοκεῖ*.³³

1.7. Arrianus van Nicomedië

Arrianus werd ca. 90 n. Chr. geboren in Nicomedië in een voorname familie, die het burgerrecht bezat. Hij had een succesvolle carrière en bereikte de senaat.³⁴

Arrianus schreef meerdere werken van uiteenlopende aard.³⁵ *Tὰ μετ' Ἀλέξανδρου* beschreef de gebeurtenissen tussen 323 en 321 v. Chr. Fragmenten van dit werk, dat uit tien boeken bestond, bleven bewaard bij Photius. Arrianus' hoofdbron voor dit geschiedwerk was waarschijnlijk Hieronymus.³⁶

Alleen de *Ἀνάβασις Ἀλέξανδρου* en de *Ἰνδική* bleven volledig bewaard. Arrianus vond de bestaande werken over Alexander de Grote literair minderwaardig. Hij wilde in de *Anabasis* de daden van Alexander beschrijven zoals Homeros voor Achilles had gedaan. Hoewel hij een overwegend positief beeld schetste van Alexander, gaf hij ook kritiek. Arrianus baseerde zich vooral op de werken van Ptolemaeus en Aristobulus, die hij onder

²⁹ PERRIN, 'Introduction', xii-xiv. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 38.

³⁰ Plutarchus, *Alexander*, 1.2.

³¹ PERRIN, 'Introduction', xiii. E. BADIAN, 'Plutarch's Unconfessed Skill', 27. BABBITT, 'Introduction', xii.

³² BADIAN, 'Plutarch's Unconfessed Skill', 26, 31-32. Voor een overzicht over de eerdere discussie betreffende Plutarchus' bronnen en werkwijze, zie SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 38-46.

³³ BADIAN, 'Plutarch's Unconfessed Skill', 28-30.

³⁴ Voor meer informatie, zie onder meer P.A. BRUNT, 'Introduction' in ARRIANUS, *Anabasis Alexandri (books I-IV)*, ed. trad. P.A. BRUNT (The Loeb Classical Library), ix-xii. S. MOOIJ-VALK, 'Inleiding' in ARRIANUS, *Alexander de Grote: het verhaal van zijn verovering van het Perzische Rijk*, trad. S. MOOIJ-VALK, 17-21. E. SCHWARTZ, 'Arrianus. 9)', 1230-1231.

³⁵ Voor voorbeelden, zie MOOIJ-VALK, 'Inleiding', 20-23. BRUNT, 'Introduction', xi-xiii. SCHWARTZ, 'Arrianus. 9)', 1232-1236.

³⁶ MOOIJ-VALK, 'Inleiding', 21. BRUNT, 'Introduction', xii. SCHWARTZ, 'Arrianus. 9)', 1236. Voor een overzicht over de discussie betreffende de hoofd- en mogelijke nevenbronnen voor *Tὰ μετ' Ἀλέξανδρου*, zie onder meer SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 46-49.

meer volgens het criterium van overeenkomst beoordeelde. In de *Indica* worden Indië, haar bevolking en de terugtocht van Alexanders vloot onder leiding van Nearchus beschreven.³⁷

1.8. Polyaeus

Polyaeus werd circa 100 geboren in Bithynië. Zijn familie was van Macedonische afkomst. Bij het begin van de Parthische oorlog in 162 wijdde Polyaeus zijn *Strategica* of *Στρατηγήματα*, waaraan hij waarschijnlijk reeds eerder begonnen was, aan Marcus Aurelius en Lucius Verus.³⁸

‘Strategemata’ verwijst naar het aanwenden van intelligentie in een militaire context, waarbij men probeert te winnen door listen en vernuft in plaats van louter wapens en mankracht. Polyaeus hoopte dat zijn verzameling van voorbeelden van militaire intelligentie voor de keizers nuttig zou zijn bij hun veldtocht om zo patronage te krijgen. In strategemata leeft de sofistieke idee dat oorlogsvoering kan geleerd worden. Binnen dit genre bestonden er in Polyaeus’ tijd al meerdere collecties van voorbeelden. Daarnaast boden ook de mondelinge overlevering en militaire handboeken informatie.³⁹

Polyaeus had waarschijnlijk geen militaire ervaring, maar had kennis van de literatuur. Hij gebruikte onder meer Herodotus, Thucydides, Xenophon, Aeneas Tacticus, Hieronymus van Cardia, Duris van Samus, Pompeius Trogus en Plutarchus. Zijn werk bevat fragmenten van auteurs wier werken nu verloren zijn. Polyaeus ordende zijn stof prosopografisch of ethnografisch. In het achtste boek komen Romeinen en vrouwen aan bod.⁴⁰

Binnen het genre van stratagemata was volledige historische correctheid geen vereiste. Het was geen geschiedschrijving en exempla mochten aangepast worden om een doel te bereiken. De nadruk lag op het aanleren van het aanwenden van militaire intelligentie.⁴¹

³⁷ MOOIJ-VALK, ‘Inleiding’, 20-34. BRUNT, ‘Introduction’, xii-xiii, xxix-xxxiv. SCHWARTZ, ‘Arrianus. 9)’, 1232-1247. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, xxii.

³⁸ P. KRENTZ en E.L. WHEELER, ‘Introduction’ in POLYAENUS, *Stratagems of War*, ed. trad. P. KRENTZ en E.L. WHEELER, ix-xi. F. LAMMERT, ‘Polyainos 8)’, 1432-1436. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 49-50.

³⁹ KRENTZ en WHEELER, ‘Introduction’, vi-ix, xi-xii. LAMMERT, ‘Polyainos 8)’, 1433.

⁴⁰ KRENTZ en WHEELER, ‘Introduction’, vii, xii-xvi. LAMMERT, ‘Polyainos 8)’, 1433-1434. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 49.

⁴¹ KRENTZ en WHEELER, ‘Introduction’, xvi.

1.9. Pausanias

Pausanias was waarschijnlijk afkomstig uit Lydië en schreef in de tweede helft van de tweede eeuw een *Περιήγησις τῆς Ἑλλάδος*. Deze toeristische gids in tien boeken beschrijft een rondreis door Griekenland. Steden, rivieren, bergen, monumenten en kunstwerken komen onder meer aan bod. Deze worden meestal niet gedetailleerd beschreven, maar aangehaald als bezienswaardigheden en verklaard aan de hand van uitweidingen over mythen, orakels, voorspellingen, lokale verhalen en geschiedenis. Pausanias had veel interesse voor religieuze aangelegenheden. Hij had bewondering voor het antieke Griekenland.⁴²

Algemeen wordt aangenomen dat Pausanias een eerlijke auteur was. Hij verzamelde het grootste deel van zijn bronnenmateriaal waarschijnlijk op zijn reizen en schreef zijn werk op basis van nota's die hij toen genomen had. Daarnaast gebruikte hij de antieke literatuur voor zijn uitweidingen, maar er bestaat discussie over welke auteurs hij hanteerde.⁴³

1.10. Athenaeus

Athenaeus van Naucratis leefde in de tweede helft van de tweede eeuw. Hij schreef de *Δειπνοσοφισταί*, die bestaan uit vijftien boeken. In dit werk, dat binnen het genre van de symposiumliteratuur valt, vertelt Athenaeus aan Timocrates over een diner bij Larensius. Mogelijk komen de personages Athenaeus en Larensius overeen met de auteur en een historische figuur uit de Larensis-familie op wiens bibliotheek de schrijver mogelijk beroep kon doen. Athenaeus beschrijft onder meer de dialogen die tijdens het diner gevoerd werden. Tijdens deze gesprekken komen niet alleen eten en drank aan bod, maar ook andere onderwerpen zoals bijvoorbeeld muziek, geneeskunde en geschiedenis.⁴⁴ De gasten citeren hierbij veelvuldig de antieke literatuur over de betreffende stof. Op deze manier bleven veel fragmenten bewaard van auteurs uit verschillende disciplines wier werken nu verloren zijn, zoals Duris van Samos, Diyllus en Satyrus. Volgens Olson worden meer dan duizend werken

⁴² J. POUILLOUX, 'Introduction general. I. L'Homme et l'œuvre' in PAUSANIAS, *Description de la Grèce. 1: Livre I: L'Attique*, ed. M. CASEVITZ, trad. J. POUILLOUX (Collection des universités de France), xi-xiv, xxii-xxix. W.H.S. JONES, 'Introduction' in PAUSANIAS, *Description of Greece*, trad. W.H.S. JONES (The Loeb Classical Library), ix-x, xii-xv, xvii.

⁴³ POUILLOUX, 'Introduction general', xiv-xvi. JONES, 'Introduction', xv. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen*, 50-51.

⁴⁴ G. WENTZEL, 'Athenaios 22)', 2026, 2028. S.D. OLSON, 'Introduction' in ATHENAEUS, *The Learned Banqueters*, ed. trad. S.D. OLSON (The Loeb Classical Library), vii-xv. Voor een overzicht van de inhoud per boek, zie WENTZEL, 'Athenaios 22)', 2028-2031.

gecteerd. Waarschijnlijk heeft Athenaeus deze niet allemaal zelf geraadpleegd, maar gebruikte hij compilatiewerken en breidde zijn kennis verder uit met eigen literatuur.⁴⁵

1.11. Aelianus

Waarschijnlijk werd Claudius Aelianus circa 170 geboren in Praeneste nabij Rome en overleed hij circa 235.⁴⁶ Aelianus stond bekend om zijn goede kennis van het Grieks, waarin hij zijn werken schreef. De *Ποικίλη Ἱστορία* of *Varia Historia*, een verzameling moraliserende anekdotes in veertien boeken, bleef onvoltooid. Vanaf boek III.12 is het werk overgeleverd in verkorte vorm sinds de Byzantijnse tijd.⁴⁷ Volgens Wilson was Aelianus niet extensief vertrouwd met de literatuur over de Hellenistische periode. Daarnaast bevat het werk anachronismen en onbetrouwbare anekdotes.⁴⁸ Waarschijnlijk gebruikte Aelianus zowel de antieke literatuur als eerdere compilatiewerken bij het samenstellen van de *Varia Historia*. Er zijn overeenkomsten met het werk van Plutarchus en Athenaeus. Mogelijk hanteerden ze een gemeenschappelijke bron.⁴⁹

1.12. Orosius

De Spaanse priester Orosius werd waarschijnlijk aan het einde van de vierde eeuw geboren. Hij reisde onder meer naar Afrika, waar hij in contact kwam met Augustinus van Hippo. Hij nam deel aan de christelijke discussies van zijn tijd, zoals blijkt uit onder meer *Commonitorium de errore Priscillianistarum et Origenistarum*, waarop Augustinus antwoordde in *Liber ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas*.⁵⁰

Orosius' *Historiarum adversus paganos libri VII* bespreekt de wereldgeschiedenis vanuit een christelijk perspectief. Het werk begint met een geografisch overzicht van de bekende wereld. Vervolgens wordt de geschiedenis vanaf de schepping verhaald, waarbij het

⁴⁵ WENTZEL, 'Athenaios 22)', 2032-2033. OLSON, 'Introduction', xv-xvi.

⁴⁶ Voor meer informatie, zie onder meer M. WELLMANN, 'Aelianus 11)', 486. N.G. WILSON, 'Introduction' in AELIANUS, *Historical Miscellany*, ed. trad. N.G. WILSON (The Loeb Classical Library), 2-7.

⁴⁷ WELLMANN, 'Aelianus 11)', 486-488. WILSON, 'Introduction', 1, 3-4, 6, 13.

⁴⁸ Wilson relativeert dit evenwel door te stellen dat moderne wetenschappers zich pas recent realiseren dat ze voorzichtig moeten omspringen met biografisch materiaal over figuren van de klassieke periode. WILSON, 'Introduction', 8-9.

⁴⁹ WELLMANN, 'Aelianus 11)', 487-488. WILSON, 'Introduction', 10-11.

⁵⁰ A.T. FEAR, 'Introduction' in Orosius, *Seven Books of History against the Pagans*, trad. A.T. Fear (Translated Texts for Historians, 54), 1-6. F. WOTKE, 'Orosius', 1185-1189.

Babylonische rijk van het oosten, het Macedonische van het noorden, het Carthaagse van het zuiden en het Romeinse van het westen elkaar opvolgen.⁵¹ Rome speelt een centrale rol. Orosius was ervan overtuigd dat men doorheen de loop van de geschiedenis kon zien hoe Gods plan zich ontvouwt. Door alle rampen te overlopen wilde hij aantonen dat het lijden afnam ten opzichte van vroeger en dat God ingreep om goede daden te belonen en het kwade te bestraffen. Indien een gebeurtenis niet in deze these paste, verzweg hij deze soms. Meestal gaf hij echter dergelijke voorvallen wel weer. Daarnaast probeerde hij de heidense opvatting dat de christenen de reden waren voor de neergang van Rome te ontkrachten.⁵² Hoewel Orosius een goede kennis van de Bijbel had, gebruikte hij deze zelden als bron. Hij probeerde de heidenen te overtuigen met hun eigen auteurs. Hij benutte onder meer de samenvatting van Pompeius Trogus' *Historiae Philippicae* door Justinus, de *Periochae* van Livius' werk, Florus, Eutropus, Sallustius en Suetonius. Hij gebruikte tevens fragmenten van auteurs uit de voetnoten van het *Chronicon* van Hiëronymus van Stridon. Orosius stond kritisch tegenover zijn heidense bronnen, die volgens hem onbetrouwbaar waren. Fear meent dat hij op deze manier hun geloofwaardigheid wou ondermijnen opdat zijn werk ook door heidenen als het meest betrouwbare zou beschouwd worden.⁵³

2. De archeologische bronnen

In 1968 stelde Hammond dat het antieke Aegae, waar de Argeadische familie begraven werd, mogelijk overeenkomt met het huidige Vergina. Deze identificatie wordt door de meeste wetenschappers aanvaard.⁵⁴ Andronikos vond bij zijn opgravingen in de grote tumulus in Vergina in 1977 twee tombes: tombe I, bekend als de 'tombe van Persephone', en tombe II.⁵⁵ De wapenrusting die aangetroffen werd in het tweede grafmonument is relevant voor het onderzoek naar de krijgsvrouwen in de familie van Alexander de Grote. De andere grafgriffen worden hier niet behandeld.⁵⁶

⁵¹ Hiermee gaf Orosius zijn invulling aan de vier koninkrijken uit de droom van Nebuchadnezzar in het Boek Daniël. Daniël, 2.31-45.

⁵² FEAR, 'Introduction', 7-13, 16-22. WOTKE, 'Orosius', 1189-1193.

⁵³ FEAR, 'Introduction', 13-16. WOTKE, 'Orosius', 1191-1192.

⁵⁴ N.G.L. HAMMOND, 'The Archaeological Background to the Macedonian Kingdom', 65. Voor een recente reactie tegen deze identificatie, zie J. TOULOUAKOS, 'Die historische Problematik der Gräber von Vergina', *Ancient Society*, 40 (2010), 15-47.

⁵⁵ M. ANDRONIKOS, *The Royal Graves at Vergina*, 10-30.

⁵⁶ Voor meer informatie over de andere grafgriffen, zie onder meer ANDRONIKOS, *The Royal Graves at Vergina*, 34-46. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 5. HAMMOND, 'The Evidence for the Identity', 116-124. I. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 235. E.D. CARNEY, *Vergina/Aegae and the Royal Tombs*, (<http://people.clemson.edu/~elizab/aegae.htm>).

In de hoofdkamer van tombe II werden de gecremeerde resten van een man aangetroffen. De muren zijn onversierd en het plaaster was nog niet droog toen er een sarissa werd tegen geplaatst. De voorkamer werd iets later gebouwd. Hier vond men de gecremeerde overblijfselen van een jonge vrouw. Op basis van de grafgiften en de grootte van de tumulus die de graven bedekte, nemen de meeste onderzoekers aan dat het graf toebehoort aan leden van het Macedonische koningshuis.⁵⁷ Volgens sommige wetenschappers is de man in de hoofdkamer Philippus II. De vrouw wordt door velen geïdentificeerd met zijn laatste echtgenote Cleopatra-Eurydice, die kort na Philippus' dood stierf.⁵⁸ Hammond meent dat de dame mogelijk Meda of de dochter van Atheas zou kunnen zijn.⁵⁹ Anderen denken dat Philippus III Arrhidaeus en zijn echtgenote Adeia-Eurydice in het graf rusten.⁶⁰

De identificatie van de overledenen wordt onder meer beïnvloed door de interpretatie van de wapenrusting die in het graf werd aangetroffen. De hoofdkamer bevatte een ijzeren helm, drie paar bronzen beenplaten van gelijke lengte, een zwaard met een nu grotendeels vergane schede en een tweede zwaard. De wapenrusting bestond tevens uit een leren kuras met gouden en ivoren decoratie, een kuras uit linnen en goud, een borstplaat, twee schilden en zes speren waaronder twee sarissa's. Verder lag er een bronzen schildbeschermer voor een ritueel schild in hout, ivoor en goud, dat nu grotendeels ontbonden is. In de voorkamer bevonden zich sporen van een schild en van een kuras bij de zuid-muur. Voor de sarcofaag stond waarschijnlijk een *κλίνη*, waarvan de gouden en ivoren decoratie mogelijk strijdtafereelen voorstelde. Bij de noord-muur lagen twee gorgoneia die mogelijk deel uitmaakten van een linnen kuras, een speerpunt en een borstplaat uit leer en ijzer met verguld zilver, die gedecoreerd is met ruiters. Tegen de deur, die naar de hoofdkamer leidt, lagen een

⁵⁷ ANDRONIKOS, *The Royal Graves at Vergina*, 34, 50-51. HAMMOND, 'The Evidence for the Identity', 116-117. N.G.L. HAMMOND, *The Macedonian State*, 27. P. GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 137. E.D. CARNEY, *Women and Monarchy*, 234. E.N. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 259-260.

⁵⁸ ANDRONIKOS, *The Royal Graves at Vergina*, 51-53. Green meent dat de resten waarschijnlijk van Philippus II en Cleopatra-Eurydice zijn, al is Phila in principe ook mogelijk. GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 133-151. Ogden spreekt zich niet uit over de kwestie of tombe I dan wel tombe II aan Philippus II toebehoorde, maar stelt dat Cleopatra-Eurydice in elk geval bij hem begraven werd. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 26-27.

⁵⁹ HAMMOND, 'Philip's Tomb' in Historical Context', 335-338. HAMMOND, 'The Evidence for the Identity', 111-127 (123 handelt specifiek over de mogelijkheid van Meda en de dochter van Atheas). HAMMOND, *The Macedonian State*, 36. Volgens Worthington heeft Hammond waarschijnlijk gelijk, al sluit hij Cleopatra-Eurydice niet uit. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 235-241.

⁶⁰ W.L. ADAMS, 'The Royal Macedonian Tomb At Vergina', 67-72. P.W. LEHMANN, 'The So-Called Tomb of Philip II', 527-531. BORZA, *In the shadow of Macedon*, 260-266. Een gedetailleerde bespreking van deze discussie met de argumenten van elke visie zou hier te ver leiden. Zie voor details onder meer: POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 5-7. HAMMOND, 'The Evidence for the Identity', 111-127. GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 133-151. E.A. FREDERICKSMEYER, 'Again the So-Called Tomb of Philip II', 330-334. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 235-241. CARNEY, *Women and Monarchy*, 234-242. E.D. CARNEY, 'The Female Burial in the Antechamber', 17-21.

gouden Scythische gorytos (een houder voor zowel de pijlen als de boog) en een paar vergulde beenplaten. De linkse beenplaat heeft een andere vorm dan de rechtse en is drie en een halve centimeter korter. Achter de gorytos lagen vijf gouden ringen, die deel uitmaakten van een boog, en vierenzeventig bronzen pijlpunten, waarvan bij enkelen ook de schacht van de pijl bewaard bleef.⁶¹

Zoals Carney uiteengezet heeft, zijn er drie mogelijke interpretatiewijzen voor de aanwezigheid van de wapenrusting in de voorkamer. Een eerste mogelijkheid is dat de wapens in de voorkamer toebehoorden aan de man. Op basis van het plaaster in de hoofdkamer, gaat men ervan uit dat deze haastig gebouwd werd. Men vergat de borstplaat, de beenplaten en de gorytus, die deel uitmaken van een ceremoniële wapenrusting. Deze grafgiften waren te kostbaar om niet mee te geven, dus plaatste men deze nadien in de voorkamer. Volgens een tweede interpretatie behoorden alle voorwerpen in de voorkamer aan de vrouw toe. Zij wordt op deze manier gekarakteriseerd als een krijgsvrouw. Carney meent dat de vrouw in dit geval geïdentificeerd wordt met Adea-Eurydice, maar Hammond stelde voor dat ook Meda of de dochter van de Scythische koning Atheas met een wapenrusting kon begraven worden. Ten slotte zouden de grafgiften mogelijk aan geen van beiden toebehoren, ‘but instead came from, so-to-speak, the Argead Attic.’ Deze optie kan alleen gehandhaafd worden indien de overledenen Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus zijn. Enige tijd na hun dood door toedoen van Olympias begroef Cassander hen in Aegae. Mogelijk vond Cassander slechts weinig van hun bezittingen om mee te geven en vulde hij het tekort aan met oudere voorwerpen die niet aan de overledenen zelf toebehoorden. Elk van deze interpretaties heeft elementen die er zowel voor als tegen pleiten.⁶²

3. De epigrafische bronnen

De epigrafische bronnen geven weinig informatie over krijgsvrouwen in de familie van Alexander de Grote. Op basis van de stèle van Adea Kassandrou suggereert Palagia dat Adea-

⁶¹ CARNEY, *Vergina/Aegae and the Royal Tombs*, (<http://people.clemson.edu/~elizab/aegae.htm>). ANDRONIKOS, *The Royal Graves at Vergina*, 34, 37-38, 44, 46. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 5. HAMMOND, ‘The Evidence for the Identity’, 116-124. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 235. ADAMS, ‘The Royal Macedonian Tomb At Vergina’, 67-68. CARNEY, ‘The Female Burial in the Antechamber’, 21. CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 187. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 258.

⁶² Voor deze argumenten en problemen en voor meer details, zie CARNEY, ‘The Female Burial in the Antechamber’, 17-26. HAMMOND, ‘Philip’s Tomb’ in Historical Context’, 336, 338. HAMMOND, ‘The Evidence for the Identity’, 123. HAMMOND, *The Macedonian State*, 35-36.

Eurydice een zus had, waarvan het bestaan niet bekend was uit de literaire bronnen.⁶³ Deze uitbreiding van de Argeadische stamboom is belangrijk, want Adea-Eurydice, haar moeder Cynnane en grootmoeder Audata-Eurydice komen reeds in aanmerking voor de titel 'krijgsvrouw'.

⁶³ S.E.G., 24 (1969), no. 503. O. PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea', 195-214. Dit komt verder aan bod in III.3.2. Cynnane II.

II. De context

1. De Macedonische monarchie

De centrale bestuursvorm in Macedonië was de monarchie, die vaak omschreven wordt als ‘Homerisch’.⁶⁴ Volgens Carney was de afstand tussen de koning en de elite klein: de vorst was een krijger in het gezelschap van hetairoi. Hij verschilde niet van hen door kledij of protocol. Hij had een religieuze functie, maar hierover is weinig bekend.⁶⁵ De koning bracht onder meer offers bij belangrijke momenten.⁶⁶ De vorst beheerde de natuurlijke rijkdommen en stond aan het hoofd van het leger. Hij sloot buitenlandse allianties in zijn eigen naam en bepaalde de politiek naar het buitenland toe.⁶⁷ Hoewel Macedonië vanaf Philippus II meer geürbaniseerd werd, was de samenleving nog hoofdzakelijk onverstedelijk en ruraal.⁶⁸

Moderne historici zijn het niet eens over de macht van de monarch. Eén stroming, de ‘constitutionalisten’, meent dat het koningschap in Macedonië een duidelijk afgelijnd ambt was, waarvan de rechten en plichten bepaald werden door tradities. Daarnaast werd zijn macht ook ingeperkt door de krijgsraad. Verschillende groepen deelden in de macht overeenkomstig de tradities. De ‘anti-constitutionalisten’ stellen dat de macht van de koning in principe onbeperkt was, maar begrensd werd door onder meer de reactie van de koninklijke familie, de elite en het leger. De vorst moest rekening houden met tradities, maar kon er tegen ingaan indien nodig.⁶⁹ De *νομοί* waren ongeschreven en de koning besliste over de rechtspraak.⁷⁰ Mijns inziens is de visie van de ‘anti-constitutionalisten’ correct. De beperking van de koninklijke macht door de mening van de elite is bijvoorbeeld zichtbaar bij de weigering van de hetairoi bij de invoering van de proskynesis door Alexander.⁷¹

De Argeadische monarchie gaat terug tot de zevende eeuw v. Chr. Volgens Carney bestonden ambten met duidelijk afgelijnde macht, plichten en beperkingen niet tijdens het grootste deel van de regering van deze dynastie en zeker niet tijdens de periode van haar

⁶⁴ CARNEY, *Women and Monarchy*, 5. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 236.

⁶⁵ CARNEY, *Women and Monarchy*, 5. E.D. CARNEY, *Olympias*, 20. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 237-238.

⁶⁶ HAMMOND, *The Macedonian State*, 17, 21-24. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 238.

⁶⁷ BORZA, *In the shadow of Olympus*, 237-238.

⁶⁸ Arrianus, *Anabasis Alexandri*, 7.9.2. CARNEY, *Women and Monarchy*, 5. CARNEY, *Olympias*, 7. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 4, 8.

⁶⁹ Ik volg hier de omschrijving van de discussie van Carney en Borza, aangezien het hier te ver zou leiden om diep op deze polemiek in te gaan. Borza geeft een overzicht van de discussie. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 232-236. CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 368-369. CARNEY, *Women and Monarchy*, 6. E.D. CARNEY, ‘Olympias and the Image of the Virago’, 45.

⁷⁰ OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 3.

neergang. Het koningschap was niet het ambt van een individu, maar behoorde toe aan de clan.⁷² Dit blijkt onder meer uit het ontbreken van een eenduidig opvolgingssysteem. De nieuwe vorst was niet stevast de oudste zoon van de vorige monarch. ‘One Argead was apparantly as good as another, so long as he was able to defeat the others,’ aldus Carney.⁷³ Meerdere kandidaten concurreerden vaak om de heerschappij. Hun moeders hielpen hen om het koningschap te bereiken. De inspraak van de aristocratie en/of de krijgsraad bij de opvolging wordt bediscussieerd.⁷⁴ Carney merkt op dat de concurrentie tussen kandidaten binnen de familie weinig langdurende problemen gaf. Het geleidelijke uitsterven van de dynastie zorgde daarentegen voor jarenlange conflicten. De clan zorgde dus voor stabiliteit en continuïteit.⁷⁵ Naast het ontbreken van een regulering betreffende de opvolging wijst de titulatuur erop dat het koningschap aan de familie toebehoorde. Alexander de Grote was de eerste Macedonische koning die de titel *βασιλεύς* begon te hanteren. Zijn voorgangers identificeerden zich aan de hand van een patroniem, wat de familieband benadrukte. *Βασιλεύς* werd pas onder de Diadochen tot een ambt ontwikkeld. Vervolgens pleiten ook de problemen betreffende plaatsvervangers van de koning tegen een visie op het koningschap als een persoonlijk ambt. Wanneer de vorst voor langere tijd afwezig was en een of meer vervangers aanduidde, waren hun functie, verplichtingen en grenzen immers vaag gedefinieerd. De macht van deze plaatsvervanger werd tevens met verschillende termen aangeduid. Pas in de latere Diadochentijd werd autoriteit op basis van (militaire) overwinningen belangrijker dan behoren tot de Argeadische dynastie.⁷⁶ Aangezien het publieke leven werd gedomineerd door de clan, was er naar de mening van Carney geen duidelijke grens tussen privaat en openbaar leven in Macedonië.⁷⁷

2. De regering van Philippus II

Toen Perdicas III in 359 v. Chr. sneuvelde bij een nederlaag tegen de Illyrische koning Bardylis, volgde zijn jongere broer Philippus hem op. Perdicas III had een zoon, Amyntas,

⁷¹ Arrianus, *Anabasis Alexandri*, 4.10.5-12.5.

⁷² CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 369. Borza meent tevens dat de ambten niet precies afgelijnd waren, maar hij ziet het koningschap eerder als individueel. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 236-241, 248.

⁷³ CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 369-70. CARNEY, *Women and Monarchy*, 6.

⁷⁴ CARNEY, *Women and Monarchy*, 6. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 3. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 242-245.

⁷⁵ CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 369-370. CARNEY, *Women and Monarchy*, 6-7.

⁷⁶ CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 369-376. CARNEY, *Women and Monarchy*, 7-8.

⁷⁷ CARNEY, *Women and Monarchy*, 3, 36.

die op dat moment nog een kind was.⁷⁸ Volgens sommige historici was Philippus II eerst de regent van zijn neef. Hij werd dan nadien aangesteld tot koning of stootte Amyntas van de troon.⁷⁹ Anderen menen dat hij meteen tot monarch werd benoemd.⁸⁰ Philippus sloot een verdrag met Bardylis, wat hem de tijd gaf om zich voor te bereiden op een nieuwe oorlog tegen de Illyriërs. Daarnaast rekende hij af met de troonpretendenten Pausanias en Argaeus en trok hij de Macedonische troepen terug uit Amphipolis om een vrede met Athene te bekomen. In 358 v. Chr. versloeg hij de Paeoniërs en Bardylis en nam hij Opper-Macedonië in. Hij stelde de Macedonische grenzen veilig via allianties met Epirus, Thessalië en Chalcidice en breidde zijn gebied uit tot de Nestus-rivier. In 352 v. Chr. werd Philippus II *τᾶγός* van de Thessaliërs. Hij werd in 346 v. Chr. lid van de Amphictionie van Delphi. Hij overwon de Phociërs, de Illyriërs, de Thraciërs en de Scythen. De Atheners en de Thebanen verzamelden bondgenoten om het tegen Philippus op te nemen. In 338 v. Chr. leden ze in Chaeronea een nederlaag tegen de Macedoniërs. Philippus riep de Grieken samen in Corinthe in 337 v. Chr., waar Sparta geen gehoor aan gaf. Bij deze bijeenkomst werd de Corinthische Bond opgericht, met de Macedonische vorst als *ἡγεμών*. De Griekse poleis mochten voortaan niet meer tegen elkaar ten strijde trekken. De Corinthische Bond verklaarde de oorlog aan het Perzische Rijk en een eerste expeditie werd naar Klein-Azië gestuurd.⁸¹

Philippus verwezenlijkte deze uitbreiding van zijn macht door een combinatie van diplomatie en militaire actie, waarbij hij steunde op zijn hervormde leger. Naast militaire maatregelen voerde hij ook economische vernieuwingen door.⁸²

Een passage in Athenaeus, waarin hij Satyrus aanhaalt, beschrijft de huwelijken van Philippus II met Audata, Phila, Nicesipolis, Philinna, Olympias, Meda en Cleopatra.⁸³ In de inleiding wordt gezegd dat de Macedonische koning zijn vrouwen niet meebracht naar de oorlog, in tegenstelling tot de Perzische vorst Darius, die zijn driehonderd concubines meevoerde. Philippus huwde evenwel *κατὰ πόλεμον*. Dit duidt mogelijk op een huwelijk ‘voor een oorlog’, maar ook ‘na’ of ‘in verband met’ zijn mogelijke interpretaties.⁸⁴ Een verband met oorlogsvoering is evenwel niet bekend bij bijvoorbeeld Phila en Cleopatra-Eurydice.

⁷⁸ Volgens Ellis was Amyntas hoogstens acht jaar en was hij waarschijnlijk slechts enkele maanden oud. J.R. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 47.

⁷⁹ H. BERVE, *Das Alexanderreich*, I, 3. HAMMOND, *The Macedonian State*, 33. G.H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 32, 48.

⁸⁰ Onder meer OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 16.

⁸¹ Voor meer informatie over de regering van Philippus II, zie onder meer ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, HAMMOND, *The Macedonian State* en WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*.

⁸² BORZA, *In the shadow of Olympus*, 202-206, 209, 215-216. HAMMOND, *The Macedonian State*, 177-187.

⁸³ Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.557b-e.

⁸⁴ SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 423.

Volgens Jacquemin gaat het hier om een woordspelletje van Satyrus.⁸⁵ Algemeen wordt aangenomen dat Philippus huwde om zonen te krijgen, allianties te bezegelen, de stabiliteit binnen Macedonië te verzekeren en de grenzen veilig te stellen. Carney meent drie stadia te onderkennen in zijn huwelijkspolitiek. In de eerste fase trouwde hij kort na elkaar met vijf vrouwen om te zorgen voor stabiliteit. Tussen 357 en 342 of 339 v. Chr. huwde hij niet. Vanaf 339 tot 336 v. Chr. maakte hij nieuwe huwelijksallianties voor zichzelf en zijn dochters om stabiliteit binnen de dynastie te bewerkstelligen ter voorbereiding op zijn veldtocht in Azië.⁸⁶

Hoewel men vroeger vermoedde dat Philippus serieel monogaam was, zijn de meeste historici er nu van overtuigd dat hij een polygamist was.⁸⁷ Sommige wetenschappers menen een onderscheid tussen concubines, hoofd- en nevenvrouwen te kunnen bepalen aan de hand van de verschillende werkwoorden in de passage.⁸⁸ De meeste onderzoekers stellen daarentegen dat het om een stilistische variatie gaat en dat Philippus zijn echtgenotes en kinderen gelijk behandelde. Volgens Carney duidde hij evenwel ten laatste in 340 v. Chr., maar mogelijk al in 346 of 343 v. Chr. Alexander aan als opvolger, waardoor Olympias de dominante vrouw aan het hof werd.⁸⁹

Op basis van het geboortjaar van Alexander kan men bepalen dat het huwelijk met Olympias ten laatste eind 357 v. Chr. plaatsvond.⁹⁰ Satyrus geeft aan dat Meda en Cleopatra daarna Philippus' volgende echtgenotes werden. De volgorde en de datering van de huwelijken met de vier vrouwen voor Olympias blijft onzeker.⁹¹ Carney meent dat Satyrus waarschijnlijk een chronologische lijst wilde maken, maar dat hij van de vier eerste echtgenotes mogelijk de volgorde niet wist.⁹² Schorn merkt tevens op dat Satyrus mogelijk de

⁸⁵ A. JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 277-278. CARNEY, *Women and Monarchy*, 54.

⁸⁶ CARNEY, *Women and Monarchy*, 56-57. CARNEY, *Olympias*, 21-22. Jacquemin maakt een gelijkaardige indeling in Philippus' huwelijkspolitiek, maar dateert de periode waarin hij niet huwde tussen 355 en 340 v. Chr. JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 278. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 4. HAMMOND, *The Macedonian State*, 32. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 208.

⁸⁷ Voor argumenten, zie onder meer: OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, xiv-xvi, 17-18. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 4.

⁸⁸ Een recent voorbeeld hiervan is GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 138-139.

⁸⁹ OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, ix, xiv-xvi, 18-19. SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 425. CARNEY, *Women and Monarchy*, 25-26. CARNEY, *Olympias*, 23-25. HAMMOND, *The Macedonian State*, 32.

⁹⁰ SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 426. CARNEY, *Olympias*, 19. CARNEY, *Women and Monarchy*, 62-63.

⁹¹ Onder meer Ogden meent dat de volgorde correct is. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 19. Volgens Ellis klopt de ordening niet. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 212.

⁹² CARNEY, *Women and Monarchy*, 55-56. CARNEY, *Olympias*, 20.

details niet kende. Men kan niet uitsluiten dat Satyrus de ordening aanpaste om een effect te bekomen, maar in dit fragment werden nog geen historische fouten gevonden, aldus Schorn.⁹³

Volgens Satyrus ontstond er een conflict bij het huwelijk van Philippus met de Macedonische Cleopatra. Tijdens het banket verkondigde Attalus, de oom van de bruid, dat de kinderen uit dit huwelijk geen bastaards zouden zijn. Alexander gooide daarop woedend zijn beker naar Attalus, die de zijne terugwierp. Alexander vertrok naar Illyrië, Olympias reisde naar Epirus.⁹⁴ Plutarchus beschrijft een gelijkaardig verhaal, maar voegt eraan toe dat Philippus zijn zwaard trok om Alexander aan te vallen. Dit mislukte doordat hij struikelde door zijn woede en dronkenheid, wat door Alexander werd bespot.⁹⁵ In de versie van Iustinus werd Philippus' aanval tegengehouden door vrienden.⁹⁶ Op vraag van zijn vader keerde Alexander nadien terug.⁹⁷ Over de interpretatie van Attalus' uitspraak en Philippus' reactie bestaat er discussie. Mogelijk verwees Attalus naar de buitenlandse afkomst van de andere echtgenotes van Philippus. Bij polygamie zijn er echter geen vaste regels over legitimiteit, meent Ogden.⁹⁸

In 336 v. Chr. regelde Philippus het huwelijk tussen Cleopatra, zijn dochter met Olympias, en Alexander van Epirus, de broer van Olympias. Tijdens de festiviteiten werd de koning vermoord door Pausanias, die deel uitmaakte van zijn lijfwacht. Volgens Plutarchus en Iustinus was Olympias en mogelijk zelfs Alexander betrokken bij de aanslag.⁹⁹ Carney, Heckel en Badian merken terecht op dat moderne historici onmogelijk kunnen achterhalen of Olympias al dan niet een aandeel bij de moord had.¹⁰⁰

⁹³ SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 429.

⁹⁴ Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.557.

⁹⁵ Plutarchus, *Alexander*, 9.4-5.

⁹⁶ Iustinus, *Epitome*, 9.7.3-6.

⁹⁷ Plutarchus, *Alexander*, 9.6. Plutarchus, *Moralia*, 179c. Iustinus, *Epitome*, 9.7.6.

⁹⁸ Voor meer informatie over deze discussie, zie OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, xvi-xix, 20-22. CARNEY, *Olympias*, 31-37. CARNEY, *Women and Monarchy*, 66. HECKEL, 'Polyxena', 83, voetnoot 21. W. HECKEL, 'Olympias', 182. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 28, 30-31. BERVE, *Das Alexanderreich*, I, 6. H. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 581. Ὀλυμπιάς, 285. Ellis stelt dat een verwijzing naar een buitenlandse afkomst onwaarschijnlijk is, aangezien Philippus' moeder een half-Illyrische was. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 214-217.

⁹⁹ Plutarchus, *Alexander*, 10.4. Iustinus, *Epitome*, 9.6-7.

¹⁰⁰ CARNEY, *Women and Monarchy*, 66-67, 79-81. CARNEY, *Olympias*, 39-41. Badian maakt dezelfde opmerking over Alexander, maar dit geldt impliciet uiteraard ook voor zijn moeder. E. BADIAN, 'Alexandros [4] "der Grosse"', 468. Borza meent dat Olympias onschuldig is. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 227. Heckel zegt dat het aandeel van Olympias geloofwaardig is, maar niet bewezen kan worden. Een openlijke erkenning van haar rol lijkt hem vals. HECKEL, 'Olympias', 182. Ogden meent dat betrokkenheid van Olympias en Alexander onwaarschijnlijk is. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 24. Berve stelt daarentegen dat Olympias waarschijnlijk op zijn minst op de hoogte was van de geplande moord, hoewel dit niet bewezen kan worden. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 285. Ὀλυμπιάς, 285.

3. De regering van Alexander de Grote

Alexander volgde zijn vader op, stelde diens moordenaar terecht en zorgde voor de begrafenis van Philippus in Aegae. Hij rekende af met mogelijke troonpretendenten, waaronder zijn neef Amyntas. Olympias vermoordde Cleopatra-Eurydice en haar baby.¹⁰¹ Alexander sloeg opstanden neer in de Balkan en in Griekenland. Vervolgens werd hij bevestigd als ἡγεμὼν van de Corinthische Bond en zette hij de oorlog tegen de Perzen verder.¹⁰² Hij liet Antipater achter in Macedonië met de helft van het leger. Hij stond onder meer in voor militaire aangelegenheden. Ook Olympias kreeg een aandeel in de Macedonische macht. Alexanders zus Cleopatra was ondertussen weduwe en trad in Epirus op als regentes voor haar kinderen. In de laatste jaren van Alexanders regering nam Cleopatra Olympias' functie over in Macedonië, terwijl haar moeder in Epirus regeerde.¹⁰³

Alexander behaalde overwinningen bij de Granicus en bij Issus. Hij veroverde Klein-Azië, Syrië, Palestina en Egypte. In de Siwa-oase in de Oost-Egyptische woestijn werd hij begroet als de zoon van Zeus-Ammon. Bij Gaugamela won hij beslissend tegen Darius III, die naar het oosten vluchtte. De Perzische koning werd echter gedood door Bessus, die zich onder de naam Artaxerxes V als de nieuwe heerser over het Perzische rijk beschouwde. Alexander veroverde verder, kreeg Bessus te pakken en liet hem doden.¹⁰⁴ Doorheen zijn veroveringen maakte Alexander de monarchie meer absoluut en nam hij Perzische elementen op, zoals kledij.¹⁰⁵

Uit de relatie van Alexander met Barsine, de dochter van de Perzische satraap Artabazus, kwam een zoon voort, Heracles.¹⁰⁶ In 327 v. Chr. huwde Alexander met Roxane,

¹⁰¹ Iustinus verhaalt dat Olympias de dochter doodde in Cleopatra's schoot en daarna Cleopatra dwong zich op te hangen. In een andere passage stelt hij dat Alexander zich schuldig voelde voor hun dood. Iustinus, *Epitome*, 9.7.12 en 12.6.14. Pausanias meent dat Olympias Cleopatra en haar zoon verbrandde. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 8.7.7. (Volgens Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.577 had Cleopatra-Eurydice een dochter, Europa, met Philippus). Plutarchus vermeldt dat Alexander kwaad was op Olympias voor haar brute behandeling van Cleopatra. Plutarchus, *Alexander*, 10.4. CARNEY, 'Olympias and the Image of the Virago', 37-41. CARNEY, *Women and Monarchy*, 74, 85-86. CARNEY, *Olympias*, 43-47. HECKEL, 'Olympias', 182. BERVE, *Das Alexanderreich*, I, 6-7. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 581. Ὀλυμπιάς, 285.

¹⁰² Plutarchus, *Alexander*, 11-14.1. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 17.3-4; 17.8. Iustinus, *Epitome*, 11.1.1-5.1. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.16.1-3.

¹⁰³ Zie hiervoor IV.1.3. Olympias tijdens de regering van Alexander de Grote. HAMMOND, *The Macedonian State*, 23-24, 33-34, 171-173. CARNEY, *Olympias*, 49-53, 57-59. BERVE, *Das Alexanderreich*, I, 8. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 581. Ὀλυμπιάς, 285-286. Voor de rol van Olympias en Cleopatra in Epirus, zie N. BERNARD, 'Reines, régentes', 253-259.

¹⁰⁴ BADIAN, 'Alexandros [4] "der Grosse"', 471-472.

¹⁰⁵ CARNEY, *Olympias*, 48. BADIAN, 'Alexandros [4] "der Grosse"', 471.

¹⁰⁶ Pausanias, *Descriptio Graecae*, 9.7.2. Plutarchus, *Eumenes*, 1.3. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 20.20.1. Iustinus, *Epitome*, 13.2.7. Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 10.6.11. Voor meer informatie over Barsine, zie onder meer CARNEY, *Women and Monarchy*, 101-105, 149-150.

de dochter van Oxyartes.¹⁰⁷ Alexander zette zijn veroveringen verder tot de Hyphasis-rivier en zakte na een opstand van zijn troepen af tot de monding van de Indus. Zijn vloot voer onder het commando van Nearchus terug langs de kust. Het landleger trok door de woestijn, waarbij Alexander veel manschappen verloor. Alexander keerde in 324 v. Chr. terug naar Susa en elimineerde een deel van zijn Perzische satrapen.¹⁰⁸ Hij organiseerde een massahuwelijk waarbij hij hetairoi koppelde aan adellijke Perzische meisjes en zelf trouwde met Stateira, de dochter van Darius, en Parysatis, de dochter van Artaxerxes III.¹⁰⁹ Toen hij zijn veteranen naar huis wilde zenden, brak in Opis een opstand uit, waarop een verzoeningsmaal volgde. Hij stelde Craterus aan als vervanger voor Antipater en gaf Antipater de opdracht naar hem toe te komen, wat deze niet deed. In 323 bereidde Alexander een nieuwe veldtocht voor, toen hij ziek werd en in Babylon aan een hevige koorts overleed.¹¹⁰

4. De Diadochentijd tot 315 v. Chr.

Toen Alexander overleed, was er geen mannelijke opvolger. Roxane was zwanger en Heracles, de illegitieme zoon met Barsine, was ongeveer vier jaar oud. De enige andere kandidaat binnen de Argeadische dynastie was Arrhidaeus, Alexanders zwakzinnige halfbroer. Bij de bijeenkomst in Babylon na de dood van Alexander wilde Perdikkas, de *χλῆραρχος*, wachten op de bevalling van Roxane. Als het kind een jongen was, zou hij koning worden onder toezicht van een regent. Dit voorstel werd na enige discussie gesteund door de meeste cavalerie-officieren. De infanterie met Meleager als woordvoerder kwam in opstand omdat zij Arrhidaeus op de troon wilden. Uiteindelijk werd een compromis gesloten: Arrhidaeus werd tot koning aangesteld en indien Roxane een zoon baarde, zou deze medekoning worden. Aangezien Arrhidaeus, die de naam Philippus III aannam, en het kind niet geschikt waren om op zichzelf te regeren, werd Perdikkas aangesteld als *ἐπιμελητής τῆς*

¹⁰⁷ Arrianus, *Anabasis Alexandri*, 4.19.5. Plutarchus, *Alexander*, 47.4. Plutarchus, *Moralia*, 332e, 338d. Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 8.4.25. Voor meer informatie over Roxane, zie onder meer CARNEY, *Women and Monarchy*, 106-107, 146-148.

¹⁰⁸ BADIAN, 'Alexandros [4] "der Grosse"', 473-474. CARNEY, *Olympias*, 49.

¹⁰⁹ Voor de huwelijken in Susa: Chares bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 12, 538b-539a. Justinus, *Epitome* 12.10.9-10. Plutarchus, *Moralia* 329e. Plutarchus, *Alexander*, 70.2. Arrianus, *Anabasis Alexandri*, 7.4.4-8. Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 10.3.12. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 17.107.6. Volgens Arrianus huwden er tachtig koppels. Plutarchus vermeldt in *Moralia* 329e honderd paren. Chares meent dat Alexander tweeënnegentig bruidskamers liet voorbereiden. Volgens Diodorus, Justinus en Plutarchus huwde Alexander met Stateira. Arrianus noemt Parysatis en Barsine als bruiden. Quintus Curtius Rufus stelt dat hij huwde met een dochter van Darius, maar noemt haar naam niet. Voor meer informatie over Stateira en Parysatis, zie onder meer CARNEY, *Women and Monarchy*, 108-111.

¹¹⁰ BADIAN, 'Alexandros [4] "der Grosse"', 474. CARNEY, *Olympias*, 49.

βασιλείας.¹¹¹ Bij een bijeenkomst in Babylon werden de functies en provincies verdeeld. Antipater behield zijn positie in Macedonië, Craterus werd *προστάτης*. Ptolemaeus kreeg de macht over Egypte en Eumenes over Cappadocië en Paphlagonië. Thracië kwam onder de controle van Lysimachus te staan en Pamphylie, Lycië en Phrygia Major onder die van Antigonus.¹¹²

Olympias wilde een bondgenootschap aangaan met Perdiccas. Ze bood hem daarom in 322 v. Chr. de hand van haar dochter Cleopatra aan, die ondertussen weduwe was. In die periode was Perdiccas evenwel van plan te trouwen met Nicaea, de dochter van Antipater.¹¹³ Ondertussen wilde Cynnane, de dochter van Philippus II en Audata-Eurydice, een huwelijk regelen tussen Philippus III Arrhidaeus en haar dochter Adea. Ze richtte een leger op, overwon de troepen van Antipater en stak de Hellespont over. Daar kwam ze tegenover de troepen van Perdiccas' broer Alcetas te staan. Toen Alcetas Cynnane vermoordde, begonnen zijn strijdkrachten te muiten en de legers eisten dat het huwelijk toch doorging. Hierbij veranderde Adea haar naam naar Eurydice.¹¹⁴ Antigonus Monophtalmus vertelde Antipater dat Perdiccas een huwelijk zou sluiten met Cleopatra en Antipaters macht wou innemen. Hierop ontstond een oorlog tussen Perdiccas en Eumenes enerzijds en Antipater, Craterus, Antigonus, Lysimachus en Ptolemaeus anderzijds. Perdiccas werd vermoord door zijn eigen troepen terwijl hij optrok tegen Ptolemaeus. Eumenes was ondertussen achtergebleven in Azië als verdediging tegen Craterus en behaalde de overwinning. Craterus sneuvelde in de strijd.¹¹⁵ Peithon en Arrhidaeus werden aangesteld als tijdelijke *ἐπιμεληταί τῆς βασιλείας* en reisden naar Triparadissus. Adea-Eurydice ging tegen hun gezag in. Antipater werd aangesteld tot *ἐπιμελητής αὐτοκράτωρ* en kreeg met moeite de onrust onder controle die Adea-Eurydice bij het leger gezaaid had.¹¹⁶ Hij bepaalde een nieuwe machtsverdeling op de bijeenkomst van Triparadissus. Hij werd zelf *ἐπιμελητής* en *χιλίαρχος*. Ptolemaeus behield zijn controle over Egypte. Antipater kreeg de macht over de Aziatische troepen om de oorlog verder te zetten

¹¹¹ Iustus, Epitome, 13.2-4.5. Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 10.6-8; 10.9.7- 10.1, 4. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92. 69a (= F.Gr.Hist. 156 F1.1-3). Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.2.2-4.

¹¹² Ik haal hier alleen de figuren aan die een belangrijke rol speelden in de latere conflicten tussen de Diadochen. Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 10.10.1-6. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.69 (= F.Gr.Hist. 156 F1.3-8). Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.3. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.6.2. Voor meer informatie, zie onder meer P. GREEN, *Alexander to Actium*, 8-9.

¹¹³ Volgens Diodorus trouwde Perdiccas voorlopig met Nicaea. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.23.1-3. Iustus meent dat hij geen van beide vrouwen huwde. Iustus, Epitome, 13.6.4-7.

¹¹⁴ Polyenus, *Strategemata*, 8.60. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.22-23).

¹¹⁵ Voor meer uitgebreide informatie, zie onder meer GREEN, *Alexander to Actium*, 12-14. HAMMOND, *The Macedonian State*, 252-253.

¹¹⁶ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.36.7; 18.39.1-4. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.71 (= F.Gr.H. 156 F.9.30-33). Deze onrust wordt in meer detail besproken in III.3.1.1.2. De oproer bij Triparadissus.

tegen Eumenes, Alcetas en Attalus, over wie het doodvonnis was uitgesproken.¹¹⁷ Antipater bracht het hof over naar Macedonië.

Toen de *ἐπιμελητής* in 319 v. Chr. zijn einde voelde naderen, waarschuwde hij dat ze nooit een vrouw moesten laten heersen en duidde hij Polyperchon aan als zijn opvolger. Deze bood Olympias, die in Epirus verbleef, aan om terug te keren naar Macedonië om voor Alexander IV te zorgen. Zij aarzelde om daadwerkelijk te vertrekken aan het Epirotische hof. Antipaters zoon Cassander werd aangesteld als *χιλίαρχος*, maar hij verlangde naar Polyperchons positie. Hij vormde daarom een bondgenootschap met Ptolemaeus en Lysimachus tegen Polyperchon en Olympias.¹¹⁸ Eumenes sloot zich op aanvraag van Polyperchon en Olympias bij hen aan. Hij kreeg het bevel over hun troepen in Azië,¹¹⁹ waarmee hij het opnam tegen Antigonus.

In 317 v. Chr. ging Adea-Eurydice in naam van Philippus III Arrhidaeus een alliantie aan met Cassander. Olympias vertrok uit Epirus samen met haar neef Aeacides, de koning van de Molossiërs. Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus verzamelden een leger en probeerden de terugkeer van Olympias te verhinderen. Ze kwamen tegenover de troepen van Polyperchon, Olympias en Aeacides te staan in Euia, nabij de grens tussen Macedonië en Epirus. De soldaten van Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus deserteerden evenwel voordat de veldslag plaatsvond uit respect voor Olympias.¹²⁰ Het koninklijke echtpaar werd gevangen genomen. In opdracht van Olympias werd Philippus III Arrhidaeus vermoord en Adea-Eurydice gedwongen zelfmoord te plegen. Volgens Diodorus doodde Olympias hierna Nicanor, de broer van Cassander, en honderd adellijke Macedonische aanhangers van Cassander. Daarnaast schond ze het graf van een andere broer van Cassander, Iollaus, die ze ervan beschuldigde betrokken te zijn bij de vergiftiging van Alexander.¹²¹

Cassander onderbrak daarop de belegering van Tegea en begaf zich met zijn leger naar Macedonië. Olympias trok zich terug in Pydna, samen met Roxane, Alexander IV en een

¹¹⁷ Voor meer informatie over de regelingen bij Triparadisus, zie onder meer GREEN, *Alexander to Actium*, 15. HAMMOND, *The Macedonian State*, 254-255.

¹¹⁸ Met zijn waarschuwing verwees Antipater naar Olympias. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.48.4-49; 19.11.9.

¹¹⁹ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.58.1 Plutarchus, *Eumenes*, 13.1.

¹²⁰ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.1-2. Iustinus, *Epitome*, 14.5. Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52). Pausanias vermeldt Adea-Eurydice niet. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.11.3. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.29-30. GREEN, *Alexander to Actium*, 19. HAMMOND, *The Macedonian State*, 261.

¹²¹ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.3-9. Plutarchus vermeldt de grafschennis, maar geen specifiek aantal doden. Plutarchus, *Alexander*, 77.1. Iustinus en Orosius vermelden de moord op Nicanor en de schending van het graf van Iollaus niet en geven geen aantal voor de vermoorde edelen. Iustinus, *Epitome*, 14.5-6.1. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.30. Aelianus, *Varia Historia*, 13.36. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.11.4; 1.25.6.

groep adellijke dames. Cassander hongerde Pydna uit zodat Olympias zich overgaf op voorwaarde van haar veiligheid. Ze werd echter veroordeeld en geëxecuteerd. Cassander huwde vervolgens met Thessalonice, de dochter van Philippus II en Nicesipolis. Hij begroef Philippus III Arrhidaeus, Adea-Eurydice en Cynnane in Aegae. Roxane en Alexander IV werden naar Amphipolis gezonden.¹²²

5. De Macedonische visie op vrouwen

Het bronnenmateriaal dat kan aangewend worden om de positie van de vrouw in Macedonië te bepalen is problematisch. Er is minder informatie in vergelijking met mannen en Griekse auteurs waren vaak bevooroordeeldheid. Daarnaast zijn er alleen bronnen voor de elite: over gewone vrouwen is vrijwel niets bekend. Hierdoor is het exact omschrijven van genderrollen onmogelijk. Over vrouwen in de elite naast de leden van de koninklijke familie is er tevens weinig bronnenmateriaal. Carney heeft uit de schaarse bronnen opgemaakt dat de publieke rol van deze dames gelijkaardig was aan die van hun koninklijke tegenhangers.¹²³

Macedonië was een patriarchale maatschappij. Dames waren niet toegelaten bij symposia en werden meestal niet begraven met wapens. Ze regeerden niet onafhankelijk over het koninkrijk en fysieke agressie door vrouwen werd meestal afgekeurd. Edele dames hielden zich onder meer bezig met koken, kledij vervaardigen, de kinderen opvoeden en rituelen uitvoeren. In de vijfde eeuw v. Chr. beschikten ze waarschijnlijk over weinig slaven. Dit veranderde in de vierde eeuw v. Chr.: door een toename in luxe fungeerden ze volgens Carney eerder als managers van het huishouden.¹²⁴ De ongelijkheid tussen mannen en vrouwen was echter minder groot dan in de Zuid-Griekse wereld.¹²⁵ Naar de mening van Carney mag men niet aannemen dat de rol van Macedonische dames gelijk was aan die van hun Atheense tegenhangers. De positie van de vrouw werd in Athene immers beïnvloed door

¹²² Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.35-36; 19.49-52.1; 19.52.4-5. Iustinus, *Epitome*, 14.6.2-12. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.25.6; 9.7.2. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.31-32. Green plaatst de overgave van Olympias in de lente van 315 v. Chr, Hammond in de lente van 316 v. Chr. GREEN, *Alexander to Actium*, 20. HAMMOND, *The Macedonian State*, 261-262. CARNEY, *Olympias*, 79-87.

¹²³ CARNEY, *Women and Monarchy*, 8-13, 35. CARNEY, 'Women and *Basileia*', 384-385. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 8. Over het leven van gewone Macedoniërs, zowel mannen als vrouwen, is weinig bekend. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 267-268.

¹²⁴ Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 5.2.20. Herodotus, *Historiae*, 5.18.2-3; 8.137.2. HAMMOND, *The Macedonian State*, 31. CARNEY, *Women and Monarchy*, 3, 29-30, 35. CARNEY, 'Women and *Basileia*', 383. CARNEY, *Olympias*, 31. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 13. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 3-4.

¹²⁵ CARNEY, *Women and Monarchy*, 3.

de voorwaarden voor het burgerschap.¹²⁶ Carney specificceert deze stelling niet nader, maar volgens mij verwijst zij hier naar de wetten van Solon uit de zesde eeuw v. Chr. en de wet van Pericles van 451 v. Chr. Fantham meent dat de Soloniaanse wetgeving tot doel had te zorgen voor legitieme erfgenamen en het publieke optreden van vrouwen te beperken.¹²⁷ De wet van Pericles stelt dat alleen de kinderen van een legitiem gehuwde Atheense vader en een Atheense moeder burgers zijn. In Athene hadden vrouwen geen rol in het publieke leven, op religieuze activiteiten na.¹²⁸ Carney merkt verder op dat de overeenkomst tussen Macedonische en Atheense vrouwen mogelijk afhankelijk was van de mate van Hellenisering.¹²⁹ Hoewel Herodotus aparte vrouwenvertrekken vermeldt, werden hiervoor geen bewijzen gevonden in de archeologie.¹³⁰ Edele dames leefden niet afgescheiden van de buitenwereld: ‘exactly because of the expectation that they should look out for family interest, women in the elite had to be well informed about public affairs; it was part of being a good mother, daughter and wife.’¹³¹ Moeders speelden vaak een belangrijke rol bij de troonopvolging.¹³² Vrouwen verschenen bij publieke gelegenheden en gehelleniseerde dames in de late vierde eeuw waren geletterd.¹³³ Er zijn geen bewijzen voor een *κῆρυξ* voor Macedonische vrouwen. Philippus II en Alexander de Grote lijken soms op te treden in die rol door huwelijken te regelen voor vrouwelijke familieleden, maar Cynnane en Olympias deden dit ook voor hun dochters.¹³⁴ Macedonische vrouwen konden zonder *κῆρυξ* eigendom bezitten en beheren.¹³⁵

De positie van de vrouw in Macedonië was onderhevig aan veranderingen doorheen de tijd. Tot Eurydice, de moeder van Philippus II, zijn er geen bewijzen voor vrouwelijke macht. Vrouwen werden toen vooral gebruikt voor de huwelijkspolitiek van hun mannelijke familieleden, zoals ze ook later nog vaak zouden ingezet worden.¹³⁶

¹²⁶ CARNEY, *Women and Monarchy*, 9-10.

¹²⁷ E. FANTHAM, *Women in the Classical World*, 74-83.

¹²⁸ Voor informatie over de rol van de vrouw in Athene, zie onder meer R. LONIS, *La cité dans le monde grec*, 47-70, 79-80. R. SEALEY, *Women and Law*, 25-49, 151-160. FANTHAM, *Women in the Classical World*, 74-124.

¹²⁹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 10. G. HOFFMANN, ‘De la *politeia*’, 403-409.

¹³⁰ Herodotus, *Historiae*, 5.18.2-3. CARNEY, *Women and Monarchy*, 28. Volgens Pomeroy verzon Herodotus deze mogelijk omdat hij vrouwenvertrekken kende bij bepaalde Griekse poleis. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 175, noot 4.

¹³¹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 36. CARNEY, ‘Foreign Influence’, 314-315.

¹³² HAMMOND, *The Macedonian State*, 32-35. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, ix-x. CARNEY, *Women and Monarchy*, 31-32.

¹³³ CARNEY, ‘Foreign Influence’, 314-315. CARNEY, *Women and Monarchy*, 28-29. CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 384.

¹³⁴ Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.22-23). Polyaeus, *Stratagemata*, 8.60. Iustinus, *Epitome*, 13.6.4-7. CARNEY, *Women and Monarchy*, 30-32. JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 283.

¹³⁵ POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 14-16.

¹³⁶ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 13-17. Voor meer informatie over vrouwen in de Argeadische dynastie vóór Eurydice, zie onder meer ook: CARNEY, *Women and Monarchy*, 16-17, 20-22.

Dit veranderde met Eurydice. Ze was van Illyrische of Lyncestische afkomst en was gehuwd met Amyntas III (393-370 v. Chr.), die daarnaast ook Gygaea als echtgenote had. Eurydice en Amyntas hadden drie zonen, Alexander II (370/69-367 v. Chr.), Perdiccas III (365-360/59 v. Chr.) en Philippus II (360/59-336 v. Chr.), en een dochter, Eurynoë. Toen Perdiccas en Philippus nog te jong waren om de troon te bestijgen na de dood van Amyntas en Alexander, probeerde de pretender Pausanias het koningschap te bemachtigen. Eurydice riep daarop de hulp in van de generaal Iphicrates, die Pausanias verdreef en de opvolging voor Perdiccas veilig stelde. Eurydice wijdde twee standbeelden bij de cultus van Eucleia in Vergina. Andere gegevens over Eurydice zijn onzeker.¹³⁷ Volgens Macurdy bezat Eurydice veel aanzien en landerijen, maar geen politieke macht.¹³⁸ Carney interpreteert haar daden wel als politieke acties en verklaart deze door een combinatie van de mogelijke Illyrische afkomst van Eurydice, haar persoonlijkheid en de omstandigheden waarbij er geen mannelijke verdediger voor haar kinderen was.¹³⁹

Tijdens de regering van Philippus II breidde de macht van de Macedonische monarchie uit, waarbij de vorst volgens Carney de langdurigheid van de Argeadische regering en het dynastieke aspect benadrukte. Hij toonde dat de vrouwen ook tot deze dynastie behoorden door bijvoorbeeld een groots huwelijksfeest voor zijn dochter Cleopatra te organiseren. Hij gaf sommige vrouwelijke familieleden namen die verwezen naar de familie of naar overwinningen. Philippus liet hiertoe tevens chryselephantine beelden van Olympias en zijn moeder Eurydice plaatsen in het Philippeum in Olympia naast die van zichzelf, zijn vader Amyntas III en Alexander de Grote. De dames van de koninklijke familie begonnen zo deel uit te maken van het publieke beeld van de monarchie. Hoewel ze mogelijk invloed hadden achter de schermen, hadden vrouwen geen openlijke rol in de politiek. Door zijn vrouwelijke familieleden bij het beeld van de monarchie te betrekken, versterkte Philippus zijn eigen macht en de dynastieke eenheid.¹⁴⁰ Daarnaast gebruikte hij huwelijksallianties voor politieke doeleinden.¹⁴¹

¹³⁷ Volgens Iustinus zou Eurydice betrokken zijn geweest bij een complot tegen haar echtgenoot en zou ze Alexander II en Perdiccas III vermoord hebben uit lust voor haar schoonzoon. Iustinus, *Epitome*, 7.4.7-8; 7.5.4-8. Dit verhaal komt niet overeen met de versies van Diodorus, Marsyas en Plutarchus. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 15.71.1. Marsyas bij Atheneaus, *Deipnosophistae*, 14.629d (= F. Gr. H. 135-136 F.11). Plutarchus, *Pelopidas*, 26.3-27.3. Voor meer informatie over Eurydice, zie onder meer CARNEY, *Women and Monarchy*, 40-46. CARNEY, *Olympias*, 90-91. CARNEY, 'Women and Military Leadership', 190-191. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 17-22. HAMMOND, *The Macedonian State*, 32-33. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 11-16.

¹³⁸ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 22.

¹³⁹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 48.

¹⁴⁰ Thessalonice en Europa werden genoemd naar overwinningen. Zijn echtgenotes Audata en Cleopatra veranderden mogelijk hun naam naar Eurydice, wat verwees naar de moeder van Philippus II. Macurdy meent

Zoals Carney opmerkt, bracht de regering van Alexander andere omstandigheden met zich mee. Door zijn veldtochten, was de koning voor lange tijd afwezig in Macedonië. Daarnaast waren er slechts weinig Argeadische mannen. Dit zorgde ervoor dat de vrouwen van de familie een grotere rol kregen. Hij benadrukte het belang van Olympias en Cleopatra, terwijl hij zijn andere vrouwelijke verwanten grotendeels in de obscuriteit liet. Zijn moeder en zus kregen een publieke rol en vertegenwoordigden Alexander, de monarchie en de dynastie tijdens zijn afwezigheid. Alexanders bewustzijn van de invloed van koningin-moeders blijkt uit zijn respectvolle omgang met Ada, wier gezag over Carië hij herstelde en door wie hij zich liet adopteren, en Sisygambis, de moeder van Darius III. Alexander de Grote gebruikte huwelijksallianties om voor eenheid te zorgen, maar vooral om zijn macht te consolideren, aldus Carney.¹⁴²

Het belang van de vrouwen in de koninklijke familie vergrootte verder in de Diadochentijd. Carney verklaart dit door het toenemende tekort aan Argeadische mannen. Alexanders zonen waren voortgekomen uit relaties met Aziatische vrouwen en zouden niet volledig geaccepteerd worden door de Macedoniërs. Aangezien legitimiteit als heerser bepaald werd door lidmaatschap van de dynastie, werden de koninklijke vrouwen een interessante partij voor de ambitieuze Diadochoi. Ook de dames waren zich hiervan bewust. In vorige periodes traden ze vooral op als voorvechters van hun kinderen. In de Diadochentijd fungeerden ze ook als bruid of regelden ze huwelijken voor hun dochters. Vooral in de periode na de dood van Antipater kregen de Argeadische vrouwen meer kansen, aangezien de regenten na hem minder aanzien hadden.¹⁴³ De positie van Macedonische vrouwen veranderde dus aanzienlijk in deze periodes. Pomeroy merkt terecht op dat er minder beperkingen waren voor vrouwen wanneer een gemeenschap in een periode van snelle overgang is dan wanneer deze stabiel is.¹⁴⁴

dat Olympias haar naam kreeg doordat Philippus op dezelfde dag vernam dat Parmenio een grote overwinning behaald had in Illyrië, dat zijn paarden gewonnen hadden bij de Olympische Spelen en dat zijn echtgenote bevallen was van een zoon. Heckel, Pomeroy en Ogden sluiten zich hierbij aan: Olympias werd vernoemd naar Philippus' overwinning bij de Olympische Spelen. Carney denkt echter dat het verwijst naar een festival voor de Olympische Zeus, tijdens hetwelke hun huwelijk gevierd werd. Badian vindt het onwaarschijnlijk dat Olympias ooit haar naam veranderde. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 24. HECKEL, 'Polyxena', 84-85. HECKEL, 'Olympias', 181. W. HECKEL, 'Kleopatra or Eurydike?', 157. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 9-10. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 23. CARNEY, *Women and Monarchy*, 76-79, 205, 211-215. CARNEY, 'Foreign Influence', 313. CARNEY, *Olympias*, 16, 95, 101. E. BADIAN, 'Eurydice', 106-107.

¹⁴¹ Zie hiervoor II.2. De regering van Philippus II.

¹⁴² CARNEY, *Women and Monarchy*, 82-113.

¹⁴³ CARNEY, *Women and Monarchy*, 115, 118-119, 138. CARNEY, 'Foreign Influence', 313. E.D. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 360-361.

¹⁴⁴ POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 9.

Naast deze geleidelijke evolutie speelden volgens Carney ook niet-Macedonische invloeden mee. De Macedonische samenleving en monarchie worden vaak omschreven als Homerisch. De bewondering van Alexander voor de Ilias en vooral voor Achilles is algemeen bekend. De Homerische werken hadden tevens invloed op de vrouwen aan het Macedonische hof. ‘Royal women in Homer, although not generally the equal of their husbands and sons, move in and out of the world of men.’¹⁴⁵ Vrouwen in de Ilias en de Odyssee hadden huishoudelijke taken, maar verschenen ook in de publieke wereld en namen deel aan gesprekken van mannen. Dit komt overeen met de rol van de Macedonische koninklijke dames. Er is vooral gelijkenis met Penelope, die haar vrijers om de tuin leidde om de opvolging door haar zoon veilig te stellen.¹⁴⁶ Volgens Payen toonde Andromache in een gesprek met Hector zelfs kennis van defensieve oorlogsvoering.¹⁴⁷

Daarnaast is er analogie met Griekse, aristocratische vrouwen in de Archaïsche Periode. Deze dames waren vrijer dan hun tegenhangers in de Klassieke Periode. Op huwelijksvlak zijn er duidelijke overeenkomsten: de geboorte van zonen en de status van de familie van de bruid bepaalden haar aanzien. Deze gegevens zijn vloeiend en de dames hadden geen vaste titels. Daarnaast waren de huwelijksallianties vaak internationaal. De vrouw speelde niet steeds een passieve rol bij dergelijke unies: indien het huwelijk vooral als doel had om een goede verstandhouding tussen de twee families te verzekeren, kon zij optreden als bemiddelaar tussen beide. Via huwelijksfeesten, maar ook via begrafenissen kon haar familie haar rijkdom etaleren. Deze werd ook getoond wanneer de dames offers brachten. Vooral vrouwen uit de families van tirannen traden deels publiek op, zeker in crisisperiodes. Hun namen verwezen soms naar verwezenlijkingen van mannelijke familieleden. Zoals de Macedonische vrouwen symboliseerden zij hun familie(s) en dynastieke continuïteit.¹⁴⁸

Een derde mogelijke invloed is het Perzische Rijk. De exacte rol van Perzische dames is moeilijk te bepalen. De Grieken en Macedoniërs meenden dat de koninklijke Perzische vrouwen over grote rijkdom beschikten. Ze hadden geen openlijke macht, maar oefenden waarschijnlijk invloed uit achter de schermen, vooral bij broer-zus huwelijken. Zoals in Macedonië speelden de echtgenotes van de koning een belangrijke rol bij de bepaling van de opvolger, aldus Carney. Ook hier vormden de vrouwen van de koninklijke familie een

¹⁴⁵ CARNEY, *Women and Monarchy*, 13. CARNEY, ‘Foreign Influence’, 315.

¹⁴⁶ CARNEY, *Women and Monarchy*, 13-14. CARNEY, ‘Foreign Influence’, 315-316.

¹⁴⁷ P. PAYEN, ‘Femmes en guerre’, 36.

¹⁴⁸ CARNEY, ‘Foreign Influence’, 316-318. CARNEY, *Women and Monarchy*, 14.

symbool van dynastieke continuïteit. Er is echter geen concreet bewijs voor beïnvloeding van Macedonische vrouwen door het Perzische rijk.¹⁴⁹

Ten slotte speelde ook de afkomst van de vrouw in kwestie een rol. Macedonische koningen huwden vaak buitenlandse vrouwen, wier gedrag beïnvloed werd door de cultuur van hun thuisland.¹⁵⁰

Welke activiteiten van koninklijke Macedonische vrouwen werden door deze combinatie van factoren aanvaard? Het uitvoeren van huishoudelijke taken werd als normaal aanzien, maar volgens Carney werden publieke versies van de huiselijke rol ook geaccepteerd. Ze mochten deelnemen aan culten en wijgeschenken offeren, aangezien vrouwen vaak geassocieerd werden met piëteit. Deelname aan de religie werd in de Griekse wereld als een geschikte activiteit voor vrouwen beschouwd. Vrouwelijke patronage werd toegestaan, zelfs op politiek vlak. Daarnaast werden acties die dynastieke doeleinden dienden, aanvaard, aldus Carney. Deze omvatten het steunen van vaders, echtgenoten, kinderen en kleinkinderen, ook wanneer hier politieke actie voor nodig was. Zelfs militaire handelingen werden aanvaard indien ze de dynastie dienden. De dames verdedigden via hun militaire acties dan de *οἶκος*. Vrouwen die moed toonden en edel stierven werd algemeen bewonderd. Carney meent dat de bronnen eerder ambivalent oordelen wanneer dames buiten deze uitgebreide huiselijke rol treden of wanneer hun activiteiten de dynastie niet dienden. De bemiddelende functie die een vrouw kon vervullen tussen haar familie en die van haar echtgenoot, kon haar ook in de problemen brengen wanneer een van de partijen meende op de tweede plaats te komen. Moorden door vrouwen werden algemeen afgekeurd.¹⁵¹

Koninklijke Macedonische dames traden dus op in dienst van de dynastie, wiens continuïteit ze symboliseerden. Deze vrouwen maakten ook deel van uit van de clan. Aangezien de monarchie eerder aan de familie toebehoorde dan aan een individu, waren de vrouwelijke familieleden hier ook bij betrokken volgens Carney. Zij toont dit aan aan de hand van literaire bronnen en de aanwezigheid van de beelden van Olympias en Eurydice in het Philippeum. De scheiding tussen publiek en privaat leven was minder strikt dan in Zuid-Griekenland en ambten waren niet duidelijk afgelijnd. Ook Pomeroy ziet de functie van koningin als een private rol, waarvoor er geen modeltype bestond. Carney stelt naar mijn

¹⁴⁹ CARNEY, 'Foreign Influence', 318-322. CARNEY, *Women and Monarchy*, 15.

¹⁵⁰ CARNEY, 'Foreign Influence', 322-324. CARNEY, *Women and Monarchy*, 14. De cultuur van het thuisland wordt verder behandeld bij de bespreking van de afzonderlijke vrouwen.

¹⁵¹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 29-31, 34-36. CARNEY, 'Women and *Basileia*', 385-391. CARNEY, *Olympias*, 88-90. CARNEY, 'Women and Military Leadership', 192-193. Ook Pomeroy meent dat politieke en militaire actie voor Macedonische vrouwen niet off-limits was. Bij krijgslustige volkeren regeerden vrouwen

mening correct dat ‘in practice, royal women functioned as reserve troops of the dynasty, ready to be called into active service when no male adult Argeads were available.’ Dit hield in dat deze dames in stabiele omstandigheden weinig publieke handelingen verrichtten, maar in crisissituaties actie konden ondernemen.¹⁵²

De literaire bronnen staan evenwel vaak vijandig tegenover vrouwelijke publieke actie. Carney bemerkt dat een deel van het bronnenmateriaal vrouwelijke actie als illegitiem bestempelt wanneer het over vrouwelijke politieke vijanden gaat, maar niet wanneer het over dames in hun eigen kamp gaat. Het taalgebruik van deze bronnen duidt daarnaast niet op vrouwelijke inmenging in gebieden die voor hen niet toegelaten waren. De terminologie wijst er louter op dat ze ver gingen, hoewel hun betrokkenheid gerechtvaardigd was. Daarnaast waren de antieke auteurs Grieken, die, zoals Carney opmerkt, bevooroordeeld waren. Deze schrijvers beoordeelden de feiten vanuit het oogpunt van de polis. Zij stonden negatief tegenover de monarchie, die beheerst werd door de clan in plaats van concrete ambten, tegenover de rol van vrouwen daarin en tegenover polygamie. Vrouwelijke macht en polygamie werd door Zuid-Grieken geassocieerd met barbaarse maatschappijen. Dames traden immers ook op in het publieke leven. Hierdoor raakte het private leven, waar vrouwen volgens zuidelijke Grieken toe behoorden, vermengd met het openbare domein. Dit ging in tegen de traditionele visies van de Zuid-Griekse polis en was bijgevolg barbaars. Verder begrepen de antieke auteurs mogelijk niet dat publieke acties door vrouwen gelegitimeerd waren. Vooral met anekdotes in de bronnen moet voorzichtig omgesprongen worden. Carney waarschuwt ten slotte voor mogelijke verdraaiingen van de feiten door hedendaagse vooroordelen.¹⁵³

vaker, aangezien zij het overnamen wanneer hun echtgenoot op veldtocht was. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 8-9.

¹⁵² CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 377-381, 391. CARNEY, *Women and Monarchy*, 3, 36-37, 245-246. Pomeroy heeft het vooral over de echtgenotes van de Diadochoi, maar haar stelling is tevens van toepassing op de Argeadische vrouwen. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 11-13.

¹⁵³ CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 377-380, 391. CARNEY, *Women and Monarchy*, 10-13, 37. CARNEY, ‘Olympias and the Image of the Virago’, 33-35.

III. Audata-Eurydice en haar afstammelingen

Binnen één tak van de familie van Alexander de Grote komen drie generaties van vrouwen voor die mogelijk militair actief waren. Om te bepalen of deze dames krijgsvrouwen waren en, indien dit het geval was, tot welke categorie ze behoren, worden hun afzonderlijke levens toegelicht. Zodra de militaire rol van deze vrouwen duidelijk is, wordt deze verklaard.

1. De eerste generatie: Audata-Eurydice

1.1. Leven

Audata is de eerste vrouw die door Satyrus/Athenaeus vermeld wordt in de lijst met echtgenotes van Philippus II. De lijst geeft aan dat zij van Illyrische afkomst was en met de Macedonische koning één dochter, Cynnane, had.¹⁵⁴

Aangezien deze echtgenote als eerste vernoemd wordt, zij een Illyrische was en Philippus II volgens Athenaeus *κατὰ πόλεμον* huwde, wordt Audata door moderne wetenschappers aanzien als zijn eerste of tweede vrouw en verbonden met de strijd van de Macedonische vorst tegen de Illyrische koning Bardylis.¹⁵⁵ Deze heerser had de Macedoniërs in 359 v. Chr. een zware nederlaag toegediend, waarbij Perdicas III sneuvelde. Philippus II volgde zijn broer op, stelde orde op zaken en viel in 358 v. Chr. Bardylis aan, waarbij hij de overwinning behaalde.¹⁵⁶ De Illyrische koning zou op een bepaald punt in dit conflict Audata hebben uitgehuwelijkt aan Philippus II. Deze vrouw wordt in het moderne onderzoek aanzien als de dochter, nicht of kleindochter van Bardylis.¹⁵⁷

Macurdy, Carney en Heckel menen dat het huwelijk tussen Audata en de Macedonische vorst gesloten werd in 358 v. Chr. om het vredesverdrag na Philippus'

¹⁵⁴ Satyrus bij Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.557c. Athenaeus/Satyrus verwijst naar Cynnane als 'Cynna'. Aangezien ik de dochter van Audata-Eurydice en Philippus II doorheen dit onderzoek 'Cynnane' noem, doe ik dit hier ook. Voor de naamvarianten van 'Cynnane', zie III.2.1. Leven.

¹⁵⁵ SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 424.

¹⁵⁶ Zie II.2. De regering van Philippus II.

¹⁵⁷ Macurdy en Heckel stellen dat Audata mogelijk de dochter van Bardylis was. Green en Ellis suggereren dat zij een dochter of een nicht van hem was. Volgens Worthington was ze mogelijk zijn kleindochter. Carney zegt dat 'it is usually assumed that she was closely related to Bardylis', maar ze definieert dit niet verder. Ze suggereert evenwel dat Audata mogelijk verwant was met Philippus' moeder, Eurydice. Ellis meent tevens dat de moeder van Philippus mogelijk haar tante of nicht was. W. HECKEL, 'Audata', 64. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 48. GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 139. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 47-48. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 23. CARNEY, *Women and Monarchy*, 57-58.

overwinning te bekrachtigen.¹⁵⁸ Ellis, Green en Worthington stellen dat het huwelijk plaats vond in 359 v. Chr. Zij menen dat het deel uitmaakte van een verdrag tussen Philippus II en Bardylis, dat Philippus de tijd schonk om orde op zaken te stellen in Macedonië zonder dat zijn grenzen verder bedreigd werden door de Illyrische vorst.¹⁵⁹ Green argumenteert dat Audata in 358 v. Chr. na de overwinning van de Macedonische vorst verstoten werd omdat er niets meer over haar bekend is.¹⁶⁰ Dit lijkt mij onwaarschijnlijk, aangezien algemeen wordt aangenomen dat haar dochter Cynnane beïnvloed werd door haar Illyrische opvoeding. Indien Audata reeds één jaar na haar huwelijk verstoten werd, kon zij haar dochter, die aan het hof bleef, niet opvoeden.¹⁶¹

Ellis baseerde zich voor zijn datering niet alleen op de periode waarin Bardylis niet aanviel, maar ook op een mogelijke naamsverandering van Audata. Zij zou de naam 'Eurydice' hebben aangenomen bij haar huwelijk. Volgens Ellis was Bardylis hiervoor verantwoordelijk: Philippus zou deze naam niet gekozen hebben, aangezien deze negatieve associaties oproep. Zijn moeder Eurydice, die mogelijk ook (deels) van Illyrische afkomst was, zou immers twee van haar zonen vermoord hebben.¹⁶² Naar mijn mening is dit onwaarschijnlijk. Er zijn geen bewijzen voor dat Philippus negatief tegenover zijn moeder stond. Deze associaties zijn vermoedelijk gebaseerd op geruchten. Waarschijnlijk had Eurydice er zelfs voor geijverd om de troon te bewaren voor haar zonen na het overlijden van haar echtgenoot. Bovendien nam de kleindochter van Audata en de Macedonische vorst later vrijwillig deze naam aan.¹⁶³ Zoals Hammond opmerkt, 'it was appropriate that her name was given to a later princess.'¹⁶⁴ Er is bijgevolg geen reden om aan te nemen dat 'Eurydice' een negatieve connotatie had.

Over de naamsverandering van Audata bestaat evenwel discussie, die deel uitmaakt van de onenigheid over de mogelijke ontwikkeling van 'Eurydice' tot een 'throne name'.¹⁶⁵

¹⁵⁸ HECKEL, 'Audata', 64. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 25, 48. CARNEY, *Women and Monarchy*, 58.

¹⁵⁹ GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 139. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 47-48.

WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 23-24.

¹⁶⁰ GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 140, 142.

¹⁶¹ De suggestie over Audata's verstoting lijkt mij in tegenspraak met een andere passage in Greens artikel. Hij zegt immers over Adea-Eurydice: 'Like her mother and in all likelihood her grandmother before her, she was trained as a warrior.' GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 142. Hiermee impliceert hij dat deze bedrevenheid in de krijgskunst werd doorgegeven via de vrouwelijke lijn, wat onmogelijk zou zijn indien Audata-Eurydice reeds in 358 v. Chr. teruggekeerd zou zijn naar Illyrië.

¹⁶² ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 47-48. Voor meer informatie over Eurydice, zie II.5. De Macedonische visie op vrouwen. Voor meer informatie over de geruchten, zie voetnoot 137.

¹⁶³ Voor de naamsverandering van Adea, zie III.3.1.1.1. Afstamming, jeugd en huwelijk.

¹⁶⁴ HAMMOND, *The Macedonian State*, 33.

¹⁶⁵ Voor meer informatie over deze discussie, zie onder meer HECKEL, 'Kleopatra or Eurydike?'. BADIAN, 'Eurydice'.

De moeder van Cynnane wordt bij Satyrus/Athenaeus ‘Audata’ genoemd.¹⁶⁶ In een fragment van Arrianus, dat bewaard bleef bij Photius, wordt ze aangeduid als ‘Eurydice’.¹⁶⁷ Zoals Badian aangeeft, kunnen deze verschillende namen op twee manieren verklaard worden. Ofwel droeg ze beide namen ofwel gaat het om een fout bij Arrianus of Photius.¹⁶⁸ De meeste historici hebben aangenomen dat Audata haar naam veranderde na haar huwelijk met Philippus.¹⁶⁹ Sommigen menen dat dit haar aanduidt als officiële koningin.¹⁷⁰ Andere onderzoekers menen dat Philippus via de naamsverandering haar Illyrische achtergrond wou maskeren.¹⁷¹ Dit lijkt mij onwaarschijnlijk, aangezien algemeen wordt aangenomen dat Cynnane getraind werd in de Illyrische krijgskunst. Indien Philippus II deze afkomst wou verbergen, zou zijn dochter waarschijnlijk niet opgevoed worden volgens de tradities van het thuisland van haar moeder. De latere deelname van Cynnane aan een veldtocht van haar vader wijst er tevens op dat hij haar training goedkeurde, zoals Carney opmerkt.¹⁷² Ik sluit me aan bij de visie van Carney over de wijziging van haar naam. Zij houdt een fout door Arrianus of Photius niet voor onmogelijk, maar meent dat de naamsverandering zou kunnen wijzen op een verlangen van Philippus om haar een meer Griekse naam te geven of haar veranderde status aan te geven of op piëteit ten opzichte van zijn moeder. Het bewijsmateriaal laat echter niet toe om hierover zekerheid te bereiken, aldus Carney.¹⁷³

Uit de bronnen zijn geen krijgsdaden van Audata-Eurydice bekend. Bij Athenaeus bleef een fragment van Duris bewaard, dat beschrijft hoe Olympias in de kledij van een bacchante naar voren trad tegen Eurydice, die gewapend was als een Macedonische soldaat.¹⁷⁴ Hammond neemt aan dat deze Eurydice Audata-Eurydice is en stelt op basis hiervan dat Audata-Eurydice mogelijk een krijgsvrouw was, zoals haar dochter.¹⁷⁵ Adams is hem in deze visie gevolgd.¹⁷⁶ Green heeft terecht opgemerkt dat Hammond deze passage verkeerd geïnterpreteerd heeft: de passus handelt over de confrontatie bij Euia. De desbetreffende Eurydice is Adeia-Eurydice, de kleindochter van Audata-Eurydice. Duris zegt immers dat

¹⁶⁶ Satyrus bij Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.557c.

¹⁶⁷ Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.22).

¹⁶⁸ BADIAN, ‘Eurydice’, 104-106.

¹⁶⁹ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 24-25, 48. HECKEL, ‘Audata’, 64. HECKEL, ‘Kleopatra or Eurydike?’, 156. HECKEL, ‘Polyxena’, 82. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 6. HAMMOND, ‘Philip’s Tomb’ in *Historical Context*, 336. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 47-48. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 35.

¹⁷⁰ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 24-25, 48. HECKEL, ‘Audata’, 64. HECKEL, ‘Kleopatra or Eurydike?’, 156.

¹⁷¹ BADIAN, ‘Eurydice’, 105-106. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 35.

¹⁷² CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 185.

¹⁷³ CARNEY, *Women and Monarchy*, 58.

¹⁷⁴ Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52).

¹⁷⁵ HAMMOND, ‘Philip’s Tomb’ in *Historical Context*, 336, 338.

¹⁷⁶ ADAMS, ‘The Royal Macedonian Tomb At Vergina’, 69.

Eurydice getraind werd door Cynnane de Illyrische. Naar alle waarschijnlijkheid leidde zij haar dochter, Adea-Eurydice, op in plaats van haar moeder.¹⁷⁷

Algemeen wordt in het moderne onderzoek aangenomen dat Audata-Eurydice haar dochter trainde in de Illyrische krijgskunst. Cynnane leerde haar dochter Adea-Eurydice nadien immers militaire vaardigheden. Dit was normaliter geen onderdeel van de Macedonische opvoeding van meisjes. Daarom neemt men aan dat Cynane zelf opgeleid werd door haar moeder volgens de Illyrische traditie.¹⁷⁸ Jacquemin maakt de terechte opmerking dat er geen bewijzen voor zijn dat Audata-Eurydice haar dochter trainde. Jacquemin aanvaardt desalniettemin de stelling dat Cynnane door Audata-Eurydice opgeleid werd: volgens haar voedde Cynnane Adea-Eurydice op ‘comme elle l’avait sans doute été par sa mere, en l’entraînant dans les arts de la guerre.’¹⁷⁹

1.2. Audata-Eurydice als krijgsvrouw

Aangezien er geen krijgsdaden bekend zijn van Audata-Eurydice, kan niet met zekerheid bepaald worden of zij een krijgsvrouw was. Waarschijnlijk was dit echter wel het geval. Indien zij een militair actieve dame was, was zij mogelijk een krijgsvrouw van het ‘soldaat-type’. Ze leerde haar dochter immers waarschijnlijk wapens te hanteren.

2. De tweede generatie: Cynnane

2.1. Leven

Van de naam ‘Cynnane’ komen meerdere varianten voor in de antieke bronnen: Κυννάνη, Κυνάωννη, Κυνάωνη, Κύννα, Κύνα.¹⁸⁰ Deze dochter van Philippus II en Audata-Eurydice werd volgens Heckel geboren eind 358 v. Chr. of begin 357 v. Chr.¹⁸¹ Adams meent dat ze

¹⁷⁷ GREEN, ‘The Royal Tombs of Vergina’, 142, voetnoot 36.

¹⁷⁸ POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 6. CARNEY, ‘Foreign Influence’, 322. CARNEY, *Women and Monarchy*, 58. E.D. CARNEY, ‘The Sisters of Alexander’, 392. P. LOMAN, ‘No Woman No War’, 45.

¹⁷⁹ JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 281-282.

¹⁸⁰ Voor een bespreking van deze varianten en de betekenis van ‘Cynnane’, zie HECKEL, ‘Kynnane the Illyrian’. SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 424. In dit onderzoek gebruik ik systematisch de variant ‘Cynnane’.

¹⁸¹ HECKEL, ‘Kynnane the Illyrian’, 193. Green dateert haar geboorte in 359/8 v. Chr. GREEN, ‘The Royal Tombs of Vergina’, 140.

ongeveer even oud was als Alexander, die geboren werd in 356 v. Chr.¹⁸² Carney dateert haar geboorte in het midden tot de late jaren 350 v. Chr.¹⁸³

Algemeen wordt aangenomen dat Cynnane getraind werd in de krijgskunst door haar moeder Audata-Eurydice.¹⁸⁴ Ze nam met Philippus II deel aan een veldtocht tegen de Illyriërs, waarbij ze volgens Polyaeus eigenhandig de Illyrische koningin en andere vijanden doodde.¹⁸⁵ Zoals Carney zegt, geeft de deelname van Cynnane aan een campagne van haar vader aan dat hij haar krijgshaftige opvoeding goedkeurde.¹⁸⁶ Berve meent dat deze veldslag plaatsvond in 344/3 v. Chr, toen Philippus II campagne voerde tegen de Illyriërs.¹⁸⁷ Heckel merkt op dat niet elk conflict met de Illyriërs geassocieerd hoeft te worden met deze veldtocht.¹⁸⁸ Schermutselingen met dit buurvolk kwamen immers geregeld voor. Daarnaast meent Heckel dat deze datering te vroeg is, aangezien Cynnane ten vroegste in 357 v. Chr. kon geboren zijn. Hij dateert deze veldtocht in de laatste jaren van de regering van Philippus II.¹⁸⁹

Polyaeus geeft niet aan of Cynnane hierbij in de Macedonische of de Illyrische divisie vocht. Indien men aanneemt dat ze door Audata-Eurydice getraind werd in de Illyrische krijgskunst, zou de aanwezigheid van de prinses bij de Illyrische afdeling waarschijnlijk zijn. De Illyrische krijgskunst was gelijkaardig aan die van de Macedoniërs. Zoals blijkt uit de weergave van Diodorus van het gevecht tussen de troepen van Philippus en de manschappen van Bardylis, vochten de Illyriërs ook in de falanx-slagorde. Illyrische schilden werden in de archeologie bijvoorbeeld soms aanzien voor schilden van de

¹⁸² ADAMS, 'The Royal Macedonian Tomb At Vergina', 72, voetnoot 60. Berve dateert haar geboorte rond 357 v. Chr. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 456. Κυννάνη, 229. Badian volgt Berve. E. BADIAN, 'Kyn(n)ane', 977.

¹⁸³ CARNEY, *Women and Monarchy*, 69.

¹⁸⁴ Zie hiervoor III.1. De eerste generatie: Audata-Eurydice.

¹⁸⁵ Polyaeus, *Strategemata*, 8.60. Pomeroy, Macurdy, Hammond, Heckel en Carney vermelden de naam van de vijandige Illyrische koningin niet. Shepherd, Krentz en Wheeler menen dat de koningin Caeria heette. De beide opties zijn mogelijk, aangezien *καπίαν*, 'op het juiste moment', 'dodelijk' (in het geval van verwondingen), een bijvoegelijk naamwoord, maar eventueel ook een naam voor een krijgskoningin zou kunnen zijn. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 6. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 48. W. HECKEL, 'Cynnane', 100; F43, 277. HAMMOND, 'Philip's Tomb' in Historical Context', 336. HECKEL, 'Kynnane the Illyrian', 193. CARNEY, *Women and Monarchy*, 69. CARNEY, 'Foreign Influence', 322. E.D. CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 497. POLYAENUS, *Stratagems of War*, ed. trad. R. SHEPHERD, 359. POLYAENUS, *Stratagems of War*, ed. trad. P. Krentz en E.L. Wheeler, 839.

¹⁸⁶ CARNEY, 'Women and Military Leadership', 185.

¹⁸⁷ BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 456. Κυννάνη, 229.

¹⁸⁸ HECKEL, 'e. Other Anonymous Women. F43', 277. In HECKEL, 'Cynnane', 100. plaatst hij de veldtocht in het midden van de jaren 340 v. Chr., in tegenspraak met zijn voorgenoemde stelling dat Berves datering te vroeg is. In HECKEL, 'Kynnane the Illyrian', 193. dateert hij de slag in de late jaren 340 v. Chr.

¹⁸⁹ HECKEL, 'e. Other Anonymous Women. F43', 277. Dit spreekt zijn eerder genoemde stelling tegen dat Cynnane mogelijk al geboren werd eind 358 v. Chr.

Macedoniërs.¹⁹⁰ Door deze gelijkenis zou Cynnane volgens mij mogelijk ook in de Macedonische divisie kunnen deelgenomen hebben aan de strijd. Pomeroy meent dat Cynnane te paard vocht.¹⁹¹ Dit is mogelijk, aangezien de Macedonische elite te paard streed en de Illyriërs tevens ruiters inzetten.¹⁹² Dit kan echter niet bewezen worden.

Cynnane werd tussen 338 en 336 v. Chr. uitgehuwelijkt aan haar neef Amyntas, de zoon van Philippus' broer Perdiccas III.¹⁹³ Mogelijk wilde Philippus II hem zo als de volgende in lijn voor de troonopvolging na Alexander aanduiden.¹⁹⁴ Jacquemin merkt echter op dat zijn oom hem niet betrok bij het bestuur. Philippus koos Amyntas mogelijk als echtgenoot voor zijn dochter om te vermijden dat een lid van de Macedonische adel van buiten de familie meer macht zou verkrijgen door zijn schoonzoon te worden.¹⁹⁵ Cynnane en Amyntas hadden samen een dochter, Adea, wier naam bij haar huwelijk gewijzigd werd naar 'Eurydice'.¹⁹⁶

Eens Alexander zijn vader opvolgde in 336 v. Chr., vermoordde hij zijn neef op beschuldiging van een complot.¹⁹⁷ Sommige moderne historici vermoeden dat deze accusatie correct was en dat Cynnane mogelijk haar echtgenoot tot een samenzwering had aangezet.¹⁹⁸ Hier zijn evenwel geen bewijzen voor. Volgens Carney komt deze visie voort uit het gebrek

¹⁹⁰ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 16.4.4-7. A. STIPČEVIĆ, *The Illyrians*, 169-177. Voor meer informatie over de strijd tussen Philippus en Bardylis, zie onder meer WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 33-34. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 58. Voor meer informatie over Illyrische soldaten in het Macedonische leger, zie S. LE BOHEC, 'Les soldats illyriens'.

¹⁹¹ POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 99.

¹⁹² Voor Macedonische elite als ruiters, zie onder meer: CARNEY, *Olympias*, 20. Voor meer informatie over de Macedonische cavalerie, zie onder meer WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 29. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 203-205. Diodorus 16.4.4 zegt dat ruiters deel uitmaakten van het leger van Bardylis bij de strijd tegen Philippus. Diodorus, *Bibliotheca historica*, 16.4.4. Lucianus verhaalt dat Bardylis te paard vocht toen hij negentig jaar oud was. Lucianus, *Macrobii*, 10. Le Bohec stelt tevens dat ruiters deel uitmaakten van het Illyrische leger. LE BOHEC, 'Les soldats illyriens', 228.

¹⁹³ Polyaeus, *Strategemata*, 8.60. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.22). Carney baseert deze datering op de stelling van Polyaeus dat Amyntas kort na zijn huwelijk stierf. Amyntas werd vermoord snel nadat Alexander zijn vader opvolgde. CARNEY, *Women and Monarchy*, 69-70. Heckel dateert het huwelijk vroeger: de late jaren 340 v. Chr. of 338/7 v. Chr. HECKEL, 'Kynnane the Illyrian', 194. Macurdy plaatst het rond 340 v. Chr. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 49. Green opteert tevens voor 338 of 337 v. Chr. GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 139-140.

¹⁹⁴ CARNEY, *Women and Monarchy*, 69-70. CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 392-393. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 26. Ellis meent dat Philippus II de band met Amyntas versterkte zodat hij kon optreden als koning, beschermer voor Arrhidaeus of regent voor een eventuele minderjarige zoon van hemzelf en Cleopatra-Eurydice indien Philippus en Alexander iets zou overkomen bij de veldtocht in Azië. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 217.

¹⁹⁵ JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 281. Hammond stelt echter dat Amyntas deel uitmaakte van een ambassade naar Thebe in 339 v. Chr. Hij baseert zich hierbij op Marsyas bij Plutarchus, Demosthenes, 18.2 (= F.Gr.H. 135-136 F20). HAMMOND, *The Macedonian State*, 39.

¹⁹⁶ Palagia suggereert dat Cynnane en Amyntas mogelijk nog een tweede dochter hadden, die niet in de literaire bronnen voorkomt. Zie III.3.2. Cynnane II.

¹⁹⁷ Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 6.9.17. Iustinus, *Epitome*, 12.6.14. Plutarchus, *Moralia*, 327c. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.22).

¹⁹⁸ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 49. HECKEL, 'Kynnane the Illyrian', 194.

aan bronnen over Amyntas en uit zijn passieve rol tijdens Philippus' regering.¹⁹⁹ Jacquemin ziet in deze hypothese het motief van de femme fatale die een eerbare man ten val brengt. Daarnaast blijkt uit het gedrag van Alexander jegens Cynnane niet dat zij achter het complot zat.²⁰⁰

Alexander beloofde de hand van zijn halfzus aan Langarus, koning van de Agriani. Hij overleed echter aan een ziekte voordat het huwelijk kon plaatsvinden.²⁰¹ Cynnane bleef nadien alleen, voedde haar dochter op en trainde haar in de krijgskunst.²⁰²

Na de dood van Alexander wilde Cynnane, net zoals Olympias, een huwelijk regelen voor haar dochter. Ze koos haar zwakzinnige halfbroer Philippus III Arrhidaeus, die door het leger mee tot koning was uitgeroepen, als huwelijkskandidaat voor Adea.²⁰³ Hij was een interessante partij voor haar dochter, aangezien zij dan koningin zou worden en op die manier zou delen in de macht.²⁰⁴ Carney merkt terecht op dat zelfs als zij niet de regent zou worden van Philippus III Arrhidaeus, ze de *ἐπιμελήτης* zou kunnen kiezen of beïnvloeden. Haar huwelijksband zou handelingen legitimeren die zij wilde verwezenlijken.²⁰⁵ Daarnaast zouden kinderen uit dit huwelijk een sterke legitimiteit hebben. Ze zouden via Philippus III Arrhidaeus immers afstammen van Philippus II en via Adea-Eurydice van zowel Philippus II (langs de zijde van haar moeder Cynnane) als Perdikkas III (via haar vader Amyntas). Deze kinderen zouden ook geen Aziatisch bloed hebben, in tegenstelling tot Alexander IV.²⁰⁶ Jacquemin meent dat Cynnane het huwelijk zag als een kans om een belangrijke rol te spelen volgens een heroïsch model, waarin de troonopvolging gebeurde van vader op schoonzoon.²⁰⁷ Dit lijkt mij onwaarschijnlijk, aangezien Philippus III Arrhidaeus reeds was aangesteld als koning voordat ze deze actie ondernam. Mijns inziens stelt Carney correct dat ze vooral de positie van haar dochter en van zichzelf wilde versterken door een huwelijk tussen Argeaden. Deze huwelijksalliantie zou hen in het centrum van de macht brengen.²⁰⁸ Heckel merkt terecht

¹⁹⁹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 70.

²⁰⁰ JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 181-182.

²⁰¹ Arrianus, *Anabasis Alexandri*, 1.5.4-5.

²⁰² Polyaeus, *Strategemata*, 8.60. Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52). Voor de desinteresse van Alexander voor de huwelijken van zijn zussen, zie CARNEY, *Women and Monarchy*, 98. CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 387-388, 393.

²⁰³ Polyaeus, *Strategemata*, 8.60. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.23).

²⁰⁴ HECKEL, 'Kynnane the Illyrian', 195.

²⁰⁵ CARNEY, *Women and Monarchy*, 130.

²⁰⁶ Zie de stamboom in Appendix. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 6. CARNEY, *Women and Monarchy*, 130.

²⁰⁷ JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 283.

²⁰⁸ CARNEY, *Women and Monarchy*, 129. CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 498.

op dat Cynnane op deze manier de acties van Olympias en Antipater, die op dat moment tevens huwelijksallianties regelden, ondermijnde.²⁰⁹

Cynnane verzamelde een leger en vertrok richting Azië, waar Philippus III Arrhidaeus zich bevond. Antipater en Perdikkas beseften waarschijnlijk de potentiële macht van deze alliantie. Antipater, die op dat moment de controle had over Macedonië, probeerde haar bij de Strymon tegen te houden, maar Cynnane overwon hem en begaf zich naar de Hellespont.²¹⁰ Polyaeus vertelt dat ze de zege behaalde tegen degenen die haar daar wilden tegenhouden. Ze stak de Hellespont over en wilde graag met het Macedonische leger *συνμῖσαι*.²¹¹ Zoals Jacquemin opmerkt, kan *συνμίγνυμι* in militaire context vertaald worden met ‘handgemeen worden’, maar het werkwoord betekent ook ‘zich verenigen’. Cynnane wilde dus ofwel vechten tegen de Macedonische troepen ofwel zorgen dat dezen zich bij haar aansloten.²¹²

Vervolgens kwam ze met haar leger tegenover de manschappen van Perdikkas’ broer, Alcetas, te staan. Volgens Polyaeus schaamden de vijandelijke troepen zich toen ze Cynnane zagen en veranderden ze van gedachte. De prinses verweet Alcetas dat hij ondankbaar was. Ze zei dat ze nog liever zou sterven dan dat ze de Argeaden de heerschappij zou zien verliezen.²¹³ Polyaeus spreekt hier bewonderend over: hij gebruikt de term *ἐὐγενῶς*. Zoals Carney opmerkt, werd moed algemeen hoog geschat, ook voor vrouwen.²¹⁴ Alcetas vermoordde haar, waarop zijn eigen troepen revolteerden. Ze eisten dat het huwelijk van Philippus III Arrhidaeus en Adeia toch zou doorgaan. Perdikkas stemde toe om de troepen te kalmeren.²¹⁵ Volgens Carney kwam de muiterij van de troepen voort uit Cynnanes band met Alexander, maar vooral met Philippus II en via Amyntas met Perdikkas III. Daarnaast kon ze

²⁰⁹ HECKEL, ‘Kynnane the Illyrian’, 194-195. Carney volgt hem in deze opvatting. CARNEY, ‘The Sisters of Alexander’, 393.

²¹⁰ Polyaeus, *Stratagemata*, 8.60. Naar mijn mening zou de sterfbedopmerking van Antipater dat de Macedoniërs nooit een vrouw moesten laten heersen ook kunnen slaan op Cynnane. De context wijst eerder op Olympias, maar aangezien hij een nederlaag leed tegen Cynnane, zou dit ook op haar van toepassing kunnen zijn. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.9. Carney merkt op dat Antipater met Adeia-Eurydice en Cleopatra gelijkaardige problemen had als met Olympias. CARNEY, ‘Olympias and the Image of the Virago’, 44

²¹¹ Polyaeus, *Stratagemata*, 8.60.

²¹² JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 283-284.

²¹³ Polyaeus, *Stratagemata*, 8.60. Arrianus vertelt kortweg dat Cynnane haar dochter naar Azië bracht om te huwen met Arrhidaeus. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.23). Volgens de vertaling van Krentz en Wheeler van Polyaeus vocht Cynnane tegen Alcetas. POLYAENUS, *Stratagems of War*, ed. trad. P. KRENTZ en E.L. WHEELER, 839. Dit staat echter niet in het Grieks.

²¹⁴ Carney geeft hierbij een voorbeeld uit het leven van Cleopatra, maar dit is evenzeer van toepassing op Cynnane. CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 388-389.

²¹⁵ Polyaeus zegt dat Cynnane liever nobel het offer bracht te sterven dan te zien dat de familie van Philippus de heerschappij verloor. Hij vermeldt de muiterij van de troepen en het huwelijk van Adeia en Philippus III Arrhidaeus niet. Polyaeus, *Stratagemata*, 8.60. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.23). Hoewel Adams stelt dat Cynnane vermoord werd door Alcetas, plaatst hij de moord op Cynnane bij de moorden na Olympias’ overwinning in Euia in 317 v. Chr. Alcetas was toen echter al overleden. ADAMS, ‘The Royal Macedonian Tomb At Vergina’, 68, 71.

als krijgster het leger beïnvloeden.²¹⁶ Arrianus meent dat Antigonus overdreven verslag uitbracht bij Antipater en Craterus van de moord op Cynnane om hen aan te zetten tot een oorlog tegen Perdiccas.²¹⁷ Na de dood van Olympias begroef Cassander Cynnane samen met Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus in Aegae.²¹⁸

2.2. Cynnane als krijgsvrouw

Cynnane is een eenduidig voorbeeld van een krijgsvrouw in de familie van Alexander de Grote. Volgens Polyaeus vocht ze zelf en voerde ze troepen aan.²¹⁹ Tijdens Philippus' veldtocht doodde ze zelf meerdere vijanden.²²⁰ Macurdy betwijfelt haar bevelhebberschap bij de tocht naar Azië: mogelijk hadden generaals, die aan haar ondergeschikt waren, het commando in de praktijk.²²¹ Zoals Carney opmerkt, wordt er in de weergave van haar tocht naar Azië echter geen mannelijke hulp vermeld. Mogelijk werkte ze met huurlingen, die bevelen opvolgden van hun leider. Deze mannelijke aanvoerder zou dan onder Cynnanes gezag hebben gestaan. Haar strijdkrachten zouden echter ook loyale soldaten geweest kunnen zijn, die direct onder haar bevel vielen.²²² Aangezien Cynnane reeds meegevochten had bij een Illyrische veldtocht van Philippus en bijgevolg militaire ervaring had, lijkt het mij mogelijk dat ze zelf het commando voerde. Ze sprak de troepen toe bij haar confrontatie met Alcetas. Carney stelt correct vast dat haar vertrouwen in haar capaciteit om het leger aan haar kant te krijgen opmerkelijk is. De soldaten hadden immers kunnen weigeren het gezag van een vrouw te aanvaarden.²²³ De troepen muiteen na haar dood, wat erop wijst dat ze aanhang had bij de strijdkrachten. Aangezien Cynnane zelf actief was op het slagveld, kan ze bestempeld worden als een krijgsvrouw van het 'soldaat-type'.

²¹⁶ CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 393-394. CARNEY, *Women and Monarchy*, 130. CARNEY, 'Women and *Basileia*', 375. CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 498.

²¹⁷ Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.23). Hammond merkt op dat Antipater en Craterus onverschillig waren ten opzichte van de dood van Cynnane, maar dat ze verontrust waren door de muitende staat van het leger. Antipater had Cynnane immers zelf willen tegenhouden aan de Strymon. HAMMOND, *The Macedonian State*, 252.

²¹⁸ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.52.5. Diyllus bij Athenaeus, *Deipnosophistae*, 4.155a (= F.Gr.H. 73 F1). Zoals Carney opmerkt, geven de bronnen niet aan waarom Cynnane niet eerder in Aegae begraven werd. CARNEY, 'The Female Burial in the Antechamber', 20.

²¹⁹ Polyaeus, *Strategemata*, 8.60.

²²⁰ Volgens Macurdy was ze de enige koninklijke Macedonische vrouw die ooit haar tegenstander doodde op het slagveld. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 232.

²²¹ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 233.

²²² CARNEY, 'Women and Military Leadership', 185.

²²³ CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 498.

3. De derde generatie: Adea-Eurydice en Cynnane II

3.1. Adea-Eurydice

3.1.1. Leven

3.1.1.1. Afstamming, jeugd en huwelijk

Adea-Eurydice was de dochter van Amyntas en Cynnane.²²⁴ Ze had bijgevolg een dubbele Argeadische afstamming.²²⁵ Ze werd geboren tussen 338 en 335 v. Chr.²²⁶ Na de dood van haar vader, voedde haar moeder haar alleen op en trainde haar in de krijgskunst.²²⁷

Cynnane werd in 322 v. Chr. vermoord door Alcetas, die wilde verhinderen dat ze een huwelijksalliantie tussen haar dochter en haar halfbroer Philippus III Arrhidaeus tot stand zou brengen.²²⁸ De troepen van Alcetas revolteerden wegens de moord op Cynnane en eisten dat het huwelijk toch zou plaatsvinden. Perdikkas stemde toe om het leger te kalmeren. Adea was een jonge bruid, aangezien Argeadische vrouwen gewoonlijk huwden in hun late tienerjaren.²²⁹ Ze veranderde haar naam naar 'Eurydice'.²³⁰ Deze naam benadrukt haar band met de dynastie door te verwijzen naar haar overgrootmoeder, Eurydice, die de moeder van

²²⁴ Aelianus meent dat ze de dochter van Philippus en Audata-Eurydice was, maar de andere bronnen stellen dat ze het kind van Amyntas en Cynnane was. Aelianus, *Varia Historia*, 13.36. Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.22-23). Diyllus bij Athenaeus, *Deipnosophistae*, 4.155a (= FGrH 73, F1). Hoewel enkele moderne historici zoals Berve haar naam lezen als Ἀδέα, hanteren de meeste onderzoekers de lezing Ἀδέα. Heckel noemt haar Ἀδέα in enkele artikels: HECKEL, 'Adea-Eurydike'. en W. HECKEL, 'Adea'. Hij gebruikt Ἀδέα in HECKEL, 'Kynnane the Illyrian'. Elders stelt hij haar voor als 'Adea or Hadea': HECKEL, 'Kleopatra or Eurydike?', 157. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 23. Ἀδέα, 12-13; nr. 456. Κυρνώνη, 229. Voor de betekenis en herkomst van haar naam, zie onder meer HECKEL, 'Adea-Eurydike'. BADIAN, 'Eurydice', 101, voetnoot 9.

²²⁵ CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 497. CARNEY, 'The Female Burial in the Antechamber', 20.

CARNEY, *Olympias*, 72. CARNEY, *Women and Monarchy*, 132. BADIAN, 'Eurydice', 101. Zie stamboom in Appendix.

²²⁶ Carney dateert haar geboorte tussen 338 en 335 v. Chr. CARNEY, *Women and Monarchy*, 132. Pomeroy en Jacquemin hanteren een gelijkaardige datering, aangezien ze stellen dat Adea-Eurydice in 317 nog geen twintig jaar oud was. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 7. JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 286. Badian en Macurdy dateren haar geboorte in 337 v. Chr. Macurdy zegt immers dat Adea-Eurydice bij haar dood 'just twenty years old' was. E. BADIAN, 'Eurydike', 297. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 42. Berve en Hammond opteren voor 337/6 v. Chr. Hammond vernoemt haar geboortjaar niet expliciet, maar stelt dat ze in 322/1 v. Chr. bijna vijftien en in 317 v. Chr. negentien jaar oud was. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 23. Ἀδέα, 12; nr. 456. Κυρνώνη, 229. HAMMOND, *The Macedonian State*, 251, 261. Green stelt dat ze ten vroegste in 337 v. Chr. en ten laatste in 336/5 v. Chr. geboren werd. GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 139.

²²⁷ Polyaeus, *Stratagemata*, 8.60. Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52). Zie III.2.1. Leven.

²²⁸ Zie III.2.1. Leven.

²²⁹ Adea huwde reeds toen ze dertien à zestien jaar was door de politieke omstandigheden. CARNEY, *Women and Monarchy*, 19.

²³⁰ Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.23).

Philippus II was.²³¹ Indien haar grootmoeder, Audata, tevens deze naam aangenomen had, wordt hiermee eveneens aan haar herinnerd.²³² Sommige historici menen dat ‘Eurydice’ een ‘throne name’ was, die haar status als koningin aangaf, maar hierover bestaat discussie.²³³

3.1.1.2. De oproer bij Triparadisus

Na de dood van Perdiccas in 320 v. Chr. moest een nieuwe machtsverdeling uitgewerkt worden. Peithon en Arrhidaeus waren voorlopig aangesteld als *ἐπιμεληταί τῆς βασιλείας* en reisden naar Triparadisus. Carney wijst erop dat de weergave van de feiten die hierop volgden, uiteenloopt in de verschillende bronnen.²³⁴ Diodorus vertelt dat Adea-Eurydice de *ἐπιμεληταί* tegenwerkte. Peithon en Arrhidaeus merkten dat de Macedoniërs meer aandacht begonnen te besteden aan de bevelen van de koningin. Hierop organiseerden ze een volksvergadering en legden hun ambt neer. De afwezige Antipater werd aangesteld tot *ἐπιμελητής ἀποκράτωρ*. Tegen de tijd dat hij Triparadisus bereikte, had Adea-Eurydice oproer gezaaid bij het leger, waardoor de troepen eerder aan haar zijde stonden dan aan die van Antipater. Hij kalmeerde de strijdkrachten in een volksvergadering en overtuigde Adea-Eurydice dat ze moest zwijgen.²³⁵

Volgens Arrianus liet Adea-Eurydice voor de aankomst van Antipater en Antigonus niet toe dat Arrhidaeus en Peithon handelden zonder haar toestemming. Zij protesteerden hier eerst niet tegen, maar zeiden nadien dat de koningin zich niet moest bemoeien met publieke aangelegenheden omdat dit hun verantwoordelijkheid was tot de aankomst van Antipater en Antigonus. Eens zij Triparadisus bereikten, werd Antipater aangesteld als *ἐπιμελητής*. De soldaten eisten hun achterstallige loon. Antipater zei hen dat hij hen nog niet kon betalen, tot irritatie van de troepen. Toen Adea-Eurydice hem mee beschuldigde, kwam het leger in opstand. De koningin, geholpen door de schrijver Asclepiodorus en Attalus, sprak hen publiek toe tegen Antipater. Deze ontsnapte nipt aan een moordpoging, nadat Antigonus en Seleucus op zijn aanvraag hun leven op het spel zetten om de menigte toe te spreken in zijn

²³¹ POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 6-7. JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 284. ADAMS, ‘The Royal Macedonian Tomb At Vergina’, 70.

²³² Voor de mogelijke naamsverandering van Audata, zie III.1.1. Leven.

²³³ Heckel ziet tevens een verband met de Illyrische afkomst van sommige vrouwen die de naam ‘Eurydice’ droegen. HECKEL, ‘Adea-Eurydice’, 41-42. BADIAN, ‘Eurydice’, 100-102. Zie de passage bij III.1.1. Leven voor meer informatie over de discussie rond naamsveranderingen naar ‘Eurydice’.

²³⁴ CARNEY, *Women and Monarchy*, 132-133.

²³⁵ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.39.2-4.

verdediging. Antipater keerde terug naar zijn eigen leger, slaagde er met de hulp van zijn ruitrijbevelhebbers in de opstand te stoppen en nam de heerschappij terug op zich.²³⁶

Polyaenus verhaalt dat Antipater het achterstallige loon van zijn soldaten niet kon betalen en vrezend voor zijn leven de hulp van Antigonus inriep. Deze raadde hem aan het kamp te verlaten en sprak voor hem de troepen toe. Terwijl het leger hem respectvol toehoorde tijdens zijn verdediging van Antipater, kon deze ontsnappen. Adea-Eurydice wordt hier niet vermeld.²³⁷

Jacquemin meent dat Adea-Eurydice in Triparadisus probeerde om de *ἐπιμέλεια* te bemachtigen.²³⁸ Zoals Carney opmerkt, blijkt uit de weergaves van Diodorus en Arrianus dat Adea-Eurydice bijna de controle over de troepen kreeg en hiervoor bereid was het leven van onder meer Antipater op het spel te zetten. ‘This near-toppling of a leader with as much authority as Antipater possessed was a remarkable beginning for a girl probably still in her teens.’ Carney merkt op dat Adea-Eurydice, zoals Cynnane, de macht in handen probeerde te krijgen via het leger.²³⁹ Macurdy verklaart dit doordat Adea-Eurydice de steun van het leger aan haar moeder en zichzelf gezien had toen de troepen eisten dat haar huwelijk zou doorgaan. Daarnaast was ze zich bewust van haar dubbele koninklijke afkomst.²⁴⁰ Carney meent dat de strijdkrachten meer loyaal bleken te zijn aan de leden van de Argeadische familie dan aan hun generaals. Deze loyaliteit was nochtans begrensd, aangezien Antipater er uiteindelijk in slaagde om de macht terug te winnen.²⁴¹

3.1.1.3. Adea-Eurydice onder de controle van Polyperchon

Antipater keerde nadien terug naar Macedonië met de koningen. Op zijn sterfbed zou hij in 319 v. Chr. de waarschuwing geuit hebben dat ze nooit een vrouw moesten laten heersen. Uit de context waarin Diodorus deze anekdote vertelt, komt deze raad naar voren als een verwijzing naar Olympias.²⁴² Carney merkt op dat Antipater gelijkaardige problemen had met

²³⁶ Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.71 (= F.Gr.H. 156 F.9.30-33).

²³⁷ Polyaenus, *Stratagemata*, 4.6.4.

²³⁸ JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 285.

²³⁹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 133-134. CARNEY, ‘The Career of Adea-Eurydice’, 499.

²⁴⁰ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 33.

²⁴¹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 134.

²⁴² Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.9.

Cleopatra en Adeia-Eurydice.²⁴³ Antipater wees Polyperchon aan als de nieuwe *ἐπιμελητής*.²⁴⁴ Alexander IV, Philippus III Arrhidaeus en Adeia-Eurydice kwamen zo onder zijn hoede.

Polyperchon bood Olympias aan om terug te keren uit Epirus om in Macedonië de zorg voor Alexander IV op zich te nemen.²⁴⁵ In de tussentijd verlieten Adeia-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus de aanwezigheid van Polyperchon. Carney stelt hieromtrent drie mogelijkheden voor: de *ἐπιμελητής* liet hen vertrekken, Adeia-Eurydice overtuigde hem daartoe of ze ontsnapte met haar echtgenoot.²⁴⁶

3.1.1.4. De alliantie met Cassander en de confrontatie bij Euia

In 317 v. Chr. ging Adeia-Eurydice in naam van Philippus III Arrhidaeus een alliantie aan met Cassander. Deze zoon van Antipater had gehoopt zijn vader op te volgen als regent, maar was in plaats daarvan aangesteld tot *χιλίαρχος*. Uit ontevredenheid hiermee was hij een bondgenootschap aangegaan met Ptolemaeus en Lysimachus tegen Polyperchon, Olympias en hun medestander Eumenes.²⁴⁷ Zoals Carney opmerkt, is de inhoud van de samenwerking tussen Adeia-Eurydice en Cassander onduidelijk. Hij verleende hen in elk geval militaire steun, maar de bronnen specificeren niet eenduidig of Cassander dan wel Adeia-Eurydice als regent fungeerde.²⁴⁸ Volgens Iustinus ging Adeia-Eurydice deze alliantie aan omdat ze vernam dat Polyperchon uit Griekenland terugkeerde naar Macedonië en dat Olympias door hem ontboden was.²⁴⁹ Diodorus meent dat Adeia-Eurydice hoorde dat Olympias zich reeds voorbereidde om naar Macedonië terug te keren. Ze vroeg Cassander om hulp en probeerde

²⁴³ Carney waarschuwt voor de geloofwaardigheid van deze anekdote. CARNEY, 'Olympias and the Image of the Virago', 44. Macurdy meent dat Antipater een overtuigde anti-feminist werd door zijn ervaringen met Adeia-Eurydice en Olympias. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 33.

²⁴⁴ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.48.4. Macurdy haalt deze waarschuwing aan en zegt vervolgens dat zijn ervaringen met Olympias en Adeia-Eurydice hem tot een anti-feminist maakten. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 33.

²⁴⁵ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.49.4; 57.2; 58.2-4; 65.1. Voor een bespreking van Polyperchons aanbod en Olympias' oorspronkelijke weigering, zie IV.1.4.2. De terugkeer naar Macedonië en de confrontatie bij Euia.

²⁴⁶ CARNEY, *Women and Monarchy*, 135. CARNEY, *Olympias*, 73. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 366.

²⁴⁷ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.48.4-49.

²⁴⁸ CARNEY, *Olympias*, 73. CARNEY, *Women and Monarchy*, 135-136. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 367-368. Bij Diodorus lijkt Adeia-Eurydice aan het hoofd te staan. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.1. Iustinus zegt dat Adeia-Eurydice de officia van Philippus III Arrhidaeus opgeëist had en dat ze in de naam van haar echtgenoot brieven zond naar Polyperchon en Antigonos. Hierin gelaste ze hen het leger over te dragen aan Cassander. Iustinus, *Epitome*, 14.5.2-3. Orosius vermeldt dat Adeia-Eurydice in naam van Philippus III Arrhidaeus handelde en dat ze Cassander doorheen alle graden van eer tot de hoogste top bevorderde.

Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.29.

²⁴⁹ Iustinus, *Epitome*, 14.5.1-5.

de Macedoniërs aan haar kant te krijgen met geschenken en beloften.²⁵⁰ Olympias vertrok hoe dan ook in die periode richting Macedonië samen met haar neef Aeacides, de koning van de Molossiërs, en zijn leger.

Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus verzamelden een leger en probeerden te verhinderen dat ze de grens zouden bereiken.²⁵¹ Ze wachtten blijkbaar niet op Cassander, aangezien hij pas later naar Macedonië kwam. Carney verklaart dit door mogelijke onzekerheid van Adea-Eurydice betreffende Cassander. Misschien vreesde ze ondergeschikt aan hem te worden indien ze militair volledig afhankelijk van hem werd. Een derde mogelijkheid is dat ze de militaire competentie van Aeacides en Polyperchon onderschatte.²⁵² Nabij Euia kwamen Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus met hun leger tegenover de troepen van Polyperchon, Aeacides en Olympias te staan.²⁵³

Duris verhaalt dat Olympias bij de confrontatie de kledij van een bacchante droeg en begeleid werd door de slagen van een trom, terwijl Adea-Eurydice gekleed was in de wapenrusting van een Macedonische soldaat.²⁵⁴ Sommige moderne historici twijfelen aan de correctheid van deze weergave, maar de meeste onderzoekers nemen dit verhaal aan.²⁵⁵ De kledij van Adea-Eurydice lijkt mij mogelijk. Ze was immers getraind in de krijgskunst door haar moeder.²⁵⁶ Aangezien de Illyrische krijgskunst gelijkaardig was aan de Macedonische, zou ze deze wapens waarschijnlijk kunnen hanteren.²⁵⁷ Daarnaast zou de Macedonische uitrusting haar populariteit bij de troepen kunnen vergroten. Jacquemin merkt op dat de kledij van de beide dames twee manieren van machtsuitoefening uitdrukt. Militair gezag staat tegenover religieuze macht, die binnen het bereik van een vrouw lag.²⁵⁸ Borza stelt dat de Macedonische vorst het absolute gezag over de troepen had.²⁵⁹ Mijns inziens wilde Adea-

²⁵⁰ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.1. Carney merkt op dat de initiator eigenlijk niet uitmaakt, aangezien een confrontatie tussen de twee takken van de stamboom onvermijdelijk was sinds de instelling van het dubbele koningschap. CARNEY, *Olympias*, 73.

²⁵¹ Iustinus, *Epitome*, 14.5.9. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.30.

²⁵² CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 366. CARNEY, *Women and Monarchy*, 136.

²⁵³ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2, 19.35.1. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.30. Iustinus vermeldt Polyperchon niet. Iustinus, *Epitome*, 14.5.9. Pausanias vermeldt Adea-Eurydice niet. Hij noemt alleen Philippus III Arrhidaeus en de Macedoniërs als tegenstanders. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.11.3; 1.25.6.

²⁵⁴ Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52).

²⁵⁵ Pomeroy en Hammond betwijfelen het verhaal. Heckel meent dat Duris de gebeurtenissen dramatiseert. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 7. HECKEL, 'Polyxena', 84. Hammond interpreteert het verhaal echter verkeerd en meent dat de Eurydice die hier vermeld werd Audata-Eurydice is. HAMMOND, 'Philip's Tomb' in *Historical Context*, 336. Zie III.1.1. Leven voor deze vergissing. Voor meer informatie over de weergave van Olympias in deze passage, zie IV.2.1. De confrontatie bij Euia.

²⁵⁶ Ik volg Green hierin, die stelt dat de wapenrusting van Adea-Eurydice 'no masquerade' was, aangezien ze getraind was in de krijgskunst. GREEN, *Alexander to Actium*, 19.

²⁵⁷ STIPČEVIĆ, *The Illyrians*, 169-177. Zie III.2.1. Leven.

²⁵⁸ JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 285-286.

²⁵⁹ BORZA, *In the shadow of Olympus*, 238, 248, 251.

Eurydice mogelijk haar aanzien vergroten door zich te identificeren met de rol van de koning als krijgshoofd. Het kwam waarschijnlijk niet tot een gevecht: de troepen van Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus weigerden te strijden tegen Olympias en deserteerden.²⁶⁰ Volgens Iustinus gebeurde dit door de herinnering aan Philippus II en Alexander of wegens de onwaardige behandeling jegens de koningin.²⁶¹ Diodorus van Sicilië schrijft het toe aan het *ἄξιωμα* van Olympias of aan de herinnering aan de weldaden van Alexander.²⁶²

3.1.1.5. Gevangenschap en zelfmoord

Diodorus van Sicilië meent dat Philippus III Arrhidaeus meteen na de confrontatie gevangen werd, maar dat Adea-Eurydice onderweg naar Amphipolis gevat werd, samen met haar raadgever Polycles. Olympias liet volgens hem het koningspaar inmetselen in een kleine ruimte, waarbij het noodzakelijke hen via één nauwe opening werden gegeven.²⁶³ Carney meent dat Olympias het koninklijke echtpaar met hun inmetseling mogelijk niet zozeer wilde pijnigen, maar dwingen tot een officiële troonsafstand.²⁶⁴

Eens de Macedoniërs medelijden met hen kregen, gaf Olympias enkele Thraciërs de opdracht om Philippus III Arrhidaeus neer te steken, aldus Diodorus. Aangezien Adea-Eurydice verkondigde dat zij meer recht had op de *βασίλεια* dan Olympias, werd zij zwaarder gestraft. Olympias gaf haar de keuze om zelfmoord te plegen met een zwaard, een strop of een beker dollekervel. Adea-Eurydice wenste de koningin hetzelfde lot toe en reinigde de wonden van Philippus III Arrhidaeus zo goed mogelijk. Vervolgens koos ze voor geen van de drie methoden die Olympias haar aanbood en verhing zich met haar gordel zonder haar lot te bejammern.²⁶⁵ Aelianus verhaalt tevens de keuze uit de drie middelen, maar meent dat Adea-

²⁶⁰ Iustinus, Epitome, 14.5.10. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2. CARNEY, *Women and Monarchy*, 122, 136. CARNEY, 'Women and Military Leadership', 185. Macurdy meent dat Olympias en Adea-Eurydice na hun dramatische verschijning geen aanval leidden, maar zich in veiligheid terugtrokken achter hun vechtende soldaten. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 232-233. De bronnen vermelden echter geen gevecht.

²⁶¹ Iustinus, Epitome, 14.5.10.

²⁶² Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2. Carney heeft gesuggereerd dat de soldaten mogelijk vervreemdden van de directe militaire aanpak van Adea-Eurydice. De meer traditionele werkwijze van Olympias, namelijk via mannelijke generaals, zou hen misschien meer aangesproken hebben, wat bijgedragen kan hebben tot hun desertie. CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 501. Deze visie heeft ze echter herzien in een later artikel. Daar stelt ze dat Adea-Eurydice's troepen deserteerden uit voorkeur voor Olympias en haar nazaten, niet wegens afkeer voor de militaire acties van Adea-Eurydice. CARNEY, 'Women and Military Leadership', 187.

²⁶³ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.3-4.

²⁶⁴ CARNEY, 'Olympias and the Image of the Virago', 47. CARNEY, *Olympias*, 76.

²⁶⁵ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.5-7. Volgens Carney interpreteert Diodorus de keuze voor de zelfmoord onterecht als een zwaardere straf. CARNEY, *Olympias*, 75. Carney heeft daarnaast opgemerkt dat een nobele dood voor vrouwen met respect aanzien werd in de oudheid, zoals in dit geval bij Adea-Eurydice. CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 388.

Eurydice de strop benutte.²⁶⁶ Carney merkt terecht op dat de weergave van Diodorus details bevat, die waarschijnlijk alleen Adea-Eurydice zelf kon weten. Ze wijst er daarnaast op dat verhangen, vooral met de eigen gordel, de typische wijze is waarop koninklijke vrouwen zelfmoord pleegden in de klassieke literatuur. Zelfdoding was gepast voor een vrouw, aangezien het meestal voltrokken werd in de private sfeer, waar dames volgens de Zuid-Griekse opvatting thuishoorden. Mogelijk geven de beschrijvingen van Diodorus en Aelianus historische feiten weer, waarbij vrouwen zich gedroegen zoals hun literaire tegenhangers. Ze zouden echter ook fictief kunnen zijn, gebaseerd op vooroordelen over de gepaste dood voor koninklijke dames. Dit kan niet met zekerheid bepaald worden, aldus Carney.²⁶⁷ Jacquemin sluit zich hierbij aan: ‘sa mort fut celle d’un héros tragique.’ Door haar eigen gordel te gebruiken, expliciteerde ze haar vrijheid en gaf ze aan dat haar zelfmoord veroorzaakt werd door haar huwelijk, aldus Jacquemin. De zelfdoding van Eurydice verenigt haar vrouwelijke rol als trouwe echtgenote en haar ‘mannelijke’ handelingen als de dochter van Philippus.²⁶⁸

Orosius en Iustinus vermelden kortweg dat Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus geëxecuteerd werden op bevel van Olympias. Orosius voegt er evenwel aan toe dat de Macedoniërs dit steunden.²⁶⁹ Pausanias beschrijft de zelfmoord van Adea-Eurydice niet, maar meent dat Olympias ‘onheilige dingen’, *ἀνόσια*, deed betreffende de dood van Philippus III Arrhidaeus.²⁷⁰

Na de dood van Olympias liet Cassander Adea-Eurydice, Philippus III Arrhidaeus en Cynnane begraven in Aegae. Hij organiseerde ter ere van hen funeraire spelen, waarin volgens Diyllus twee paar soldaten het tegen elkaar opnamen in een tweegevecht.²⁷¹

3.1.2. Adea-Eurydice als krijgsvrouw

Kan Adea-Eurydice op basis van deze feiten aanzien worden als een krijgsvrouw? Ze werd getraind door haar moeder. Uit haar optreden bij Triparadisus blijkt dat ze de troepen

²⁶⁶ Aelianus, *Varia Historia*, 13.36.

²⁶⁷ CARNEY, ‘Olympias and the Image of the Virago’, 43, 50-54. CARNEY, *Olympias*, 75. Macurdy had voor Carney reeds opgemerkt dat de dood van Adea-Eurydice gelijkaardig is aan die van Antigone. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 52.

²⁶⁸ Zowel Jacquemin als Carney vinden het opmerkelijk dat Adea-Eurydice niet voor het zwaard koos. JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 286. CARNEY, ‘The Career of Adea-Eurydice’, 500.

²⁶⁹ Iustinus, *Epitome*, 14.5.10. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.30.

²⁷⁰ Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.11.4. Elders vermeldt hij alleen dat Olympias Philippus III Arrhidaeus doodde. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.25.6.

²⁷¹ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.52.5. Diyllus bij Athenaeus, *Deipnosophistae*, 4.155a (= FGrH 73, F1). Zoals Carney opmerkt, geven de bronnen niet aan wat er in de tussentijd met de lichamen van Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus gebeurde. CARNEY, ‘The Female Burial in the Antechamber’, 19-20.

kon toespreken en op haar hand kon krijgen.²⁷² Iustinus meent dat Adea-Eurydice Polyperchon en Antigonos per brief beval het leger over te dragen aan Cassander.²⁷³

Bij de confrontatie met Olympias trad ze volgens Duris naar voren in de wapenrusting van een Macedonische soldaat.²⁷⁴ Carney merkt op dat zelfs als deze beschrijving van Adea-Eurydice's kleding niet historisch correct is, dit past in het beeld dat van haar bestond, namelijk dat van een krijgsvrouw.²⁷⁵ Macurdy stelt dat Olympias en Adea-Eurydice na hun verschijning op het slagveld waarschijnlijk geen aanval leidden, maar zich in veiligheid terugtrokken achter hun vechtende soldaten.²⁷⁶ De bronnen vermelden echter geen gevecht. Macurdy's stelling kan bijgevolg niet met zekerheid bewezen of ontkend worden.

Carney meent dat Adea-Eurydice mogelijk het bevel voerde, omdat Philippus III Arrhidaeus hier niet toe in staat was en niet deelnam aan de strijd. Daarnaast werden ze apart van elkaar gevangen genomen. Dit wijst er misschien op dat ze zich niet op dezelfde plaats bevonden toen de slag begon. Mogelijk werd dit verschil veroorzaakt doordat Adea-Eurydice de leiding had, aldus Carney. Ze had echter geen ervaring in de bevelvoering.²⁷⁷ Ik sluit me hierbij aan. Aangezien Cassander nog in de Peloponnesus was en er geen andere mannelijke bondgenoten vermeld worden, had Adea-Eurydice naar mijn mening het commando.²⁷⁸

In de archeologische discussie over de identificatie van de vrouw in de voorkamer van Tombe II in Vergina wordt Adea-Eurydice beschouwd als een krijgsvrouw. De aanwezigheid van een wapenrusting in deze ruimte wordt door sommigen aanzien als een bewijs dat de overledene een militair actieve dame was. Lehmann en Adams menen dat dit overeenkomt met het beeld van Adea-Eurydice. Deze identificatie en het toebehoren van de wapens aan de vrouw worden echter nog bediscussieerd.²⁷⁹

²⁷² Carney meent dat Olympias Adea-Eurydice mogelijk niet voor een proces bracht om haar te laten veroordelen omdat ze in Triparadisi reeds gedemonstreerd had dat ze via toespraken aanhang kon verwerven. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 370. CARNEY, *Women and Monarchy*, 141.

²⁷³ Iustinus, Epitome, 14.5.3.

²⁷⁴ Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52). Voor een bespreking, zie III.3.1.1.4. De alliantie met Cassander en de confrontatie bij Euia.

²⁷⁵ CARNEY, *Olympias*, 97.

²⁷⁶ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 232-233.

²⁷⁷ CARNEY, *Olympias*, 74. In CARNEY, 'Women and Military Leadership', 186 herzielt Carney haar eerdere visie dat de andere locatie het onduidelijk maakt of zij het bevel voerde: CARNEY, 'Women and *Basileia*', 389-390. Lehmann meent tevens dat Adea-Eurydice het bevel voerde, maar geeft hier geen argumenten voor. LEHMANN, 'The So-Called Tomb of Philip II', 530.

²⁷⁸ Pausanias noemt Adea-Eurydice niet als tegenstander van Olympias en Aeacides. De andere bronnen vermelden haar echter wel. Diodorus en Iustinus vernoemen zowel Adea-Eurydice als Philippus III Arrhidaeus. Duris en Orosius melden alleen de handelingen van Adea-Eurydice. Pausanias, *Descriptio Graeciae*, 1.11.3. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2, 19.35.1. Iustinus, *Epitome*, 14.5.9-10. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.30. Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52).

²⁷⁹ Onder meer Adams en Lehmann denken dat de vrouw in de voorkamer mogelijk Adea-Eurydice was. ADAMS, 'The Royal Macedonian Tomb At Vergina', 67-72. LEHMANN, 'The So-Called Tomb of Philip II', 527-

Hoewel Cynnane haar dochter trainde in de krijgskunst, is er geen bewijs van een veldslag of een duel waar Adea-Eurydice effectief aan deelnam als soldaat. Indien het bij Euia tot een gevecht was gekomen, zou ze mogelijk meegevochten hebben.²⁸⁰ Ze was immers voorbereid op de strijd door haar opvoeding en zou mogelijk in haar moeders voetsporen getreden hebben. Dit is echter evenmin te bewijzen als de suggestie van Macurdy dat ze zichzelf in veiligheid zou gebracht hebben terwijl haar troepen streden.²⁸¹ Bijgevolg kan niet met zekerheid gezegd worden dat Adea-Eurydice een krijgsvrouw van het ‘soldaat-type’ was. Ze had echter wel gezag bij het leger en was militair actief. Adea-Eurydice valt dus in elk geval binnen de categorie van het ‘bevelhebber-type’.

3.2. Cynnane II

Olga Palagia suggereert op basis van de stèle van Adea Kassandrou dat Cynnane mogelijk een tweede dochter had. Deze zus van Adea-Eurydice zou de echtgenote van Cassander geweest zijn, met wie ze een dochter, Adea, gehad zou hebben. Hier zal eerst de stèle toegelicht worden en daarna de theorie van Palagia besproken worden.

3.2.1. De stèle van Adea Kassandrou

De stèle van Adea Kassandrou werd gevonden op een Hellenistisch kerkhof in Beroea in het noorden van het huidige Griekenland. Deze steen dateert uit de late vierde eeuw v. Chr. en is het oudste marmeren grafreliëf van Beroea. De stèle werd waarschijnlijk naar dit kerkhof gebracht om te dienen als vulmateriaal. Hij werd gevonden buiten een Hellenistische tombe, waarin de namen van de familieleden van Tyrios en Galestes gegraveerd waren in niches.²⁸²

Op de architraaf onder het fronton, dat ondersteund wordt door twee zuilen, staat de naam van de overledene: *Ἀδέα Κασσάνδρου*.²⁸³ Tussen de zuilen bevindt zich een reliëf, waarvan de interpretatie bediscussieerd wordt. Links staat een volwassen vrouw met lang

531. Ook Carney neigt in haar recente werken meer naar deze identificatie. CARNEY, *Olympias*, 97. CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 187. Zie voor deze discussie I.2. De archeologische bronnen.

²⁸⁰ CARNEY, *Women and Monarchy*, 136. CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 185-186.

²⁸¹ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 232-233. Cf. supra.

²⁸² S.E.G., 24 (1969), no. 503. Ik volg hier de gegevens van Palagia. PALAGIA, ‘The Grave Relief of Adea’, 195, 198-199. Zie de afbeelding in Appendix.

²⁸³ PALAGIA, ‘The Grave Relief of Adea’, 195. Volgens sommige wetenschappers moet *Ἀδέα* gelezen worden. S.E.G., 24 (1969), no. 503. Zie III.3.1.1.1. Afstamming, jeugd en huwelijk.

loshangend haar en een petasos²⁸⁴ op haar hoofd. Ze draagt een Attische peplos over een chiton met korte mouwen. Ze houdt een scepter in haar linker- en de drie punten van een drietand in haar rechterhand. Een jongere slavin houdt haar een parasol boven het hoofd. Rechts is een andere scène afgebeeld op een kleinere schaal. Hermes Psychopompus, die een herautenstaf draagt, staat naast een Hermeszuil. Hij wordt vergezeld door een jong meisje met een boekrol. De Hermeszuil, Hermes Psychopompus en het kind staan op een basis met het opschrift: *Ἑρμῆι χθονίωι*. Dit roept Hermes aan voor bescherming. In de ruimte boven de slavin en de drie figuren rechts zijn een spiegel, een strohoed, een waaier, een doos en een krans weergegeven. Het reliëf is ongewoon omdat het verdeeld is in meerdere scènes.²⁸⁵ Onder het reliëf is de volgende tekst aangebracht:

*Γνωθι τὸν Ἀδείας ὑπ' ἐμοὶ τάφον, ἦν ἔτ' ἄωρον
παρθένον ἐγ' νούσου δεινὸς ἔμαρψε Αἴδης·
ματρὶ δὲ κῆδος ἀεὶ μέγα Κυννάται, ἃ μιν ἔτικτε,
καὶ μέγα Κασσάνδρῳ πατρὶ λιποῦσα ἔθανεν.*

*Weet dat het graf van Adeia onder mij ligt, die vreselijke Hades
na een ziekte beetpakte als nog onrijpe maagd;
Ze stierf, een eeuw groot verdriet achterlatend voor haar moeder
Cynnana, die haar ter wereld bracht, en voor haar vader Cassander.*

3.2.2. Een onbekende dochter van Cynnane? De theorie van Palagia

Volgens Palagia biedt de stèle van Adeia Kassandrou de mogelijkheid om de Argeadische stamboom uit te breiden. In haar these steunt ze zowel op de iconografie als de inscriptie.

Zoals reeds vermeld werd, bestaat er discussie over de interpretatie van het reliëf. Palagia meent dat het kind met de boekrol de overledene voorstelt. Zij wordt naar de onderwereld begeleid door Hermes Psychopompus. De rol bevat heilige teksten die een veilige doorgang in de Onderwereld moesten verzekeren. Afgaande op de Attische peplos, de ongewone petasos, het loshangende, lange haar, de parasol, de scepter en de drietandpunten suggereert Palagia dat de volwassen vrouw de godin Macedonia is. Hoewel afbeeldingen van

²⁸⁴ Een type hoed dat meestal gedragen wordt door mannen.

²⁸⁵ Ik volg hier de beschrijving van Palagia. Voor meer details, zie PALAGIA, 'The Grave Relief of Adeia', 197-198.

goddelijke personificaties voorkomen in Macedonische funeraire schilderkunst, zijn ze ongewoon voor een grafreliëf. De bescherming van Macedonia duidt erop dat de overledene een bijzondere status had, aldus Palagia.²⁸⁶

Uit de inscriptie blijkt dat ook Adea's moeder Cynnana bijzonder aanzien genoot. Meestal wordt de naam van de moeder in dergelijke opschriften immers niet vermeld. Aangezien ze hier zelfs voor de vader genoemd wordt, meent Palagia dat deze Cynnana een vrouw van prestige was.²⁸⁷ Adea en Cynnana zijn zeldzame namen in Macedonië in de late vierde eeuw. Naast de stèle van Adea Kassandrou en de hiervoor besproken Cynnane en Adea-Eurydice komen ze nergens als paar voor.²⁸⁸ Daarnaast is de vermelding van een Cassander opmerkelijk, aangezien Adea-Eurydice een bondgenootschap aanging met Cassander, de zoon van Antipater.

Door de aanwijzingen voor een vooraanstaande positie van moeder en dochter en het samen voorkomen van deze drie namen meent Palagia dat deze Cynnana en Adea tot het Macedonische koningshuis behoorden. De bescheidenheid van de grafstèle doet hier geen afbreuk aan: de steen werd immers verplaatst en maakte oorspronkelijk misschien deel uit van een groter monument dat nu verloren is. De Cassander die in de inscriptie vermeld wordt, kan mogelijk geïdentificeerd worden met de zoon van Antipater. Palagia suggereert dat de Cynnana van de grafstèle een verder onbekende dochter van Amyntas en Cynnane was. Cynnane II²⁸⁹ zou dan gehuwd zijn met Cassander, mogelijk circa 319 v. Chr. Hun dochter werd naar haar tante genoemd. Via dit huwelijk geeft Palagia een extra dimensie aan de band tussen Adea-Eurydice en Cassander. Adea-Eurydice koos in dit geval voor haar schoonbroer Cassander als regent en bondgenoot. Hun samenwerking was logisch. In het moderne onderzoek wordt algemeen aangenomen dat Cassander een grootse begrafenis organiseerde voor Philippus III Arrhidaeus, Adea-Eurydice en Cynnane om zich als opvolger te profileren.²⁹⁰ Indien hij de schoonbroer van Adea-Eurydice was, benadrukte hij op deze manier tevens zijn familieband met deze koninklijke overledenen. Cassander verstevigde zijn

²⁸⁶ PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea', 199-204.

²⁸⁷ PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea', 195.

²⁸⁸ De naam 'Cynnana' komt apart voor op een inscriptie uit Beroea uit de tweede helft van de derde eeuw. Een connectie met de Cynnana van de stèle van Adea Kassandrou is mogelijk, maar onzeker. 'Adeia' werd aangetroffen op de basis van een portret van Adeia, de vrouw van Autodicus, in het heiligdom van Amphiarus in Oropus uit het begin van de derde eeuw v. Chr. Autodicus was de bodyguard van Philippus III Arrhidaeus bij Triparadisus en de broer van de Thracische koning Lysimachus. PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea', 204-205.

²⁸⁹ Van de naam 'Cynnane' bestaan er meerdere varianten, zoals in III.2.1. Leven reeds vermeld werd. Het biedt daarom geen probleem om 'Cynnana' hiermee gelijk te schakelen.

²⁹⁰ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.52.5. Diyllus bij Athenaeus, *Deipnosophistae*, 4.155a (= FGtH 73, F1). GREEN, *Alexander to Actium*, 20. HAMMOND, *The Macedonian State*, 262-263. CARNEY, 'The Sisters of

connectie met de Argeadische dynastie tevens door te huwen met Thessalonice, de dochter van Philippus II en Nicesipolis.²⁹¹ Aangezien polygamie voorkwam bij andere Macedonische heersers zoals Philippus II en Alexander de Grote, sluit dit huwelijk niet uit dat Cassander reeds getrouwd was met Cynnane II. Aangezien de literaire bronnen alleen Thessalonice als zijn echtgenote noemen, werd tot nu toe aangenomen dat Philippus IV, Antipater en Alexander V de kinderen van haar en Cassander waren. Palagia suggereert dat Philippus mogelijk een zoon van Cynnane II was.²⁹²

3.2.3. Het probleem van de bronnen

Het probleem met de these van Palagia is het gebrek aan bewijzen. De antieke auteurs verwijzen nergens naar een tweede dochter van Cynnane en een tweede echtgenote van Cassander.²⁹³ Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat een dergelijke huwelijk niet opgenomen zou worden in de antieke literatuur. Thessalonice wordt immers wel als zijn bruid vernoemd. Een huwelijk met Cynnane II zou een connectie bieden met Cynnane, Philippus II, Adea-Eurydice en via haar met Philippus III Arrhidaeus. Ten tweede zouden in de kinderen van Cynnane II twee Argeadische bloedlijnen voortleven: zij zouden de achterkleinkinderen van Perdicas III en de achterachterkleinkinderen van Philippus II zijn. Indien Philippus IV een dergelijke legitimatie had, zou hij dit, naar mijn mening, waarschijnlijk uitgespeeld hebben.

Daarnaast spreekt Polyaeus Palagia's these tegen. Hij zegt immers dat Cynnane en Amyntas één dochter, Adea-Eurydice, hadden: *ἀλλὰ μίαν ἔχουσα θυγατέρα ἐξ Ἀμόντου Εὐρυδίκην*.²⁹⁴ Polyaeus is evenwel een late bron. Mogelijk was Cynnane II niet meer gekend in zijn tijd. Polyaeus vernoemt hier uitdrukkelijk Amyntas als de vader. Men zou kunnen suggereren dat Cynnane II misschien de dochter van Cynnane en een andere man was. Dit lijkt mij onwaarschijnlijk. De literaire bronnen verhalen immers dat Alexander Cynnane wilde uithuwelijken aan Langatus, maar dat hij overleed voordat het huwelijk plaatsvond. Nadien

Alexander', 388-389. JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 287. ADAMS, 'The Royal Macedonian Tomb At Vergina', 71.

²⁹¹ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.52.1, 19.61.2. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 8.7.7, 9.7.3. Iustinus, *Epitome*, 14.6.13.

²⁹² PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea', 204-209.

²⁹³ Orosius zegt dat Cassander als bondgenoot van Adea-Eurydice veel Griekse gemeenschappen vernietigde *ex libidine mulieris*. Aangezien Adea-Eurydice de enige vrouw is die in deze context vermeld wordt, duidt dit waarschijnlijk op haar. Hun samenwerking wordt immers omschreven als *flagitiose*. Het zou een zeer subjectieve lezing vereisen om hier een verwijzing naar Cynnane II in te zien. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, III.23.29. Andere literaire bronnen bieden geen mogelijkheden tot verwijzing naar Cynnane II.

²⁹⁴ Polyaeus, *Strategemata*, 8.60.

hertrouwde Cynnane niet en voedde haar dochter alleen op.²⁹⁵ Indien zij een buitenechtelijk kind zou hebben, zou een dergelijk schandaal waarschijnlijk vermeld zijn door de antieke literatuur. Er bevindt zich evenwel veel tijd tussen deze gebeurtenissen en de literaire bronnen, waardoor een tweede dochter van Cynnane en Amyntas mogelijk niet meer bekend was. Op basis van de antieke auteurs kan de these van Palagia bijgevolg niet bevestigd, maar ook niet met zekerheid ontkend worden.

Op andere vlakken is er tevens onzekerheid betreffende de theorie van Palagia. Zij meent dat de Cynnane en Adea op het grafreliëf tot het Macedonische koningshuis behoren door de afbeelding van Macedonia, de vermelding van de moeder in de inscriptie en het samen voorkomen van deze zeldzame namen.²⁹⁶ Zoals Palagia zelf stelt, bestaan er alternatieve interpretaties voor de volwassen vrouw op het reliëf.²⁹⁷ Hoewel Palagia's argumentatie naar mijn mening overtuigend klinkt, zou het dus om iemand anders dan Macedonia kunnen gaan. 'Adea' en 'Cynnana' zijn zeldzame namen. Deze combinatie zou nochtans op toeval kunnen berusten: mogelijk noemden 'gewone' burgers hun dochters naar leden van het koningshuis. Palagia bemerkt echter terecht dat het samen voorkomen van zowel 'Adea', 'Cynnana' als 'Cassander' opmerkelijk is.²⁹⁸

Aan de hand van het huidige bronnenmateriaal kan de theorie van Palagia bijgevolg niet ontkend of bevestigd worden. Haar these biedt een mogelijke extra dimensie voor de handelingen van Cassander, maar wordt niet ondersteund door literair bronnenmateriaal. Deze theorie blijft voorlopig dus nog speculatief.

3.2.4. Cynnane II als krijgsvrouw

Het bestaan van Cynnane II als dochter van Cynnane en Amyntas kan niet met zekerheid geconfirmeerd worden. Indien men de theorie van Palagia volgt, is er nog steeds niets bekend over haar leven naast haar afstamming, haar huwelijk met Cassander en haar moederschap van Adea en mogelijk Philippus IV. Aangezien de bronnen verhalen dat Cynnane Adea-Eurydice trainde in de krijgskunst,²⁹⁹ zou zij Cynnane II waarschijnlijk op dezelfde manier opgevoed hebben. In dit geval zou zij ook een krijgsvrouw geweest zijn. Door de grote onzekerheid over Cynnane II blijft dit uiteraard speculatief.

²⁹⁵ Arrianus, *Anabasis Alexandri*, 1.5.4-5. Polyaeus, *Strategemata*, 8.60.

²⁹⁶ PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea', 195, 204-205.

²⁹⁷ PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea', 197, 201-203.

²⁹⁸ PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea', 204.

²⁹⁹ Polyaeus, *Stratagemata*, 8.60. Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52).

4. Verklaring

Zoals vermeld, heeft Carney aangetoond dat de rol van de vrouw in Macedonië veranderde doorheen de regering van Philippus II en Alexander de Grote en de Diadochentijd. Tijdens de heerschappij van Philippus II werden vrouwen wel bij het beeld van de monarchie betrokken, maar hadden ze geen publieke functies.³⁰⁰ Dit verklaart mogelijk waarom er geen krijgsdaden van Audata-Eurydice overgeleverd zijn. Naast de training van Adea-Eurydice door Cynnane, is er evenmin vrouwelijke militaire activiteit bekend tijdens de regering van Alexander. Dit komt overeen met de grotere rol van Olympias en Cleopatra in deze periode, terwijl zijn andere vrouwelijke familieleden niet in de belangstelling stonden. Door het toenemende tekort aan mannelijke Argeaden in de Diadochentijd kregen de vrouwen meer mogelijkheden. Zij behoorden immers eveneens tot de clan en maakten dus deel uit van de macht. In de rol van moeder, echtgenote en/of dochter konden de vrouwelijke Argeaden publiek optreden voor het welzijn van de dynastie.³⁰¹ Cynnane en Adea-Eurydice vervulden in deze periode een militaire rol.

Deze politieke context verklaart de krijgsdaden van de dames in deze tak van de familie niet afdoende. Cynnane trainde Adea-Eurydice (en, indien ze bestond, mogelijk ook Cynnane II) tijdens de regering van Alexander de Grote, toen zij nog geen publieke rol had en het tekort aan mannelijke Argeaden nog niet zo ver gevorderd was als in de Diadochentijd. Cynnane werd zelf reeds opgeleid tot krijgster en nam deel aan een veldtocht tijdens de regering van Philippus II. Dames oefenden in deze periode nochtans nog geen publieke functies uit. De deelname aan de Illyrische campagne gebeurde waarschijnlijk wel in aanwezigheid van haar vader, maar diende an sich geen dynastieke doeleinden behalve het handhaven van de orde aan de grenzen.

Algemeen wordt in het moderne onderzoek de militaire activiteit van deze drie generaties vrouwen verklaard door de Illyrische afkomst van Audata-Eurydice. Zij zou de tradities van haar thuisland hebben doorgegeven aan Cynnane, die hen op haar beurt overleverde aan haar dochter(s).³⁰² Volgens Stipčević hadden vrouwen naar de Griekse en

³⁰⁰ Zie II.5. De Macedonische visie op vrouwen.

³⁰¹ Zie II.5. De Macedonische visie op vrouwen.

³⁰² Deze visie staat onder meer bij MACURDY, *Hellenistic Queens*, 48. ADAMS, 'The Royal Macedonian Tomb At Vergina', 71. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 6. CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 498. CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 394. CARNEY, 'Foreign Influence', 322-323. CARNEY, *Women and Monarchy*, 58, 69. CARNEY, *Olympias*, 72. LOMAN, 'No Woman No War', 48.

Romeinse visie een bevoorrechte positie in de Illyrische maatschappij, hoewel deze niet matriarchaal georganiseerd werd.³⁰³ Cabanes meent dat ze waarschijnlijk geen *κῆρυξ* hadden.³⁰⁴ Krijgsvrouwen kwamen voor in deze samenleving. De derde eeuwse koningin Teuta was bijvoorbeeld militair actief.³⁰⁵ Daarnaast vermeldt Polyaeus dat Cynnane de vijandige Illyrische koningin doodde op het slagveld.³⁰⁶ Dit wijst erop dat deze vrouw tevens een krijgster was. De Illyrische tradities verklaren waarom Cynnane mee mocht op veldtocht, terwijl haar halfzus Cleopatra hier niet aan deelnam. Het verduidelijkt tevens waarom Adea-Eurydice reeds getraind werd tijdens de regering van Alexander de Grote.

Jacquemin gaat in tegen de communis opinio. Volgens haar kadert het militaire optreden van Cynnane en Adea-Eurydice ‘non dans le contexte maternel illyrien, mais dans le contexte paternel macédonien.’³⁰⁷ Zij meent dat de nadruk op hun Illyrische afkomst in het moderne onderzoek onterecht is. De training van Cynnane door Adata-Eurydice staat immers niet in de bronnen.³⁰⁸ De antieke auteurs specificeren evenmin dat de krijgskunst waarin ze geoefend werden, Illyrisch was.³⁰⁹ Volgens Jacquemin stelt Polyaeus Cynnane niet voor als een Illyrische, maar als de dochter van Philippus II. Het inwijdingsritueel voor Macedonische jongens was het doden van een everzwijn bij de jacht of van een vijand op het slagveld. Door de Illyrische koningin te doden, werd Cynnane zo ook ingewijd. Ze komt doorheen de passage naar voren als een tweede heroïsche zoon van Philippus II, bijvoorbeeld ook wanneer ze het huwelijk van Adea-Eurydice probeerde te regelen. Cynnane gedroeg zich hierbij als een *κῆρυξ*. De weergave van haar confrontatie met Alcetas schildert haar af als een legitieme mannelijke erfgenaam van Philippus II en ‘gomt’ hiertoe haar Illyrische afkomst uit. Ook Adea-Eurydice bleek een waardige opvolger voor haar moeder en grootvader door haar manhaftig gedrag. Bij de confrontatie bij Euia symboliseerde haar wapenrusting militaire macht, die eerder geschikt was voor mannen dan voor dames. Haar mannelijke eigenschappen

³⁰³ STIPČEVIĆ, *The Illyrians*, 168.

³⁰⁴ P. CABANES, ‘La place de la femme dans l’Épire antique’, 205, 209.

³⁰⁵ STIPČEVIĆ, *The Illyrians*, 168. CARNEY, *Women and Monarchy*, 69. BERNARD, ‘Reines, régentes’, 265.

LOMAN, ‘No Woman No War’, 46.

³⁰⁶ Polyaeus, *Strategemata*, 8.60.

³⁰⁷ JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 287.

³⁰⁸ JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 281.

³⁰⁹ Dit valt onder meer op bij een vergelijking van Heckels artikel over Adea-Eurydice met dat over Cynnane. In het eerste stelt hij dat Adea-Eurydice door haar moeder getraind werd in de Macedonische krijgskunst, in het artikel over Cynnane meent hij dat zij haar dochter opleidde in de Illyrische oorlogsvoering. HECKEL, ‘Adea’, 4; ‘Cynnane’, 100.

fuseerden met haar vrouwelijke kenmerken wanneer Adea-Eurydice zich verhing met haar eigen gordel, aldus Jacquemin.³¹⁰

Mijns inziens klopt Jacquemins opmerking dat Cynnanes Illyrische afkomst niet vermeld wordt bij Polyaeus. Deze wordt echter wel uitdrukkelijk vernoemd bij Duris, waar hij stelt dat Adea-Eurydice getraind werd door ‘Cynnane, de Illyrische’.³¹¹ Arrianus stelt Cynnane niet alleen voor als de dochter van Philippus II, maar ook van Audata-Eurydice.³¹² Aelianus verwijst naar Adea-Eurydice als de dochter van Philippus uit een Illyrische vrouw. Hij vergist zich hier door haar aan te duiden als dochter in plaats van kleindochter, maar haar afkomst wordt vermeld.³¹³ Hun afstamming wordt bijgevolg niet ‘uitgegomd’ in de weergaven van andere bronnen. Cynnane en Adea-Eurydice gedroegen zich ‘mannelijk’ naar de normen van hun tijd, maar volgens mij gaat Jacquemin hierin te ver. Ze stelt dat Cynnane handelde als een *κόριος*, maar Olympias deed dit eveneens voor Cleopatra.³¹⁴ Cynnane en Adea-Eurydice profileerden zich tijdens de Diadochentijd inderdaad als legitieme opvolgers, maar bij Cynnanes Illyrische veldtocht lijkt dit mij niet het geval. Philippus II had toen immers nog een mannelijke troonopvolger, namelijk Alexander. Mogelijk wilde Polyaeus duidelijk maken dat Cynnane zich reeds op jonge leeftijd gedroeg als een waardige dochter van haar vader, maar ze werd toen nog niet door Philippus II als zijn opvolger gezien.

Mogelijk speelde nog een andere factor mee in de voorstelling van Cynnane. Jacquemin merkt terecht op dat de prinses de vijandige koningin doodde met een slag in de nek, de klassieke manier waarop helden gedood werden in de *Ilias*. Door het heroïsche gedrag van Cynnane lijkt Philippus II niet alleen de vader van Alexander-Achilles, maar ook van Cynnane-Penthesilea, aldus Jacquemin.³¹⁵ Ze trekt deze vergelijking echter niet door. De Macedonische samenleving was beïnvloed door de (Homerische) epen.³¹⁶ Zoals Carney heeft aangetoond voor Olympias, hebben heroïsche modellen invloed gehad op bepaalde individuen.³¹⁷ Mogelijk zijn er elementen van de verhalen rond de amazone Penthesilea doorgedrongen in Polyaeus’ weergave van Cynnane.³¹⁸ Zoals reeds vermeld werd, komt het

³¹⁰ JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 281-286. Voor haar zelfmoord, zie III.3.1.1.5. Gevangenschap en zelfmoord.

³¹¹ Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52).

³¹² Arrianus bij Photius, *Bibliotheca*, 92.70 (= F.Gr.H. 156 F.9.22-23).

³¹³ Aelianus, *Varia Historia*, 13.36.

³¹⁴ Zie II.5. De Macedonische visie op vrouwen.

³¹⁵ JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 281.

³¹⁶ JACQUEMIN, ‘Le sang de Bardylis’, 279-280. CARNEY, ‘Foreign Influence’, 315-316.

³¹⁷ CARNEY, *Olympias*, 6, 63, 84-86.

³¹⁸ Penthesilea komt niet voor in de *Ilias* of de *Odyssee*. Haar verhaal maakte deel uit van Arctinus’ vervolg op de *Ilias*, de *Aethiopsis*. Dit werk ging verloren, maar een samenvatting van Proclus geeft de inhoud weer. Proclus, *Chrestomathia*, 175-181.

doden door een slag in de nek overeen met de Homerische epen. Volgens Herodotus mochten Sauromatische vrouwen, die zouden afstammen van de Amazones, pas huwen wanneer ze een man op het slagveld gedood hadden.³¹⁹ Hippocrates meent dat de Sauromatische meisjes drie vijanden gedood moesten hebben vooraleer ze mochten trouwen.³²⁰ In de tekst van Polyaeus wordt Cynnanes huwelijk meteen na de beschrijving van het doden van haar Illyrische vijanden vermeld. Mogelijk is dit dus geen verwijzing naar het inwijdingsritueel van Macedonische mannen, maar naar dat van de Amazones. Cynnane sprak Alcetas toe, verweet hem dat hij ondankbaar was en zei dat ze nog liever zou sterven dan dat de macht niet meer aan de Argeaden zou toebehoren.³²¹ Hier zou men een verband kunnen leggen met de gesprekken die de Homerische helden voerden voordat ze de strijd met elkaar aanbonden.³²² Mogelijk werd Cynnanes werkelijke gedrag beïnvloed door Homerische modellen, maar deze invloed zou tevens van Polyaeus kunnen voortkomen.³²³ Dit blijft uiteraard speculatief.

Naar mijn mening realiseerden Cynnane en Adea-Eurydice zich dat zij deel uitmaakten van de clan en bijgevolg recht hadden op een aandeel in de monarchale macht. Carney stelt dat ‘*basileia* always had a military edge and women connected to *basileia* could not easily be excluded from this aspect of power’ in Macedonië.³²⁴ Dit klopt in zekere mate: optreden als krijgsheer was een belangrijk onderdeel van het Macedonische koningschap.³²⁵ Vrouwen maakten tevens deel uit van de monarchie, maar het daadwerkelijke vechten lag meestal buiten hun bereik. Dankzij hun Illyrische afkomst was dit voor Cynnane en Adea-Eurydice wel mogelijk. Op deze manier versterkten zij hun verbinding met deze centrale rol van de vorst. Dit bevestigde hun legitimiteit.

³¹⁹ Herodotus, *Historiae*, 4.117.

³²⁰ Hippocrates, *De aere aquis et locis*, 17.

³²¹ Polyaeus, *Strategemata*, 8.60.

³²² Bijvoorbeeld tussen Pandarus en Diomedes of tussen Tlepolemus en Sarpedon: Homerus, *Ilias*, 5.274-289; 5.633-654.

³²³ Vergelijk dit met de invloed van de literatuur op de zelfmoord van Adea-Eurydice. Zie hiervoor III.3.1.1.5. Gevangenschap en zelfmoord.

³²⁴ CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 188.

³²⁵ BORZA, *In the shadow of Olympus*, 248, 251.

IV. Olympias

1. Leven³²⁶

1.1. Afkomst

Olympias werd waarschijnlijk tussen 375 en 371 v. Chr. geboren als dochter van Neoptolemos, de koning van de Epirotische streek Molossië. Deze familie, de Aeaciden, voerde haar stamboom terug tot zowel Pyrrhus, zoon van Achilles, als Helenus, zoon van Priamus.³²⁷ Volgens Plutarchus droeg Olympias doorheen haar leven vier namen: Polyxena, Myrtale, Olympias en Stratonice.³²⁸

1.2. Olympias tijdens de regering van Philippus II

Olympias huwde ten laatste in 357 v. Chr. met Philippus II, met wie zij Alexander en Cleopatra kreeg.³²⁹ Olympias' broer, Alexander, verbleef enige tijd aan het Macedonische hof. De jongeman had volgens Iustinus een relatie met Philippus II, die zijn oom, de Molossische koning Arybbas, de troon ontnam en hem in de plaats zette.³³⁰

Zoals Carney opmerkt, is er weinig bekend over Olympias tijdens de regering van haar echtgenoot.³³¹ Olympias werd de dominante vrouw aan het Macedonische hof eens Philippus duidelijk maakte dat hun zoon Alexander zijn troonopvolger zou zijn. Dit vond volgens

³²⁶ De concentratie ligt hier vooral bij politieke en militaire gebeurtenissen in het leven van Olympias. Het zou hier te ver leiden om alle feiten in haar leven weer te geven. Voor Olympias en religie, zie onder meer CARNEY, *Olympias*, 88-103. M.-F. BASLEZ, 'Olympias, la royauté et le sacré'.

³²⁷ Plutarchus, *Alexander*, 2.1. Plutarchus, *Pyrrhus*, 1.2. Iustinus, *Epitome* 7.6.10; 17.3.14. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.11.1. CARNEY, *Women and Monarchy*, 62. CARNEY, *Olympias*, 5-6. HAMMOND, *The Macedonian State*, 16. HECKEL, 'Polyxena', 80-81. HECKEL, 'Olympias', 181. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 22-23. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 285. Ὀλυμπιάς, 283.

³²⁸ Plutarchus, *Moralia* 401b. Iustinus, *Epitome* 9.7.13. Voor meer informatie over haar naamveranderingen, zie onder meer HECKEL, 'Polyxena', 79-86. HECKEL, 'Olympias', 181. CARNEY, *Olympias*, 15-16, 93-95. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 10. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 581. Ὀλυμπιάς, 283. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 23-24. Badian gelooft echter niet dat Olympias haar naam veranderde. BADIAN, 'Eurydice', 106-107.

³²⁹ SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 426. CARNEY, *Olympias*, 19. CARNEY, *Women and Monarchy*, 62-63. HAMMOND, *The Macedonian State*, 186. GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 140, 144. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 285. Ὀλυμπιάς, 283.

³³⁰ Iustinus, *Epitome*, 8.6.4-8. Diodorus, *Bibliotheca historica*, 16.72.1.

³³¹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 67.

Carney ten laatste in 340 v. Chr. plaats, maar mogelijk al in 346 of 343 v. Chr.³³² Bij het banket naar aanleiding van het huwelijk van Philippus II met Cleopatra-Eurydice trok Attalus evenwel de legitimiteit van Alexander als troonopvolger in twijfel. De prins trok daarop naar Illyrië en zijn moeder naar Molossië.³³³ Daar spoorde zij volgens Iustinus haar broer aan om een oorlog te beginnen tegen Philippus.³³⁴ De Macedonische vorst slaagde er evenwel in om zich tijdig met zijn zoon, echtgenote en schoonbroer te verzoenen en Alexander en Olympias keerden terug.³³⁵ Volgens Plutarchus meende Alexander tevens dat zijn positie bedreigd werd toen Philippus een alliantie wilde smeden met de Perzische satraap Pixodarus door een huwelijk te regelen tussen diens dochter en zijn zoon Arrhidaeus. Plutarchus meent dat Olympias en zijn vrienden hem aanzetten tot deze interpretatie, waarna hij zelf naar de hand van Pixodarus' dochter dong. Philippus was kwaad toen hij dit ontdekte en verbande een groep vrienden van Alexander.³³⁶

In 336 v. Chr. organiseerde Philippus een groots feest ter gelegenheid van het huwelijk van Cleopatra, zijn dochter met Olympias, en zijn schoonbroer Alexander van Molossië. Pausanias vermoordde de Macedonische vorst tijdens de festiviteiten. Deze minnaar van Philippus, die deel uitmaakte van zijn lijfwacht, was door Attalus en mogelijk in opdracht van diens nicht Cleopatra-Eurydice in groep verkracht. Philippus had Attalus hiervoor niet gestraft. Daarom nam Pausanias bij het bruiloftsfeest wraak.³³⁷ Volgens Plutarchus en Iustinus was Olympias en mogelijk zelfs Alexander betrokken bij de aanslag.³³⁸ Zoals Carney, Heckel en Badian aanhalen, kunnen moderne historici onmogelijk achterhalen of zij al dan niet een aandeel in de moord hadden.³³⁹

³³² CARNEY, *Olympias*, 23-25. Hammond meent ook dat dit ten laatste in 340 v. Chr. gebeurde. HAMMOND, *The Macedonian State*, 33.

³³³ Zie hiervoor II.2. De regering van Philippus II.

³³⁴ Iustinus, *Epitome*, 9.7.7.

³³⁵ Plutarchus, *Alexander*, 9.6. Plutarchus, *Moralia* 179c. Iustinus, *Epitome*, 9.7.6.

³³⁶ Plutarchus, *Alexander*, 10.1-3.

³³⁷ Plutarchus, *Alexander*, 10.4. Iustinus, *Epitome*, 9.6.

³³⁸ Plutarchus, *Alexander*, 10.4. Iustinus, *Epitome*, 9.7.

³³⁹ CARNEY, *Women and Monarchy*, 66-67, 79-81. CARNEY, *Olympias*, 39-41. BADIEN, 'Alexandros [4] "der Grosse"', 468. Borza meent dat Olympias onschuldig is. BORZA, *In the shadow of Olympus*, 227. Heckel zegt dat het aandeel van Olympias geloofwaardig is, maar niet bewezen kan worden. Een openlijke erkenning van haar rol lijkt hem vals. HECKEL, 'Olympias', 182. Ogden meent dat betrokkenheid van Olympias en Alexander onwaarschijnlijk is. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 24.

1.3. Olympias tijdens de regering van Alexander de Grote

Na de dood van Philippus vermoordde Olympias Cleopatra-Eurydice en haar baby.³⁴⁰ Eens Alexander orde op zaken had gesteld en bevestigd was als *ἡγεμών* van de Corinthische Bond, zette hij Philippus' oorlog tegen de Perzen verder. Olympias hield via brieven contact met hem. Volgens Carney is de weergave van deze brieven in de literaire bronnen twijfelachtig aangezien deze teksten vooral lijken te willen aantonen dat Alexander zich gedroeg als een typische Griekse man, die geen gehoor gaf aan de bemoeienissen van zijn moeder. Zij probeerde hem via haar correspondentie inderdaad te beïnvloeden en te waarschuwen, maar had hierin wisselend succes, aldus Carney.³⁴¹

Antipater kreeg tijdens Alexanders veldtocht het militaire commando over de helft van het leger die de koning achterliet in Macedonië. Volgens de weergave van Arrianus reikte zijn gezag nog verder, al vermeldt hij niet specifiek wat de exacte functie van Antipater was.³⁴² Olympias had tevens publieke macht. Niets wijst op militaire autoriteit van haar kant. Ze bracht onder meer offers en speelde een rol in de internationale diplomatie.³⁴³ Olympias wordt tweemaal vermeld in een inscriptie met ontvangers van graan uit Cyrene. Dit duidt haar volgens Carney aan als staatshoofd; Hammond ziet haar hier als vertegenwoordigster van de Macedonische staat.³⁴⁴ De koningin-moeder eiste onder meer samen met Antipater dat de schatbewaarder Harpalus zich overgaf.³⁴⁵ Hammond meent dat zij een ambt bekleedde met duidelijke grenzen en verplichtingen: de *προστασία*, wat religieus leiderschap en het beheer van de koninklijke bezittingen inhield.³⁴⁶ De anti-constitutionalistische visie van Carney lijkt mij echter meer plausibel. Zij merkt op dat er geen bewijs is voor de *προστασία νόορ* de dood van Alexander. Antipater noch Olympias vervulden een concreet afgelijnde functie. Volgens

³⁴⁰ Iustinus verhaalt dat Olympias de dochter doodde in Cleopatra's schoot en daarna Cleopatra dwong zich op te hangen. In een andere passage stelt hij dat Alexander zich schuldig voelde voor hun dood. Iustinus, *Epitome*, 9.7.12 en 12.6.14. Pausanias meent dat Olympias Cleopatra en haar zoon verbrandde. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 8.7.7. (Volgens Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.577 hadden Cleopatra-Eurydice en Philippus een dochter, Europa.) Plutarchus vermeldt dat Alexander kwaad was op Olympias voor haar brute behandeling van Cleopatra. Plutarchus, *Alexander*, 10.4. CARNEY, 'Olympias and the Image of the Virago', 37-41. CARNEY, *Women and Monarchy*, 74, 85-86. CARNEY, *Olympias*, 43-47. HECKEL, 'Olympias', 182. BERVE, *Das Alexanderreich*, I, 6-7. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 581. Ὀλυμπιάς, 285.

³⁴¹ CARNEY, *Olympias*, 53-55. CARNEY, *Women and Monarchy*, 86-88.

³⁴² Diodorus, *Bibliotheca historica*, 17.17.5; 17.118.1. Arrianus, *Anabasis Alexandri*, 1.11.3. CARNEY, 'Women and Basileia', 371-372.

³⁴³ CARNEY, *Olympias*, 49-50. HAMMOND, *The Macedonian State*, 24.

³⁴⁴ Ook haar dochter Cleopatra komt op deze wijze voor in de inscriptie. S.E.G. 9 (1944), no. 2. CARNEY, *Olympias*, 50-51. CARNEY, *Women and Monarchy*, 86. HAMMOND, *The Macedonian State*, 33-34.

³⁴⁵ Diodorus, *Bibliotheca historica*, 17.108.7. Voor meer informatie en voorbeelden van Olympias' publieke acties, zie onder meer CARNEY, *Olympias*, 49-52. HAMMOND, *The Macedonian State*, 33-34.

³⁴⁶ HAMMOND, *The Macedonian State*, 23-24, 33-34, 171-173.

Carney is de onduidelijkheid rond hun bevoegdheden de reden voor de onenigheid die tussen hen bestond. Elk van beiden vond dat de andere buiten zijn/haar machtsveld ingreep.³⁴⁷ Pomeroy merkt bij Olympias' positie op dat vrouwen wel vaker verantwoordelijkheden op zich namen wanneer de mannen op veldtocht waren. Bijgevolg was vrouwelijke macht niet abnormaal bij krijgshaftige volkeren.³⁴⁸

Olympias vertrok in de laatste jaren van Alexanders regering naar Molossië.³⁴⁹ Haar dochter, Cleopatra, was toen weduwe en fungeerde als regentes voor haar zoon.³⁵⁰ Plutarchus vertelt dat Olympias en Cleopatra samenspannen tegen Antipater en dat de koningin-moeder hierbij de heerschappij over Epirus op zich nam. Cleopatra regeerde over Macedonië. Alexander zou daarop gezegd hebben dat zijn moeder een wijze beslissing had gemaakt, aangezien Macedoniërs de heerschappij van een vrouw niet zouden aanvaarden.³⁵¹ Carney merkt terecht op dat Antipater evenwel op post bleef tot Alexanders dood en dat Cleopatra bijgevolg niet alleen regeerde. Waarschijnlijk duidt deze passage wel op een toename van de macht van Olympias en Cleopatra.³⁵²

1.4. Olympias in de Diadochentijd

1.4.1. Olympias tijdens de *ἐπιμέλεια* van Perdiccas en Antipater

Aangezien de macht van Olympias en Cleopatra tijdens de regering van Alexander de Grote voortkwam uit hun nauwe verwantschap met de koning, verzwakte hun macht na zijn dood. Ze probeerden daarom allianties te sluiten met voorname personen tegen Antipater. Mijns

³⁴⁷ CARNEY, *Olympias*, 49-50, 57-59. CARNEY, *Women and Monarchy*, 86-88. CARNEY, 'Women and *Basileia*', 371-372. CARNEY, 'Olympias and the Image of the Virago', 45. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 363-364.

³⁴⁸ POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 8-9.

³⁴⁹ Hammond meent dat dit gebeurde in 324 v. Chr. op bevel van Alexander, die wilde dat Cleopatra haar rol overnam in Macedonië. HAMMOND, *The Macedonian State*, 34, 172. Carney plaatst dit eind 331 of begin 330 v. Chr. Olympias en Cleopatra zouden dan samengewerkt hebben in Molossië tot Cleopatra naar Macedonië vertrok. CARNEY, *Olympias*, 52-53. Berve en Macurdy stellen dat Olympias beledigd werd door Alexander en daarom Macedonië verliet in 331 v. Chr. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, nr. 581. Ὀλυμπιάς, 286. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 33-35.

³⁵⁰ CARNEY, *Olympias*, 52. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 33-34. Voor de rol van Olympias en Cleopatra in Epirus, zie BERNARD, 'Reines, régentes', 253-259.

³⁵¹ Plutarchus, Alexander, 68.3.

³⁵² Macurdy meent dat Cleopatra door Olympias naar Macedonië gestuurd werd om zo veel mogelijk problemen te veroorzaken voor Antipater. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 35. Cleopatra kwam waarschijnlijk aan in Macedonië in 325-324 v. Chr. Heckel dateert Cleopatra's aankomst in Macedonië 'at some point after 330'. HECKEL, 'Olympias', 182. CARNEY, *Olympias*, 53. CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 397. HAMMOND, *The Macedonian State*, 34. BERNARD, 'Reines, régentes', 256.

inziens argumenteert Carney correct dat zij op deze manier ook militaire steun zochten om hun veiligheid te verzekeren.³⁵³ Cleopatra probeerde een huwelijk te sluiten met Leonnatus, waarschijnlijk met de goedkeuring van Olympias.³⁵⁴ Hij overleed echter voordat dit voltrokken kon worden. In 322 v. Chr. probeerden de dames een bondgenootschap aan te gaan met Perdikkas. Cleopatra ging naar hem in Sardis om een huwelijk voor te stellen. De regent overwoog op dat moment echter om te trouwen met Nicaea, de dochter van Antipater. Volgens Diodorus huwde hij voorlopig met Nicaea, Iustinus meent dat hij zich met geen van beide vrouwen in de echt verbond.³⁵⁵ Cleopatra keerde niet meer terug uit Sardis.³⁵⁶ Olympias bleef ondertussen in Molossië, waar haar neef Aeacides terugkeerde uit ballingschap en koning werd.³⁵⁷

1.4.2. De terugkeer naar Macedonië en de confrontatie bij Euia

In 319 v. Chr. zou Antipater op zijn sterfbed de waarschuwing uitgesproken hebben dat ze nooit een vrouw moesten laten heersen. Hij gaf zijn zoon Cassander de functie van *χιλίαρχος* en wees Polyperchon aan als de volgende *ἐπιμελητής*.³⁵⁸ De nieuwe regent bood Olympias aan om terug te keren naar Macedonië, waar ze voor haar kleinzoon Alexander IV zou zorgen en een publieke functie zou krijgen.³⁵⁹ Welke macht Polyperchon haar zou geven, is onduidelijk. Diodorus gebruikt hiervoor meerdere termen: *ἐπιμέλεια*, *βασιλική προστασία* en het herstel in de *ἀποδοχή* en *τιμή* die ze tijdens de regering van Alexander had. Hammond meent dat de koningin tijdens het leven van Alexander reeds een ambt bekleedde met de naam *προστασία*, dat de zorg voor de religieuze aangelegenheden en het beheer van de koninklijke eigendommen inhield.³⁶⁰ Carney brengt daar tegen in dat er geen bewijs is voor de *προστασία* vóór de dood van Alexander. *Ἀποδοχή* en *τιμή* zijn mogelijk parafraseringen voor *προστασία*, maar de term lijkt volgens Carney eerder een algemeen begrip zoals *ἡγεμονία* of *ἀρχή*. *Ἐπιμέλεια* houdt regentschap over de koning in. Waarschijnlijk wilde Polyperchon zijn functie

³⁵³ CARNEY, *Olympias*, 64-66. CARNEY, *Women and Monarchy*, 119, 124.

³⁵⁴ Plutarchus, Eumenes, 3.5. CARNEY, *Olympias*, 65. CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 399. CARNEY, *Women and Monarchy*, 120. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 36-37. HAMMOND, *The Macedonian State*, 251. HECKEL, 'Olympias', 182.

³⁵⁵ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.23.1-3. Iustinus, *Epitome*, 13.6.4-7.

³⁵⁶ Voor meer informatie over verdere gebeurtenissen in het leven van Cleopatra, zie onder meer CARNEY, *Women and Monarchy*, 125-128. CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 400-403. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 46-47.

³⁵⁷ Aeacides was de zoon van Olympias' oom Arybbas en haar zus Troas.

³⁵⁸ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.48.4; 19.11.9.

³⁵⁹ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.49.4; 57.2; 65.1. Voor de motieven van Polyperchon voor dit aanbod, zie onder meer CARNEY, *Olympias*, 68-69. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 51.

als *ἐπιμελητής* delen met Olympias. Hij bood haar de positie van regentes voor Alexander IV aan en behield waarschijnlijk zelf het regentschap over Philippus III Arrhidaeus. Hoewel *ἐπιμέλεια* militaire macht impliceert, wordt dergelijke autoriteit meestal aangeduid met andere termen. Het militaire gezag kon uitgeoefend worden door de regent of door iemand anders, aldus Carney.³⁶¹ Olympias ging niet op het aanbod in en vroeg Eumenes per brief of ze naar zijn mening best naar Macedonië zou terugkeren of niet. Hij gaf haar het advies in Epirus te blijven.³⁶²

In 317 v. Chr. ging Adea-Eurydice in naam van Philippus III Arrhidaeus een alliantie aan met Cassander. Het is onduidelijk of Adea-Eurydice dit bondgenootschap sloot omdat ze vernam dat Olympias terug wilde keren of dat Olympias terugkeerde omdat ze ingelicht werd over deze alliantie.³⁶³ Olympias vertrok in elk geval in die periode richting Macedonië samen met haar neef Aeacides, de koning van de Molossiërs, en zijn leger. Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus kwamen haar tegemoet met hun leger om te verhinderen dat ze de grens zou bereiken. Nabij Euia stonden zij met hun troepen tegenover de mankrachten van Polyperchon, Aeacides en Olympias.³⁶⁴

Hoewel ouder onderzoek stelt dat Olympias hiertoe aangezet werd door lust naar wraak, woede of jaloezie, meent Carney dat zij en Adea-Eurydice hoofdzakelijk gedreven werden door hun biologische klok. Olympias wilde de concurrenten voor de macht van haar kleinzoon zo snel mogelijk uitschakelen voor het geval dat zij niet lang genoeg zou leven om zijn belangen te blijven verdedigen. Aangezien Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus nog geen kinderen hadden, vreesde Adea-Eurydice dat zij en haar echtgenoot uit de weg geruimd zou worden wanneer Alexander IV volwassen werd. Indien ze in leven gelaten zou worden, zou ze waarschijnlijk uitgehuwelijkt worden zodra Philippus Arrhidaeus geëlimineerd zou zijn.³⁶⁵ De visie van Carney lijkt mij plausibel.

³⁶⁰ Zie IV.1.3. Olympias tijdens de regering van Alexander de Grote.

³⁶¹ CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 362-364. CARNEY, *Olympias*, 69-70. CARNEY, 'Women and *Basileia*', 375. CARNEY, 'Olympias and the Image of the Virago', 45. CARNEY, *Women and Monarchy*, 138-139. CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 499.

³⁶² Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 18.58.2-4. Volgens Carney sloeg Olympias mogelijk twee maal het aanbod van Polyperchon af. CARNEY, *Olympias*, 68. CARNEY, *Women and Monarchy*, 121. Voor meer informatie over de briefwisseling tussen Olympias en Eumenes, zie onder meer CARNEY, *Olympias*, 70-71. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 39-40.

³⁶³ Zie III.3.1.1.4. De alliantie met Cassander en de confrontatie bij Euia.

³⁶⁴ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.30. Iustinus vermeldt Polyperchon niet. Iustinus, *Epitome*, 14.5.9. Pausanias vermeldt Adea-Eurydice niet. Hij noemt alleen Arrhidaeus en de Macedoniërs als tegenstanders. Pausanias, *Descriptio Graeciae*, 1.11.3; 1.25.6.

³⁶⁵ CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 364-366. CARNEY, *Olympias*, 73. CARNEY, *Women and Monarchy*, 121, 135. Carney suggereert dat Philippus III Arrhidaeus mogelijk steriel was of dat het huwelijk tussen hem en Adea-Eurydice mogelijk nooit geconsumeerd werd. CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 502. Olympias'

Volgens de weergave van Duris trad Olympias bij de confrontatie naar voren in de kledij van een bacchante, onder slagen van een trom, terwijl Adea-Eurydice de wapenrusting van een Macedonische soldaat droeg.³⁶⁶ Er werd echter niet gevochten: de troepen van Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus weigerden te vechten tegen Olympias en deserterden. Iustinus meent dat ze overliepen wegens de herinnering aan Philippus en Alexander of door de onwaardige behandeling jegens de koningin.³⁶⁷ Diodorus van Sicilië wijdt dit aan het *ἄζιωμα* van Olympias of aan de herinnering aan de weldaden van Alexander.³⁶⁸ Carney merkt terecht op dat ‘at this moment Olympias reached the zenith of her power and influence.’³⁶⁹ Het koninklijke echtpaar werd gevangen genomen.³⁷⁰

1.4.3. De handelingen van Olympias na de overwinning bij Euia

Diodorus verhaalt dat Olympias het koningspaar mishandelde en Philippus III Arrhidaeus liet vermoorden eens de Macedoniërs medelijden met hen kregen. Ze gaf Adea-Eurydice de keuze om zelfmoord te plegen met een zwaard, een strop of een beker dollekervel. Adea-Eurydice verhing zich met haar gordel.³⁷¹ Aelianus meent dat Adea-Eurydice de strop koos uit haar drie opties.³⁷² Orosius en Iustinus vertellen kortweg dat Adea-Eurydice en Philippus III Arrhidaeus geëxecuteerd werden op bevel van Olympias, volgens Orosius met de steun van de Macedoniërs.³⁷³ Pausanias meent dat Olympias betreffende de dood van Philippus III Arrhidaeus ‘onheilige dingen’, *ἀνόσια*, deed. Adea-Eurydice wordt niet vermeld in zijn weergave.³⁷⁴

Adea-Eurydice en haar echtgenoot waren echter niet Olympias’ enige slachtoffers. Ze doodde tevens een groep edele Macedoniërs, die waarschijnlijk aanhangers van Cassander waren.³⁷⁵ Diodorus meent dat Olympias tevens Cassanders broer, Nicanor, vermoordde.

acties werden toegeschreven aan wraakgevoelens, woede of jaloezie door onder meer MACURDY, *Hellenistic Queens*, 40. HAMMOND, *The Macedonian State*, 34.

³⁶⁶ Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52).

³⁶⁷ Iustinus, *Epitome*, 14.5.10.

³⁶⁸ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2.

³⁶⁹ CARNEY, *Olympias*, 75.

³⁷⁰ Zie voor de gevangennamen van Philippus III Arrhidaeus en Adea-Eurydice III.3.1.1.5. Gevangenschap en zelfmoord.

³⁷¹ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.4-7. Voor een bespreking van deze versie van de dood van Adea-Eurydice, zie III.3.1.1.5. Gevangenschap en zelfmoord.

³⁷² Aelianus, *Varia Historia*, 13.36.

³⁷³ Iustinus, *Epitome*, 14.5.10. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.30.

³⁷⁴ Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.11.4. Elders vermeldt hij alleen dat Olympias Philippus III Arrhidaeus doodde. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.25.6.

³⁷⁵ Volgens Diodorus werden honderd edellieden gedood. Hij duidt hen specifiek aan als vrienden van Cassander. Diodorus, *Bibliotheca historica*, 19.11.8. Iustinus, Orosius en Plutarchus vernoemen geen aantal en

Daarnaast schond ze het graf van een Iollaus, een andere broer van Cassander. De koningin meende immers dat hij betrokken was bij de vergiftiging van haar zoon.³⁷⁶ Volgens Plutarchus verspreidde ze zelfs zijn assen.³⁷⁷ Iustinus en Diodorus zeggen dat Olympias zo haar sympathie verloor bij de Macedoniërs. Diodorus, Pausanias en Orosius benadrukken dat ze haar verdiende loon kreeg toen Cassander haar later liet doden.³⁷⁸ Carney heeft echter aangetoond dat hoewel Olympias door de moorden op Philippus III Arrhidaeus, Adea-Eurydice en de Macedonische edellieden en door de grafschennis enige sympathie verloor, ze nog steeds de steun van veel Macedoniërs had. Deze misdaden zijn in onze ogen wreed, maar het gedrag van Olympias verschilt in wezen niet van haar mannelijke voorgangers en tijdgenoten. De dood van Philippus III Arrhidaeus en Adea-Eurydice was tevens noodzakelijk voor de veiligheid van Olympias en haar kleinzoon. Militaire fouten hebben tot haar ondergang geleid, niet deze handelingen. Daarnaast merkt Carney terecht op dat met de beschrijving van de moorden op het koninklijk echtpaar, de nobelen en de grafschennis door Diodorus van Sicilië voorzichtig moet omgesprongen worden. Hij vertelt dat deze misdaden de Macedoniërs herinnerden aan de waarschuwing die Antipater hen had gegeven op zijn sterfbed. Mogelijk diende deze gehele passage als een waarschuwing voor vrouwelijke macht, die omschreven wordt aan de hand van vooroordelen en Zuid-Griekse visies op politiek actieve dames.³⁷⁹

1.4.4. Het conflict met Cassander

Diodorus biedt de meest uitgebreide informatie over de feiten hierna. Cassander, die op dat moment oorlog voerde in de Peloponnesus, onderbrak zijn belegering van Tegea en vertrok richting Macedonië toen het nieuws van deze gebeurtenissen hem bereikte. Aangezien de Aetoliërs de doorgang bij Thermopylae bezet hadden, bracht hij zijn leger per schip over naar Thessalië.³⁸⁰ Toen de koningin de opmars van Cassander vernam, stelde ze Aristonous aan als

zeggen niet uitdrukkelijk dat deze nobelen aanhangers van Cassander waren. Iustinus, *Epitome*, 14.6.1. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.31. Plutarchus, *Alexander*, 77.1.

³⁷⁶ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.8. Voor meer informatie over Olympias' verdenking dat Alexander vergiftigd werd door Antipater en zijn zonen, zie onder meer CARNEY, *Olympias*, 63-64. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 36.

³⁷⁷ Plutarchus, *Alexander*, 77.1.

³⁷⁸ Iustinus, *Epitome*, 14.6.1. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.7; 19.11.9.

³⁷⁹ CARNEY, 'Olympias and the Image of the Virago', 42-50, 55. CARNEY, *Olympias*, 75-81, 87. CARNEY, *Women and Monarchy*, 122-123, 137, 140-141, 144. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 368-370, 374-376. Macurdy vertelt over Olympias in het algemeen dat zij uitzonderlijk wreed scheen, maar nog niet zo wreed was als bijvoorbeeld Philippus V of Ptolemaeus VII Euergetes. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 234.

³⁸⁰ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.35.1-2.

στρατηγός en droeg hem op te vechten tegen haar vijand.³⁸¹ Ze trok zich zelf terug in Pydna. In haar gezelschap bevonden zich Roxane, haar kleinzoon, enkele vrouwelijke familieleden, haar hofdames, een gering aantal soldaten, enige Ambracische paarden en de oorlogsolifanten van Polyperchon die Cassander nog niet te pakken had gekregen.³⁸²

Daar wachtte ze vergeefs op militaire hulp van haar bondgenoten. Cassander had zijn generaal Callas naar Polyperchon gezonden, die zich met zijn leger in Perrhaebia bevond. Callas slaagde erin de meesten van Polyperchons troepen om te kopen, waardoor de regent in de minderheid was. Deinias maakte zich meester van de bergpassen voor de troepen die Olympias had uitgezonden.³⁸³ Aeacides wilde Olympias te hulp komen, maar Cassanders generaal Atarrhias verhinderde dit door de bergpassen te blokkeren. Aeacides' troepen revolteerden bovendien omdat ze niet wilden deelnemen aan de oorlog. De Molossische koning liet hen terug naar huis gaan. Dit had niet alleen tot gevolg dat hij in de minderheid was, maar de teruggekeerde soldaten kwamen in Epirus eveneens tegen hem in opstand, verbanden hem en sloten een alliantie met Cassander.³⁸⁴

Ondertussen belegerde Cassander Pydna. Aangezien het winterweer hem verhinderde aan te vallen, omsingelde hij de stad en hongerde haar inwoners uit. Wanneer het voedseltekort nijpend werd, vroegen sommigen van Olympias' soldaten om toelating om te vertrekken. De koningin stemde toe. Cassander ontving hen vriendelijk en stuurde hen naar steden om zo zijn aanhang te vergroten. Olympias merkte dat veel van haar medestanders overgingen naar haar vijand en probeerde uiteindelijk per boot te ontsnappen. Een deserteur lichtte Cassander echter in, waardoor hij haar kon tegenhouden. Olympias gaf zich over op voorwaarde van haar veiligheid.³⁸⁵ De enige overblijvende Macedonische bondgenoten van de

³⁸¹ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.35.4-5. Carney merkt op dat hij weinig lijkt gedaan te hebben en zich terugtrok in Amphipolis. (Voor Aristonous in Amphipolis, zie verder in dit hoofdstuk.) CARNEY, *Olympias*, 80.

³⁸² Diodorus noemt 'Alexanders zoon' niet bij naam, maar verwijst naar Roxane als zijn moeder. Het betreft bijgevolg Alexander IV. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.35.5. Iustinus meent dat Hercules de aanwezige zoon van Alexander was. Hij vermeldt de hofdames, maar de soldaten niet. Iustinus vertelt dat Olympias zich terugtrok in Pydna omdat ze de Macedoniërs niet vertrouwde. Iustinus, *Epitome*, 14.6.2-3. Orosius stelt dat ze dit deed omdat de Macedoniërs haar niet vertrouwden. Hij noemt tevens Hercules als de aanwezige kleinzoon. De hofdames en soldaten worden niet vermeld. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.31.

³⁸³ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.35.3, 6; 19.36.6.

³⁸⁴ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.36.2-5. Pausanias vertelt dat de Epiroten Aeacides eerst niet terug wilden ontvangen uit haat voor Olympias. Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.11.4.

³⁸⁵ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.36.1; 19.49.1-50.5. Iustinus geeft een kortere versie van de feiten. Hij zegt dat Cassander de stad belegerde en dat Olympias zich uiteindelijk overgaf omdat ze in het nauw gebracht werd door hongersnood en de vermoeidheid van een lange belegering. Ze onderhandelde voor haar welzijn. Iustinus, *Epitome*, 14.6.4-5. Pausanias vermeldt alleen dat Cassander haar via een belegering dwong zich over te geven (*ἐκπολιορκηθεῖσα*). Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.25.6. Orosius verhaalt dat ze door Cassander gegrepen werd. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.32. Carney benadrukt terecht

koningin waren Monimus, die Pella onder controle had, en Aristonous, die Amphipolis in zijn macht had. Toen het nieuws van de gevangennamen van Olympias hem bereikte, gaf Monimus zijn stad over. Aristonous hield echter vol, aangezien hij kort tevoren nog een overwinning had behaald tegen Cassanders generaal Cratevas. Hij meende dat Polyperchon en diens zoon Alexander hem zouden steunen en wist nog niet dat Eumenes gedood was.³⁸⁶ Carney meent dat de hoop op versterkingen van Eumenes tevens de reden zou kunnen zijn voor Olympias' lange verblijf in Pydna, zelfs nadat Aeacides en Polyperchon haar niet te hulp konden komen.³⁸⁷ Toen Olympias hem beval Amphipolis over te geven, gehoorzaamde hij. Zoals bij de koningin werd Aristonous' veiligheid verzekerd, maar Cassander liet hem later uit de weg ruimen door de familie van Cratevas. Hij had Cassanders generaal nochtans gespaard.³⁸⁸

Cassander hield zich ook niet aan zijn belofte betreffende de veiligheid van Olympias. Volgens Diodorus van Sicilië en Iustinus riep Cassander de Macedoniërs bijeen om te oordelen over haar lot. Hij liet haar beschuldigen door de familieleden van haar slachtoffers en ze werd ter dood veroordeeld.³⁸⁹ Diodorus vermeldt hierbij uitdrukkelijk dat Olympias niet aanwezig was bij de uitspraak. Cassander zond vervolgens enkele vrienden naar de koningin, die haar adviseerden te ontsnappen via een schip naar Athene dat ze voor haar zouden voorzien. Via deze valstrik wilde Cassander haar openlijk laten betrappen, zodat haar straf gerechtvaardigd zou lijken. Olympias trapt hier evenwel niet in en wilde beoordeeld worden door alle Macedoniërs. Cassander vreesde dat dezen zich zouden bedenken eens de koningin de kans kreeg zich te verdedigen.³⁹⁰ Hij zond soldaten om haar uit de weg te ruimen, maar dezen keerden terug zonder hun taak vervuld te hebben.³⁹¹ Een tweede groep moordenaars slaagde wel in haar opzet. Olympias behield haar waardigheid terwijl ze gedood werd.³⁹²

dat Olympias' bondgenoten naar Cassander overgingen door haar militaire nederlagen, niet door gebrek aan sympathie. CARNEY, *Olympias*, 81-82.

³⁸⁶ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.50.3; 19.50.6-8.

³⁸⁷ CARNEY, *Women and Monarchy*, 142-143. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 372.

³⁸⁸ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.50.8-51.1.

³⁸⁹ Diodorus zegt dat het vonnis werd uitgesproken in een algemene volksvergadering van de Macedoniërs (*ἐν κοινῇ τῶν Μακεδόνων ἐκκλησίᾳ*). Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.5.1-2. Iustinus gebruikt de termen *ad contionem vocato populo*. Iustinus, *Epitome*, 14.6.6-8. Green meent dat het doods vonnis was uitgesproken door het leger voordat Cassander Pydna belegerde. Mijns inziens is dit niet correct, aangezien de bronnen dit pas na de belegering vermelden en het leger niet uitdrukkelijk genoemd wordt. GREEN, *Alexander to Actium*, 20. Carney stelt dat de vergadering waarschijnlijk bestond uit mannen die hadden deelgenomen aan de belegering van Pydna. CARNEY, *Women and Monarchy*, 143. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 373.

³⁹⁰ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.51.2-4.

³⁹¹ Diodorus meent dat hij tweehonderd soldaten zond. Ze werden getroffen door Olympias' *ἀξίωμα* en voerden daarom hun opdracht niet uit. Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.51.4-5. Iustinus noemt hun aantal niet. Hij stelt dat Olympias hen in koninklijke kledij tegemoet trad, leunend op twee meiden. De soldaten vervulden hun taak niet omdat ze verbijsterd waren door de *fortuna* van haar voormalige *maiestas* en door de herinneringen aan koningen die bij hen opkwamen. Iustinus, *Epitome*, 14.6.10.

³⁹² Diodorus vermeldt dat de tweede groep bestond uit familieleden van haar slachtoffers en dat Olympias bij haar dood niets oneervols of vrouwelijks uitte. Cassander dumpte haar lijk zonder het te begraven. Diodorus van

Pausanias geeft een andere weergave van haar dood. Hij stelt dat ze gestenigd werd door het volk nadat Cassander haar aan hen had overgeleverd.³⁹³

2. Olympias als krijgsvrouw

Kan Olympias beschouwd worden als een krijgsvrouw? En zo ja, was zij een krijgsvrouw van het ‘soldaat-type’ of van het ‘bevelhebber-type’? Om deze vragen te beantwoorden, wordt haar rol geanalyseerd bij de twee militaire treffens waarbij ze betrokken was, namelijk de confrontatie bij Euia en de belegering van Pydna.

2.1. De confrontatie bij Euia

Diodorus en Iustinus verhalen dat de troepen van Philippus III Arrhidaeus en Adea-Eurydice bij de confrontatie bij Euia overgingen naar de zijde van Olympias.³⁹⁴ Waarschijnlijk gebeurde dit voordat een gevecht plaatsvond. Olympias demonstreerde bijgevolg haar vechtcapaciteiten hier niet. Was de koningin van plan om te vechten? Carney meent dat dit niet haar bedoeling was en dat ze louter haar troepen wou aanmoedigen.³⁹⁵ Dit lijkt mij correct. Aangezien Olympias waarschijnlijk geboren werd tussen 375 en 371 v. Chr.,³⁹⁶ was de koningin bij de confrontatie in Euia immers al tussen de vierenvijftig en de achtenvijftig jaar oud. Dit werd in de Oudheid als een hoge leeftijd aanzien. Er is daarnaast geen bewijs van enige militaire training of ervaring van de koningin.³⁹⁷ Zoals reeds vermeld werd, meent

Sicilië, *Bibliotheca historica*, 17.118.2; 19.51.4-6. (Voor een bespreking van het weigeren van een begrafenis, zie CARNEY, *Olympias*, 85-87.) Iustinus stelt dat Olympias niet terugdeinsde voor het zwaard of de slag of vrouwelijk schreeuwde, maar haar dood aanvaardde zoals dappere mannen, naar het gebruik van haar oud geslacht. Op die manier kon Alexander herkend worden in zijn stervende moeder. Ze fatsoeneerde haar haar en bedekte haar voeten met haar kleed terwijl ze stierf. Iustinus, *Epitome*, 14.6.10.12. Zoals Carney opmerkt, werd een nobele dood geapprecieerd door de antieke auteurs, zoals in dit geval bij Olympias. CARNEY, ‘The Sisters of Alexander’, 388.

³⁹³ Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.25.6; 9.7.2. Green en Adams nemen Pausanias’ versie aan. GREEN, ‘The Royal Tombs of Vergina’, 144. ADAMS, ‘The Royal Macedonian Tomb At Vergina’, 71. Orosius zegt louter dat ze door Cassander gedood werd. Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.32. Voor een meer uitgebreide bespreking van Olympias’ veroordeling en dood, zie onder meer CARNEY, *Olympias*, 82-85. CARNEY, *Women and Monarchy*, 143-144.

³⁹⁴ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2. Iustinus, *Epitome*, 14.5.10.

³⁹⁵ Haar leiderschap was symbolisch. CARNEY, *Olympias*, 74, 97. Carney, *Women and Monarchy*, 122, voetnoot 22. CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 188.

³⁹⁶ CARNEY, *Olympias*, 12. Carney, *Women and Monarchy*, 63.

³⁹⁷ Carney haalt dit aan bij haar bespreking van de mogelijke aanvoedersrol van Olympias bij Euia en Pydna, maar dit lijkt mij tevens geldig betreffende de vraag of zij zelf als krijgster de strijd zou aanbinden. CARNEY, *Olympias*, 80. CARNEY, ‘Olympias and the Image of the Virago’, 47. CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 389. Carney, *Women and Monarchy*, 142. CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 372.

Duris dat Olympias naar voren trad in de kledij van een bacchante op het geluid van een trom.³⁹⁸ Pomeroy vindt de kleding uit het verhaal ongeloofwaardig.³⁹⁹ Hammond beschouwt het relaas als twijfelachtig.⁴⁰⁰ Volgens Heckel overdramatiseert Duris de feiten.⁴⁰¹ De meeste moderne historici nemen echter deze weergave aan. De kledij van Olympias schijnt op het eerste zicht een vreemde keuze, aangezien dit geen echte wapendracht impliceert. Het lijkt mij niet plausibel dat een oudere dame zonder enige militaire training of ervaring het ongewapend zou opnemen tegen een jonge vrouw, die wist hoe ze haar wapens moest hanteren. Carney merkt terecht op dat, zelfs als de weergave van Duris niet correct is, het heersende beeld van Olympias wel blijkt uit de anekdote. Hoewel de *τυμπάνων*, een trom die gebruikt werd bij Dionysische riten, zou kunnen verwijzen naar een oorlogstrom, zag men haar als een religieuze leidster.⁴⁰² Ze had dus niet het imago van een krijgster.

Waarom koos Olympias ervoor om zich op deze wijze te kleden? Of, indien de weergave van Duris niet historisch correct is, waarom past deze outfit bij het beeld dat van haar bestond? Jacquemin merkt terecht op dat de weergave van Olympias als bacchante tegenover Adea Eurydice, die op het slagveld verscheen als een Macedonische soldaat, twee manieren van machtsuitoefening uitdrukt. Religieuze macht, die binnen het bereik van een vrouw lag, staat tegenover militair gezag.⁴⁰³ Mogelijk realiseerde Olympias zich dat zij in vergelijking met Adea-Eurydice niet geloofwaardig zou overkomen in een militaire uitrusting. Dit is uiteraard speculatief.

Indien ze niet van plan was zelf te vechten en mogelijk beseftte dat ze weinig militair gezag zou uitstralen in een wapenrusting, gaf dit de mogelijkheid om andere kledij te kiezen. Carney stelt dat zowel Olympias als Adea-Eurydice de outfit kozen waarin ze het meest indruk zouden maken op de beide legers.⁴⁰⁴ Volgens Diodorus kozen de manschappen van Philippus III Arrhidaeus en Adea-Eurydice de zijde van Olympias wegens haar *ἀξίωμα* of de herinnering aan de weldaden van Alexander.⁴⁰⁵ Carney meent dat de bacchische uitrusting van de koningin deze beide elementen verenigt. Olympias had waarschijnlijk een leidende rol in de verering van Dionysus en had op dit vlak autoriteit.⁴⁰⁶ Volgens Plutarchus introduceerde

³⁹⁸ Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52).

³⁹⁹ POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 7.

⁴⁰⁰ Hammond interpreteert het verhaal echter verkeerd en meent dat de Eurydice die hier vermeld werd Audata-Eurydice is. HAMMOND, 'Philip's Tomb' in *Historical Context*, 336. Zie III.1.1. Leven voor deze vergissing.

⁴⁰¹ HECKEL, 'Polyxena', 84.

⁴⁰² CARNEY, *Olympias*, 97. CARNEY, *Women and Monarchy*, 122, voetnoot 22.

⁴⁰³ JACQUEMIN, 'Le sang de Bardylis', 285-286.

⁴⁰⁴ CARNEY, *Olympias*, 74, voetnoot 51. CARNEY, *Women and Monarchy*, 122, voetnoot 22.

⁴⁰⁵ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2.

⁴⁰⁶ CARNEY, *Olympias*, 98-99.

zij bijvoorbeeld het gebruik van tamme slangen bij de riten.⁴⁰⁷ Er was tevens een verband tussen Dionysus en de Argeadische dynastie, aldus Carney. In een brief raadde Olympias haar zoon een kok aan die ervaren was in de Argeadische en bacchische voorvaderlijke riten.⁴⁰⁸ Op deze manier bevat Olympias' uitrusting dus een verwijzing naar haar ἀζίωμα en naar Alexander en Philippus. Daarnaast was Dionysus een populaire godheid bij mannen en vrouwen in deze periode. Via de bacchische kledij toonde de koningin dat deze god aan haar zijde stond, aldus Carney.⁴⁰⁹ Macurdy meent dat Olympias zich mogelijk een verhaal herinnerde waarin Maenaden de uitkomst van een veldslag bepaalden.⁴¹⁰ De Macedonische koning Argaeus, die leefde in de zevende eeuw v. Chr., was in de minderheid in zijn strijd tegen Galaurus, de koning van de Taulantioi. Hij liet daarom jonge Macedonische vrouwen, gekleed als Maenaden en zwaaiend met θύρσοι, vanaf een berg op zijn vijanden toelopen. Zijn tegenstanders vluchtten zonder te vechten.⁴¹¹ Hoewel men niet kan bewijzen dat Olympias dit verhaal kende, lijkt deze theorie mij mogelijk. 'The Greeks understood maenadism as a reenactment of myth and thus as basically mimetic, or commemorative', zoals Henrichs aanhaalt.⁴¹² Mogelijk hoopte Olympias via haar kledij dit verhaal na te spelen. Mijns inziens speelden één of meerdere van deze elementen, al dan niet bewust, mee in de keuze van Olympias' outfit.

Zelfs indien de interpretatie van Macurdy betreffende de uitrusting van Olympias correct is, was het waarschijnlijk niet de bedoeling van de koningin om zelf haar vechtcapaciteiten te demonstreren. Deze factor en het ontbreken van een gevecht wijzen erop dat Olympias in Euia niet optrad als een krijgsvrouw van het 'soldaat-type'.

Kan Olympias tot de categorie van het 'bevelhebber-type' gerekend worden? Had de koningin met andere woorden het commando over de troepen aan haar zijde? De bronnen geven hierover geen eenduidig beeld. Diodorus geeft aan dat Polyperchon en Aeacides het bevel voerden:

Πολυπέρχων δὲ δύναμιν ἤθροισε Polyperchon verzamelde een troepen-

⁴⁰⁷ Plutarchus, Alexander, 2.5-6.

⁴⁰⁸ Athenaeus, Deipnosophistae, 659f-660a.

⁴⁰⁹ CARNEY, *Olympias*, 98-99. Voor meer informatie over Olympias en Dionysus, zie onder meer CARNEY, *Olympias*, 96-100. Voor meer informatie over maenadisme, zie onder meer A. HENRICHS, 'Greek Maenadism from Olympias to Messalina'.

⁴¹⁰ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 41. Carney vermeldt deze theorie als een mogelijke invloed. CARNEY, *Olympias*, 99.

⁴¹¹ Polyaeus, Strategemata, 4.1.

⁴¹² Henrichs maakte deze opmerking niet in de context van een bespreking van Olympias. HENRICHS, 'Greek Maenadism from Olympias to Messalina', 144.

*προσλαβόμενος Αιακίδην τὸν Ἠπειρώτην
καὶ κατήγαγεν Ὀλυμπιάδα μετὰ τοῦ
Ἀλεξάνδρου παιδὸς ἐπὶ τὴν βασιλείαν.*⁴¹³

*macht, nadat hij Aeacides de Epeiroot
(als bondgenoot) meenam, en leidde
Olympias samen met de zoon van
Alexander naar het koningschap.*

Carney meent dat in de weergave van Iustinus Olympias, en niet Aeacides, duidelijk de troepen aanvoerde. Polyperchon wordt niet vermeld.⁴¹⁴ Mijns inziens komt dit niet helder naar voren uit de tekst. Iustinus zegt het volgende:

*Namque Olympias, mater Alexandri regis,
cum ab Epiro in Macedoniam prosequente
Aeacida, rege Molossorum, venire [...]*⁴¹⁵

*Want Olympias, de moeder van koning
Alexander, kwam uit Epirus naar
Macedonië met Aeacides, de koning van
de Molossiërs, die (haar) begeleidde [...]*

Carney meent dat *prosequente Aeacida* erop wijst dat Aeacides ondergeschikt aan haar was.⁴¹⁶ Deze aanname gaat naar mijn mening te ver. De tekst verhaalt dat Aeacides haar vergezelde bij haar terugkeer, maar geeft geen informatie over wie het bevel voerde over hun troepen, die zelfs niet vermeld worden. Deze opmerking geldt ook voor Orosius. De gelijkenis tussen de beide passages is markant: hij voegt toe dat Olympias werd aangespoord door Polyperchon om terug te keren, maar geeft verder bijna woordelijk hetzelfde weer als Iustinus.⁴¹⁷

*Tunc Olympias, mater Alexandri regis,
hortante Polyperconta, cum ab Epiro in
Macedoniam prosequente Aeacida rege
Molossorum veniret [...]*⁴¹⁸

*Toen kwam Olympias, de moeder van
koning Alexander, die Polyperchon
aanspoorde, uit Epirus naar Macedonië
met Aeacides, de koning van de
Molossiërs, die (haar) begeleidde [...]*

⁴¹³ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.11.2.

⁴¹⁴ CARNEY, *Olympias*, 74. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 368. CARNEY, *Women and Monarchy*, 140. CARNEY, 'Women and *Basileia*', 389, voetnoot 54.

⁴¹⁵ Iustinus, *Epitome*, 14.5.8.

⁴¹⁶ CARNEY, 'Women and *Basileia*', 389, voetnoot 54.

⁴¹⁷ Iustinus' *Epitome* was één van Orosius' bronnen, wat de overeenkomst verklaart. Zie I.1.12. Orosius.

⁴¹⁸ Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, 3.23.30.

De verwoording van Pausanias vermeldt de alliantie met Polyperchon niet, maar geeft wel uitdrukkelijk aan dat Aeacides ondergeschikt (*κατήκοος*) was aan Olympias en impliceert dat zij militaire macht had (*συνεστράτευσε*):

[...] *Αἰακίδης ὁ Ἀρύββου τὰ τε ἄλλα διετέλει κατήκοος ὦν Ὀλυμπιάδι καὶ συνεστράτευσε πολεμήσων Ἀριδαίῳ καὶ Μακεδόσιν [...]*⁴¹⁹

[...] *Aeacides, de zoon van Arybbas, voltooide de andere zaken terwijl hij gehoorzaam was aan Olympias en maakte mee een veldtocht om oorlog te voeren tegen Aridaeus en de Macedoniërs [...]*

Duris vermeldt Polyperchon en Aeacides niet. Zoals Carney opmerkt, impliceert hij dat Olympias en Adea-Eurydice elk het bevel voerden over hun troepen.⁴²⁰

*Δουῖρις δ' ὁ Σάμιος καὶ πρῶτον γενέσθαι πόλεμόν φησι δύο γυναικῶν <τὸν> Ὀλυμπιάδος καὶ Εὐρυδίκης.*⁴²¹

Duris van Samos zegt ook dat de eerste oorlog van twee vrouwen ontstond door Olympias en Eurydice;

Hierbij moet naar mijn mening rekening gehouden worden met de context. Dit fragment is een parafrasering van Duris in de *Deipnosophistae* van Athenaeus en kadert in een gesprek over vrouwen en oorlog. Eerst wordt er verteld over vrouwen om wie gestreden werd. De ‘spectaculaire’ afsluiter van de conversatie is deze eerste oorlog die tussen vrouwen werd gevoerd. Mogelijk werd de rol van de mannen daarom verzwegen en zijn alleen de ‘agents of this confrontation’, namelijk Olympias en Adea-Eurydice, vermeld.⁴²² Uit dit tegenstrijdige bronnenmateriaal kan bijgevolg niet sluitend afgeleid worden of Olympias al dan niet een krijgsvrouw van het ‘bevelhebber-type’ was. Ik sluit me evenwel aan bij Carney: ‘She could

⁴¹⁹ Pausanias, *Descriptio Graecae*, 1.11.3.

⁴²⁰ CARNEY, *Olympias*, 74. CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 368. CARNEY, *Women and Monarchy*, 140. Elders meent Carney dat deze passage dit niet impliceert en dat haar leiderschap symbolisch was: CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 188, voetnoot 23.

⁴²¹ Duris van Samos bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 13.560f (=F.Gr.H. 76 F52).

⁴²² Ik leen hier de bewoording ‘agents of the confrontation’ van CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 365. Green merkt op dat Duris spreekt over een oorlog in plaats van een duel. Hij impliceert hiermee dat Olympias en Adea-Eurydice niet als krijgsvrouwen van het ‘soldaat-type’ vochten, maar dat de drijvende krachten achter deze oorlog wel deze vrouwen waren. GREEN, ‘The Royal Tombs of Vergina’, 142. Macurdy suggereert tevens dat bij militaire acties van vrouwen het werkelijke commando mogelijk bij hun mannelijke generaals lag. MACURDY, *Hellenistic Queens*, 233.

appear in front of an army [...], but she could not really lead an army because she lacked the military training that her rival Adea Eurydice had received.⁴²³

Indien Olympias hier niet opgetreden zou hebben als een krijgsvrouw, waarom verscheen zij dan op het slagveld? Waarschijnlijk wilde ze haar troepen aanmoedigen,⁴²⁴ maar een tweede motivatie is mogelijk. Nadat Cynnane, de moeder van Adea-Eurydice, vermoord werd door Alcetas, revolteerde zijn leger. Adea-Eurydice genoot tevens populariteit bij de troepen, zoals reeds gebleken was bij de onrust die ze zaaide bij Triparadisus.⁴²⁵ Mogelijk herinnerde Olympias zich dit en probeerde ze met haar aanwezigheid te voorkomen dat haar troepen zouden overgaan naar de zijde van Adea-Eurydice. Misschien wilde ze een gelijkaardige reactie uitlokken bij de soldaten van Philippus III Arrhidaeus en Adea-Eurydice, zoals uiteindelijk gebeurde. Dit is uiteraard speculatief.

2.2. De belegering van Pydna

Bij de belegering van Pydna vocht Olympias opnieuw niet zelf. Zoals Carney aanhaalt, wijst haar terugtrekking in de stad met een groep die voornamelijk bestond uit hofdames erop dat zij ook niet van plan was te vechten.⁴²⁶ De koningin treedt hier opnieuw niet op als een krijgsvrouw van het ‘soldaat-type’.

In tegenstelling tot de onduidelijkheid betreffende de confrontatie bij Euia, is Olympias’ militaire gezag bij de belegering van Pydna evident. Ze zond troepen uit en stelde Aristonous aan als *στρατηγός*. De soldaten die uit de stad wilden vertrekken door de hongersnood, vroegen eerst haar toestemming om te gaan. De belegering van de stad ging door tot Olympias zich overgaf. Aristonous gehoorzaamde haar bevel om Amphipolis over te geven aan Cassander.⁴²⁷ De koningin valt hier dus binnen de categorie van het ‘bevelhebber-type’.

Carney omschrijft deze situatie als paradoxaal: Olympias was niet van plan om zelf te vechten en had geen militaire ervaring, maar stuurde wel troepen uit.⁴²⁸ Dit is een gevolg van het verschil tussen een krijgsvrouw van het ‘soldaat-type’ en van het ‘bevelhebber-type’.

⁴²³ CARNEY, ‘Olympias and the Image of the Virago’, 47.

⁴²⁴ Haar leiderschap was symbolisch. CARNEY, *Olympias*, 74, 97. CARNEY, *Women and Monarchy*, 122, voetnoot 22. CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 188.

⁴²⁵ Zie hiervoor III.2. De tweede generatie: Cynnane en III.3.1. Adea-Eurydice.

⁴²⁶ CARNEY, *Women and Monarchy*, 142. CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 372. CARNEY, *Olympias*, 80.

⁴²⁷ Diodorus van Sicilië, *Bibliotheca historica*, 19.35.3-5; 19.50.1; 19.50.6-8. Carney omschrijft dit als administratief leiderschap. CARNEY, ‘Women and Military Leadership’, 189-190.

⁴²⁸ CARNEY, *Women and Monarchy*, 142. CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 372. CARNEY, *Olympias*, 80.

Olympias bond niet zelf de strijd aan omdat ze niet tot die eerste categorie behoorde. Haar handelen als ‘bevelhebber-type’ blijft inderdaad frappant zonder ervaring en vraagt een bijkomende verklaring.

3. Verklaring

Zoals Carney reeds aantoonde, werd militaire actie door koninklijke vrouwen aanvaard indien deze in dienst stond van de dynastie.⁴²⁹ Olympias trad op om de positie van haar kleinzoon, Alexander IV, te verzekeren: haar handelen stond dus ten dienste van de clan en werd op deze manier mogelijk. Haar aanzien en haar band met Philippus en Alexander leverden haar deze macht op, zoals onder meer bij de confrontatie bij Euia bleek.⁴³⁰

Daarnaast is de militaire activiteit van Olympias beïnvloed door de politieke omstandigheden. Tijdens de regering van Philippus II had ze geen publieke functie en er zijn geen militaire activiteiten van Olympias bekend uit deze periode. Tijdens de heerschappij van Alexander de Grote was zij wel publiek actief, maar Carney merkt op dat de koningin geen militaire rol had.⁴³¹ Zoals Carney reeds aangetoond heeft, zorgde de Diadochentijd voor meer opties voor koninklijke vrouwen.⁴³² Tijdens de eerste jaren na Alexanders dood trad Olympias echter nog niet militair op. Samen met haar dochter Cleopatra probeerde zij allianties te sluiten met andere belangrijke figuren uit deze periode. Volgens Carney deden ze dit om militaire steun te verwerven.⁴³³ Ze hadden bijgevolg de hulp van een man nodig om een leger te controleren. Carney meent dat Olympias vooral kansen kreeg na de dood van Antipater, haar vijand die tegen vrouwelijke macht gekant was.⁴³⁴ Deze vaststelling is correct, maar de koningin handelde niet meteen na het overlijden van Antipater in 319 v. Chr. Ze keerde pas terug in 317 v. Chr. Dit is bijgevolg geen volledige verklaring.

Olympias had slechts na haar terugkeer uit Epirus militaire macht. Mogelijk trad ze reeds bij de confrontatie van Euia op als krijgsvrouw van het ‘bevelhebber-type’, maar haar militair gezag is hierna pas zeker.⁴³⁵ Deze autoriteit zou kunnen voortkomen uit de *ἐπιμέλεια*,

⁴²⁹ CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 389-390. Zie hiervoor ook II.5. De Macedonische visie op vrouwen.

⁴³⁰ Zie IV.1.4.2. De terugkeer naar Macedonië en de confrontatie bij Euia.

⁴³¹ CARNEY, *Olympias*, 50. Voor meer informatie over het leven en de functies van Olympias tijdens de regering van Philippus II en Alexander, zie IV.1.2. Olympias tijdens de regering van Philippus II en IV.1.3. Olympias tijdens de regering van Alexander de Grote.

⁴³² CARNEY, *Women and Monarchy*, 115, 118-119. CARNEY, ‘Foreign Influence’, 313. CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 360-361. Zie II.5. De Macedonische visie op vrouwen.

⁴³³ CARNEY, *Olympias*, 64-66. CARNEY, *Women and Monarchy*, 119, 124. Zie IV.1.4.1. Olympias tijdens de *ἐπιμέλεια* van Perdikkas en Antipater.

⁴³⁴ CARNEY, *Women and Monarchy*, 138. CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 361.

⁴³⁵ Zie IV.2. Olympias als krijgsvrouw.

die Polyperchon haar aanbood en zij aanvaardde. Zoals Carney aantoonde, wordt deze functie echter niet vermeld bij de weergaves van de slag bij Euia.⁴³⁶ Daarnaast wordt het militaire gezag, dat door de *ἐπιμελητής* of door iemand anders kon uitgeoefend worden ter bescherming van de koningen, meestal met andere termen aangeduid.⁴³⁷

Aangezien de militaire macht van Olympias pas zeker is na de confrontatie bij Euia, zou deze volgens mij kunnen verklaard worden als een gevolg van dit treffen. Mogelijk merkte de koningin bij haar overwinning dat ze dankzij haar aanzien en haar band met Philippus en Alexander invloed kon uitoefenen over het leger, zelfs zonder training of ervaring. Eens ze zich dit realiseerde, kon ze het commando op zich te nemen. Volgens Plutarchus droeg de koningin tijdens haar leven de namen Polyxena, Myrtale, Olympias en Stratonice.⁴³⁸ Heckel meent dat ze de naam ‘Stratonice’, ‘overwinning in de oorlog’, aannam om haar zege bij Euia te herdenken.⁴³⁹ Hoewel Badian niet gelooft dat Olympias haar naam veranderde gedurende haar leven, en zeker niet op oudere leeftijd, volgen onder meer Pomeroy, Ogden en Carney de theorie van Heckel.⁴⁴⁰ Ik sluit mij hierbij aan. Via haar naamsverandering benadrukte Olympias mogelijk dat zij reeds voor een overwinning had gezorgd en dat haar militaire macht terecht was. Dit kan weliswaar niet bewezen worden.

De Epirotische afkomst van Olympias moet tevens overwogen worden als verklaring voor haar militaire optreden. Macurdy zegt over de Epirotische opvoeding van Cleopatra het volgende: ‘Cleopatra shared as much as a girl might in this strenuous education, for the royal women of these hardy northern folks had to be familiar with the dangers of the hunt and the forest and even, it is said, of the battlefield.’⁴⁴¹ Ze brengt voor deze stelling echter geen bewijzen aan en de bronnen vermelden niet dat Cleopatra een opleiding in de krijgskunst had gekregen.

Volgens Carney zijn er overeenkomsten tussen Molossische dames en hun tegenhangsters in de Homerische epen en de Archaïsche periode, net zoals bij de positie van de vrouw in Macedonië.⁴⁴² Hoewel ze niet gelijk waren aan hun mannelijke landgenoten, speelden Molossische vrouwen vaak een rol in religieuze aangelegenheden, konden ze zelf eigendom bezitten en beheren en hadden ze geen *κόριος*. Daarnaast konden ze tevens het

⁴³⁶ CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 368. CARNEY, *Women and Monarchy*, 140. CARNEY, ‘Women and *Basileia*’, 375.

⁴³⁷ CARNEY, *Olympias*, 70. CARNEY, ‘End of the Argead Dynasty’, 363.

⁴³⁸ Plutarchus, *Moralia* 401b.

⁴³⁹ HECKEL, ‘Polyxena’, 85-86.

⁴⁴⁰ BADIEN, ‘Eurydice’, 106-107. POMEROY, *Women in Hellenistic Egypt*, 10. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 23. CARNEY, *Olympias*, 16.

⁴⁴¹ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 29.

⁴⁴² CARNEY, *Olympias*, 7. Voor deze overeenkomsten, zie II.5. De Macedonische visie op vrouwen.

burgerschap verwerven en tijdelijk optreden als gezinshoofd.⁴⁴³ Dames in de koninklijke families werden ingezet voor internationale huwelijksallianties.⁴⁴⁴ Carney meent dat Molossische koninklijke vrouwen een grotere rol hadden dan Griekse en Macedonische dames.⁴⁴⁵ Bernard stelt dat zij bij gebrek aan mannelijke opvolgers de monarchie op zich konden nemen.⁴⁴⁶ Ze konden mogelijk fungeren als regentes, ze aten en dronken misschien samen met hun mannelijke familieleden en Olympias en Cleopatra correspondeerden met machtige figuren uit hun tijd.⁴⁴⁷ Carney heeft aangetoond dat hun Epirotische afkomst de politieke handelingen van Olympias en Cleopatra beïnvloed heeft.⁴⁴⁸

Zoals Bernard opmerkt, is de militaire rol van vrouwen in Epirus echter minder duidelijk. Zij haalt in haar bespreking Olympias en Deidameia, de dochter van Pyrrhus II, aan.⁴⁴⁹ Deze prinses was de laatste erfgename van de dynastie en zou volgens Polyaeus Ambracia ingenomen hebben met haar leger om de dood van haar oom Ptolemaeus te wreken. Ze werd nadien vermoord door samenzweerders in het heiligdom van Artemis Hegemone.⁴⁵⁰ De militaire activiteit van Deidameia bewijst naar mijn mening niet sluitend dat krijgsdaden als aanvaard vrouwelijk gedrag gezien werden in Epirus. De andere vrouwelijke familieleden waren niet militair actief. Deze prinses trad op als het laatste overlevende lid van de dynastie. Bernard merkt op dat, hoewel koninklijke vrouwen in Epirus reeds deel uitmaakten van de *βασίλεια*, de schaarste aan mannen meer opties voor de dames bood, zoals dit ook het geval was voor de erfgenamen van Philippus II.⁴⁵¹ Deidameia leefde in de derde eeuw v. Chr. en zou bijgevolg beïnvloed kunnen zijn door de Illyrische krijgskoningin Teuta, die in dezelfde periode optrad.⁴⁵² Mogelijk spiegelde ze zich aan de overlevering rond de militaire activiteit van haar verwante Olympias, toen deze ook geconfronteerd werd met een uitstervende dynastie. Daarnaast vermeldt Plutarchus dat haar overgrootvader, Pyrrhus I, gehuwd was met Bircenna, een dochter van Bardylis.⁴⁵³ Op deze manier zou er volgens mij tevens Illyrische invloed in de familie doorgesijpeld kunnen zijn, die er nog niet was in de tijd van Olympias.

⁴⁴³ CABANES, 'La place de la femme dans l'Épire antique', 202-209. CARNEY, *Olympias*, 7. HOFFMANN, 'De la *politeia*'. BASLEZ, 'Olympias, la royauté et le sacré', 390.

⁴⁴⁴ BERNARD, 'Reines, régentes', 261-263.

⁴⁴⁵ CARNEY, *Olympias*, 7-8, 12. CARNEY, 'Foreign Influence', 322.

⁴⁴⁶ BERNARD, 'Reines, régentes', 264.

⁴⁴⁷ CARNEY, *Olympias*, 7-8. BERNARD, 'Reines, régentes', 264-265. BASLEZ, 'Olympias, la royauté et le sacré', 390.

⁴⁴⁸ CARNEY, 'Foreign Influence', 322.

⁴⁴⁹ BERNARD, 'Reines, régentes', 265.

⁴⁵⁰ Polyaeus, *Strategemata*, 8.52.

⁴⁵¹ BERNARD, 'Reines, régentes', 266-267.

⁴⁵² De analogie met Teuta werd reeds opgemerkt door Bernard. BERNARD, 'Reines, régentes', 265.

⁴⁵³ Plutarchus, *Pyrrhus*, 9.

Olympias werd pas laat in haar leven actief op het vlak van oorlogsvoering. Indien haar afkomst de bron van haar militaire gezag was, zou zij reeds eerder militair kunnen handelen hebben. Bijgevolg heeft de Epirotische herkomst van Olympias naar mijn mening geen bepalende invloed gehad op haar krijgsdaden.

V. Meda

1. Leven

Meda was de dochter van Cothelas, de koning van de Getae.⁴⁵⁴ Haar vader ging een bondgenootschap aan met Philippus II bij diens Thracische oorlog. Om deze alliantie te bezegelen huwde de Macedonische vorst met de prinses in 342, 341 of 339 v. Chr.⁴⁵⁵ Volgens de lijst van Satyrus/Athenaeus was zij de zesde echtgenote van de Macedonische vorst.⁴⁵⁶ Jordanes vermeldt in zijn *Getica* Medopa, een dochter van de Gothische koning Gudilas die huwde met Philippus II. Mogelijk gaat het om dezelfde prinses.⁴⁵⁷

2. De these van Hammond

Hoewel de literaire bronnen alleen deze informatie bieden, meent Hammond dat de vrouw in de voorkamer van tombe II in Vergina mogelijk Meda of een de dochter van de Scythische koning Atheas was, die niet voorkomt in de literaire bronnen.⁴⁵⁸ Hij is er immers van overtuigd dat Philippus II in de hoofdkamer rustte. De vrouw werd kort na hem begraven. Cleopatra en Meda waren de enige echtgenotes van Philippus van wie de leeftijd bij zijn dood in 336 v. Chr. overeenkwam met die van de vrouwelijke overblijfselen in de voorkamer. Volgens Hammond stierf Cleopatra te lang na de dood van Philippus om aan de beschrijving te voldoen. Aangezien het bij de Getae de gewoonte was dat weduwen gedood werden bij de begrafenis van hun echtgenoot,⁴⁵⁹ zou Meda mogelijk de vrouw in de voorkamer kunnen zijn, aldus Hammond. Daarnaast meent hij dat de wapenrusting in deze ruimte voor de vrouw bestemd was. Deze bevat een Scythische gorytus. De ruiterdecoratie van de borstplaat past eveneens bij een Scythische oorsprong. Het gebied van de Getae grensde aan dat van de Scythen, wat pleit voor de identificatie met Meda. Worthington sluit zich hierbij aan. De

⁴⁵⁴ Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.557. SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 426.

⁴⁵⁵ Ellis, Green en Heckel menen dat het huwelijk plaatsvond in 342 v. Chr. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 166-167. GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 140, 144-145. W. HECKEL, 'Meda', 158. Hammond dateerde het in 341 in HAMMOND, 'The Evidence for the Identity', 123. Hij plaatste het in 339 v. Chr. in HAMMOND, *The Macedonian State*, 36, 183. Hij geeft de reden voor deze andere datering niet weer.

⁴⁵⁶ Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.557.

⁴⁵⁷ Jordanes, *Getica*, 10.65. SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, 426.

⁴⁵⁸ Voor de bespreking van de dochter van Atheas, zie VI. De dochter van Atheas.

Thraciërs waren een krijgsvolk waarbij de vrouwen meevochten, dus de wapenrusting strookt met Hammonds these.⁴⁶⁰

De meeste wetenschappers zijn het echter niet eens met de visie van Hammond. Green merkt op dat er na haar huwelijk met Philippus II niets meer over Meda bekend is. Hij neemt daarom aan dat ze waarschijnlijk overleed bij een bevalling of door een ziekte of dat ze verstoten werd door haar echtgenoot en terugkeerde naar Thracië circa 340 v. Chr. Hammonds these kan niet uitgesloten worden, maar is onwaarschijnlijk.⁴⁶¹ Carney stelt dat de wapenrusting inderdaad beter zou passen bij Meda dan bij Cleopatra. Er bestaat echter discussie over of deze wapens daadwerkelijk aan de vrouw toebehoorden.⁴⁶² Daarnaast lijkt de suttee van Meda Carney onwaarschijnlijk. De literaire bronnen vermelden hier immers niets over, terwijl de zelfmoord van de Indiër Calanus wel aan bod komt.⁴⁶³ Ten derde stierf Cleopatra mogelijk wel vroeg genoeg om bij Philippus begraven te worden. Volgens Carney mag hier niet uit afgeleid worden dat Meda kort na haar huwelijk overleed of verstoten werd. De alliantie met Cothelas zou immers geschaad worden indien Philippus haar terugzond naar Thracië. Mogelijk verbleef Meda jarenlang kinderloos aan het hof.⁴⁶⁴

3. Meda als krijgsvrouw

Volgens Hammond bewijst de wapenrusting dat de vrouw in de voorkamer van tombe II een krijgsvrouw was. Aangezien hij stelt dat Meda (of de dochter van Atheas) de dame in de voorkamer was, zou dit erop wijzen dat ze militair actief was.⁴⁶⁵ Tenzij de wapens symbolisch bedoeld waren, zouden ze aangeven dat zij een krijgsvrouw van het ‘soldaat-type’ was.

Zoals Carney reeds aanhaalde, bestaat er discussie over of de wapenrusting wel voor de vrouw bestemd was. Zelfs indien dit het geval is, staat het nog niet vast dat Philippus II in de hoofdkamer ligt en dat de dame in de voorkamer één van zijn echtgenotes was.⁴⁶⁶ De archeologische bronnen bieden hier geen eenduidig bewijs. De antieke auteurs vermelden geen militaire activiteit van Meda, maar ze bieden ook weinig gegevens over haar leven. Op

⁴⁵⁹ Stephanus Byzantinus, *Ethnica*, s.v. Γερία. Hammond vermeldt tevens dat een ander Thracische stam, de Crestonaeërs, volgens Herodotus ook deze gewoonte hadden. Herodotus, *Historiae*, 5.5.

⁴⁶⁰ HAMMOND, ‘Philip’s Tomb’ in *Historical Context*, 335-336. HAMMOND, ‘The Evidence for the Identity’, 123. HAMMOND, *The Macedonian State*, 36. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 238, 241.

⁴⁶¹ GREEN, ‘The Royal Tombs of Vergina’, 144-145, 147-148.

⁴⁶² Zie hiervoor I.2. De archeologische bronnen.

⁴⁶³ Plutarchus, Alexander, 69.3. Arrianus, *Anabasis Alexandri*, 7.3.

⁴⁶⁴ CARNEY, *Women and Monarchy*, 68, 236.

⁴⁶⁵ HAMMOND, ‘Philip’s Tomb’ in *Historical Context*, 335-336.

⁴⁶⁶ Zie hiervoor I.2. De archeologische bronnen.

basis van dit bronnenmateriaal kan dus niet gezegd worden dat zij een krijgsvrouw was, maar dit kan ook niet sluitend weerlegd worden.

Indien men de these van Hammond zou volgen, blijft de vraag naar een verklaring van Meda's militaire activiteit. Hammond en Worthington leggen dit uit door haar Thracische afkomst.⁴⁶⁷ Door het gebrek aan bronnen kunnen andere mogelijke verklaringen niet achterhaald worden.

⁴⁶⁷ HAMMOND, 'Philip's Tomb' in Historical Context', 335-336. WORTHINGTON, *Philip II of Macedonia*, 238.

VI. De dochter van Atheas

In 340 v. Chr. riep Atheas, de koning van de Scythen, de hulp in van Philippus II omdat hij zich bedreigd voelde door de Istriërs. Hier stond tegenover dat Atheas hem zou adopteren als troonopvolger. De Istrische koning stierf evenwel kort daarna, waarop de Scythische vorst de overeenkomst verbrak. Dit leidde tot de veldtocht van Philippus II tegen de Scythen in 339 v. Chr., waarbij de Macedonische heerser overwon en de meer dan negentigjarige Atheas sneuvelde.⁴⁶⁸

Hammond meent dat Philippus II mogelijk huwde met een dochter van Atheas in 340 v. Chr. als deel van de alliantie of in 339 na zijn overwinning. Aangezien de Scythen de gewoonte hadden om de echtgenote te offeren bij de dood van een man,⁴⁶⁹ zou deze dame de vrouw in de voorkamer van tombe II kunnen zijn. De Scythische gorytus en decoratie van de borstplaat wijzen er mogelijk op dat de vrouw van Scythische afkomst was. Op deze manier bestempelde Hammond de dochter van Atheas als een krijgsvrouw.⁴⁷⁰ Dit zou mogelijk kunnen zijn, aangezien vrouwen bij de Scythen deelnamen aan de strijd.⁴⁷¹

Green en Ogden gaan tegen deze these in. De literaire bronnen vermelden niet dat Atheas een dochter had. Zoals Hammond zelf toegeeft, wordt ze ook niet vermeld in de lijst van echtgenotes van Philippus II van Satyrus/Athenaeus.⁴⁷² De verbreking van de alliantie door Atheas zou nutteloos geweest zijn indien Philippus reeds met de Scythische prinses gehuwd was, aldus Green.⁴⁷³ Ogden stelt dat de afgesproken adoptie van Philippus II door Atheas niet noodzakelijk inhield dat de Macedonische koning met de Scythische prinses huwde. Nadien had Philippus volgens hem geen baat bij een huwelijk met de dochter van een verslagen koning.⁴⁷⁴ Daarnaast schatten Green en Ogden de kans klein dat Atheas als negentiger nog een dochter van huwbare leeftijd had.⁴⁷⁵ Mijns inziens zijn Green en Ogden

⁴⁶⁸ Justinus, *Epitome*, 9.2. Lucianus, *Macrobian*, 10. ELLIS, *Philip II and Macedonian Imperialism*, 19, 185-186.

⁴⁶⁹ Herodotus, *Historiae*, 4.71.4.

⁴⁷⁰ HAMMOND, 'Philip's Tomb' in *Historical Context*, 335-336. Hammond dateert het huwelijk in 340 v. Chr. in HAMMOND, 'The Evidence for the Identity', 123. Hij plaatst het huwelijk in 339 v. Chr. in HAMMOND, *The Macedonian State*, 36, 183.

⁴⁷¹ Herodotus stelt dat bij de Sauromaten, die afstammen van de Scythen, vrouwen deelnamen aan jagen en oorlogsvoering. De meisjes mochten pas huwen als ze een man gedood hadden op het slagveld. Herodotus, *Historiae*, 4.116.2-117. Hippocrates noemt hen een Scythisch volk. Hij meent dat de Sauromatische vrouwen drie mannen gedood moesten hebben voor ze mochten trouwen. Hippocrates, *De aere aquis et locis*, 17.

⁴⁷² Athenaeus, *Deipnosophistae*, 13.557. HAMMOND, 'Philip's Tomb' in *Historical Context*, 336, voetnoot 19.

⁴⁷³ GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 145, voetnoot 44.

⁴⁷⁴ OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 20.

⁴⁷⁵ GREEN, 'The Royal Tombs of Vergina', 145, voetnoot 44. OGDEN, *Polygamy, prostitutes and death*, 20.

hier correct: het lijkt me onwaarschijnlijk dat Philippus een Scythische krijgsprinses als echtgenote had.

Conclusie

De familie van Alexander de Grote telde met zekerheid drie krijgsvrouwen. Cynnane vocht als tiener mee bij een Illyrische veldtocht van Philippus II. Als moeder verzamelde ze een leger, trok daarmee op naar Azië en versloeg haar tegenstanders onderweg. Zij is het enige eenduidige voorbeeld van het ‘soldaat-type’.

Adea-Eurydice werd getraind door haar moeder Cynnane. Als echtgenote van Philippus III Arrhidaeus trok zij in 317 v. Chr. met een leger op naar Euia om de terugkeer van Olympias te verhinderen. Dankzij haar training had zij de mogelijkheid om eventueel zelf mee te vechten en dus als ‘soldaat-type’ te handelen. Mogelijk was zij dit van plan bij haar confrontatie met Olympias, maar haar troepen deserteerden voordat er gestreden werd. Wegens gebrek aan een concrete situatie waarin ze meevocht, valt zij binnen de categorie van het ‘bevelhebber-type’, aangezien ze wel militair actief was.

Het bronnenmateriaal wijst niet op enige training van haar tegenstandster bij Euia, Olympias. Zij was betrokken bij twee militaire situaties, namelijk de confrontatie bij Euia en de belegering van Pydna. Ze vocht in geen van beide gevallen mee en was dit waarschijnlijk ook niet van plan. De bronnen zijn tegenstrijdig betreffende het bevelhebberschap van Olympias in Euia, maar dit is mijns inziens onwaarschijnlijk. Haar handelingen na deze confrontatie duiden haar aan als een krijgsvrouw van het ‘bevelhebber-type’: Olympias zond troepen uit, ze benoemde Aristonous tot *στρατηγός*, de belegering van Pydna ging door tot zij zich overgaf en ze gaf Aristonous bevelen, die hij opvolgde.

De militaire rol van de andere kandidates is minder zeker. De bronnen vermelden geen krijgsdaden van Audata-Eurydice, maar algemeen wordt aangenomen dat zij Cynnane trainde in de Illyrische krijgskunst. Dit impliceert dat ze wapens kon hanteren. Mogelijk was zij een krijgsvrouw van het ‘soldaat-type’, maar dit kan niet bewezen worden.

De wapenrusting in de voorkamer van tombe II in Vergina behoorde volgens Hammond toe aan de vrouwelijke overledene. Hij meent dat deze dame geïdentificeerd kan worden met Meda, een Thracische echtgenote van Philippus II, en dat zij een krijgsvrouw was. Ze zou dan mogelijk een krijgster van het ‘soldaat-type’ geweest zijn, tenzij de wapens symbolisch meegegeven werden met de overledene. Deze interpretatie van het archeologisch materiaal is niet algemeen aanvaard. Aangezien de literaire bronnen weinig informatie bieden over Meda en niets vermelden over haar eventuele militaire handelingen, kan deze optie niet met zekerheid bevestigd of ontkend worden.

Hammond ziet in een dochter van de Scythische koning Atheas een tweede kandidate voor de identificatie van de vrouw in de voorkamer. Er is echter geen bewijs voor haar bestaan. Mijns inziens is deze optie niet plausibel.

Het bestaan van Cynnane II is tevens onzeker. Mogelijk was zij een tweede dochter van Cynnane en Amyntas. Indien zij bestond, was zij misschien ook getraind door haar moeder, eventueel tot een krijgsvrouw van het ‘soldaat-type’. Dit kan echter niet met zekerheid bevestigd worden, aangezien zij niet voorkomt in de literaire bronnen en het epigrafische materiaal ook anders geïnterpreteerd zou kunnen worden.

Bij de (mogelijke) krijgsvrouwen van het ‘soldaat-type’ speelden buitenlandse tradities een bepalende rol: dit schonk hun de militaire training die normaal niet bij de Macedonische opvoeding van meisjes hoorde en die hun de kans gaf om mee te strijden. Dit is zichtbaar bij het ‘soldaat-type’ Cynnane, die dankzij de training in de Illyrische krijgskunst door Audata-Eurydice mee kon vechten in een veldtocht van Philippus II. Die Illyrische traditie gaf zij door aan Adea-Eurydice en misschien aan Cynnane II, die tijdens haar/hun jeugd geoefend werd(en) in de krijgskunst. Bij de onzekere gevallen blijkt dit tevens het geval te zijn: Audata-Eurydice kon haar dochter opleiden door haar eigen Illyrische opvoeding; Meda was als Thracische mogelijk een krijgsvrouw; indien de dochter van Atheas bestond en militair actief was, zou dit verklaard worden door haar Scythische afkomst. Dit was uiteraard tevens afhankelijk van de buitenlandse oorsprong in kwestie. De Epirotische herkomst van Olympias lijkt geen invloed gehad te hebben op haar militaire handelingen, hoewel het wel haar politieke acties beïnvloedde.

Tijdens de Diadochentijd nam het belang van de vrouwen van de koninklijke familie toe. Op de zwakzinnige Philippus III Arrhidaeus en de minderjarige Alexander IV na waren zij de laatste leden van de Argeadische dynastie. De monarchie behoorde toe aan de clan, waar zij deel van uitmaakten. Hierdoor deelden zij in de macht en vervulden meer publieke acties. Hun militaire handelingen zijn beter gekend in deze periode. Over de krijgsdaden van Cynnane, Adea-Eurydice en Olympias is in de Diadochentijd meer overgeleverd dan over mogelijke vrouwelijke militaire acties tijdens de regering van Philippus II en Alexander de Grote. Deze periode bood meer opties voor koninklijke vrouwen. De dames die geoefend waren in de krijgskunst konden een leger samenbrengen en ten strijde trekken, zoals bijvoorbeeld het geval was bij Cynnane en Adea-Eurydice. Voor vrouwen zonder training werd militaire actie tevens mogelijk, zoals bijvoorbeeld voor Olympias. Waarschijnlijk benutte Olympias deze mogelijkheid pas nadat ze haar succes bij de confrontatie bij Euia opmerkte.

Het voorkomen van meerdere krijgsvrouwen in de familie van Alexander de Grote wordt dus verklaard door een combinatie van factoren. Vrouwelijke leden van de Argeadische dynastie deelden in de monarchie en kregen meer opties door het afnemende aantal volwassen mannelijke verwanten. Militair succes was in deze periode cruciaal en om hun macht te vestigen en behouden moesten de koninklijke dames ook op dit vlak controle hebben.⁴⁷⁶ Zoals Carney opmerkt, hebben Cynnane en Adea-Eurydice dit op een meer directe wijze aangepakt dan Olympias, die de hulp van mannen inschakelde.⁴⁷⁷ Daarnaast speelde ook de invloed van sommige buitenlandse tradities een rol: deze zorgden ervoor dat bepaalde dames getraind werden in de krijgskunst en zelf mee konden strijden.

Philippus II en Alexander de Grote trokken ten strijde voor de consolidatie en uitbreiding van hun koninkrijk. Cynnane, Adea-Eurydice, Olympias en mogelijk nog anderen van hun vrouwelijke verwanten ontbrak het evenmin aan vechtlust. Zij streden voor het behoud van de macht door de familie van deze mannen, die Macedonië zo ver gebracht hadden. Aparte takken van de stamboom kwamen hierbij in conflict, maar deze krijgsvrouwen hadden hun strijdvaardigheid gemeenschappelijk. Alexander, de zoon van Polyperchon, werd in 314/5 v. Chr. gedood. In deze periode kort na de dood van Olympias, de militair actieve bondgenote van Polyperchon, had Alexanders weduwe Cratesipolis tijdelijk militair gezag.⁴⁷⁸ Hoewel Macurdy stelt dat na de late vierde eeuw v. Chr. Macedonië geen machtige vrouwen zoals Olympias meer kende,⁴⁷⁹ hadden dames wel nog militaire macht in andere, omliggende gebieden. Een voorbeeld hiervan is de derde eeuwse Illyrische koningin Teuta. In het licht van het onderzoek naar Illyrische opvattingen over militair actieve vrouwen, zou een vergelijkende studie tussen Teuta en Cynnane of Adea-Eurydice mogelijk nog nieuwe inzichten kunnen leveren.

⁴⁷⁶ CARNEY, 'The Sisters of Alexander', 394. CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 501. CARNEY, *Women and Monarchy*, 116, 137, 144. CARNEY, 'End of the Argead Dynasty', 358.

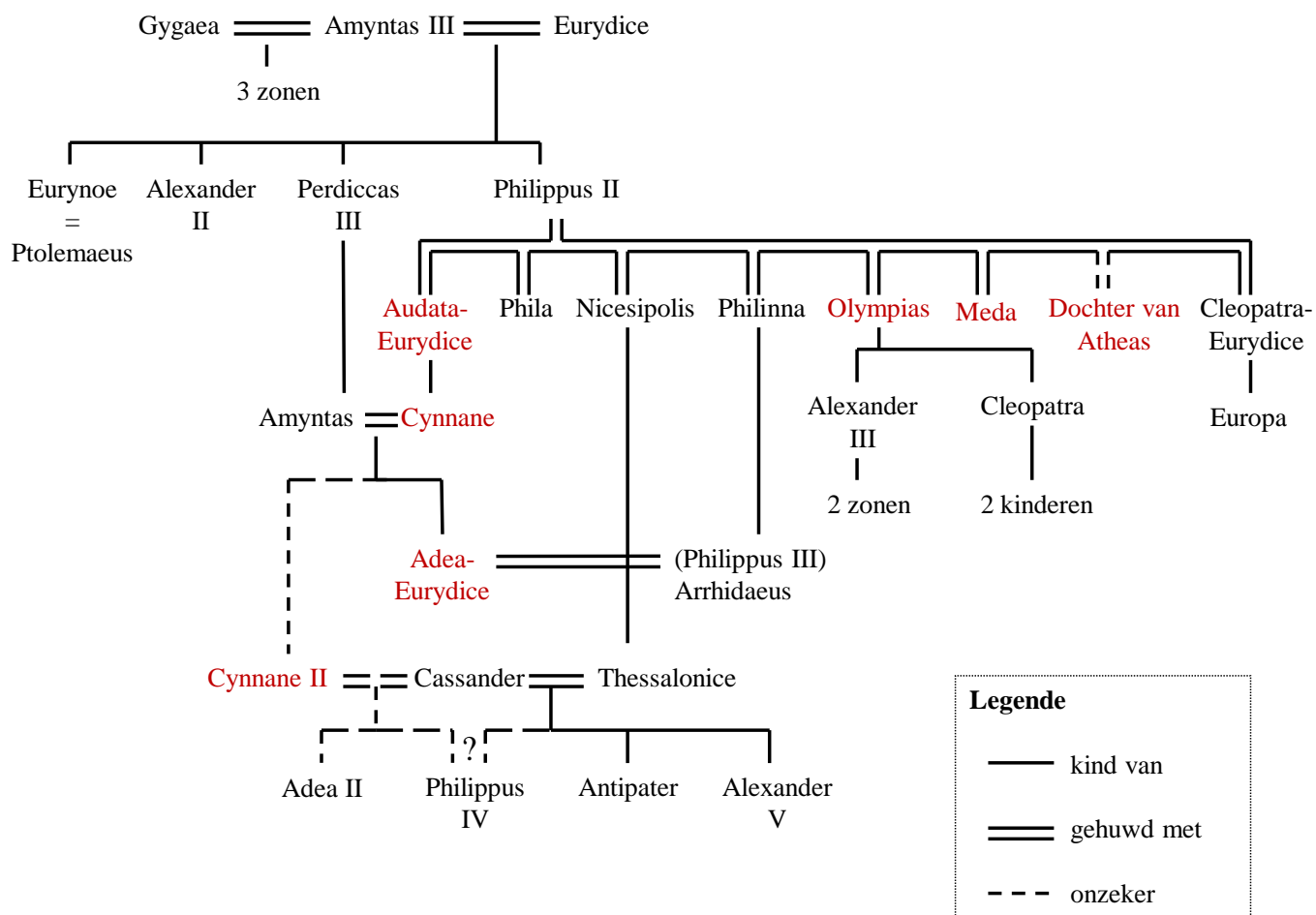
⁴⁷⁷ CARNEY, 'The Career of Adea-Eurydice', 501. CARNEY, *Women and Monarchy*, 130.

⁴⁷⁸ CARNEY, 'Women and Military Leadership', 187-188.

⁴⁷⁹ MACURDY, *Hellenistic Queens*, 229.

Appendix

Stamboom

De stèle van Adea Kassandrou

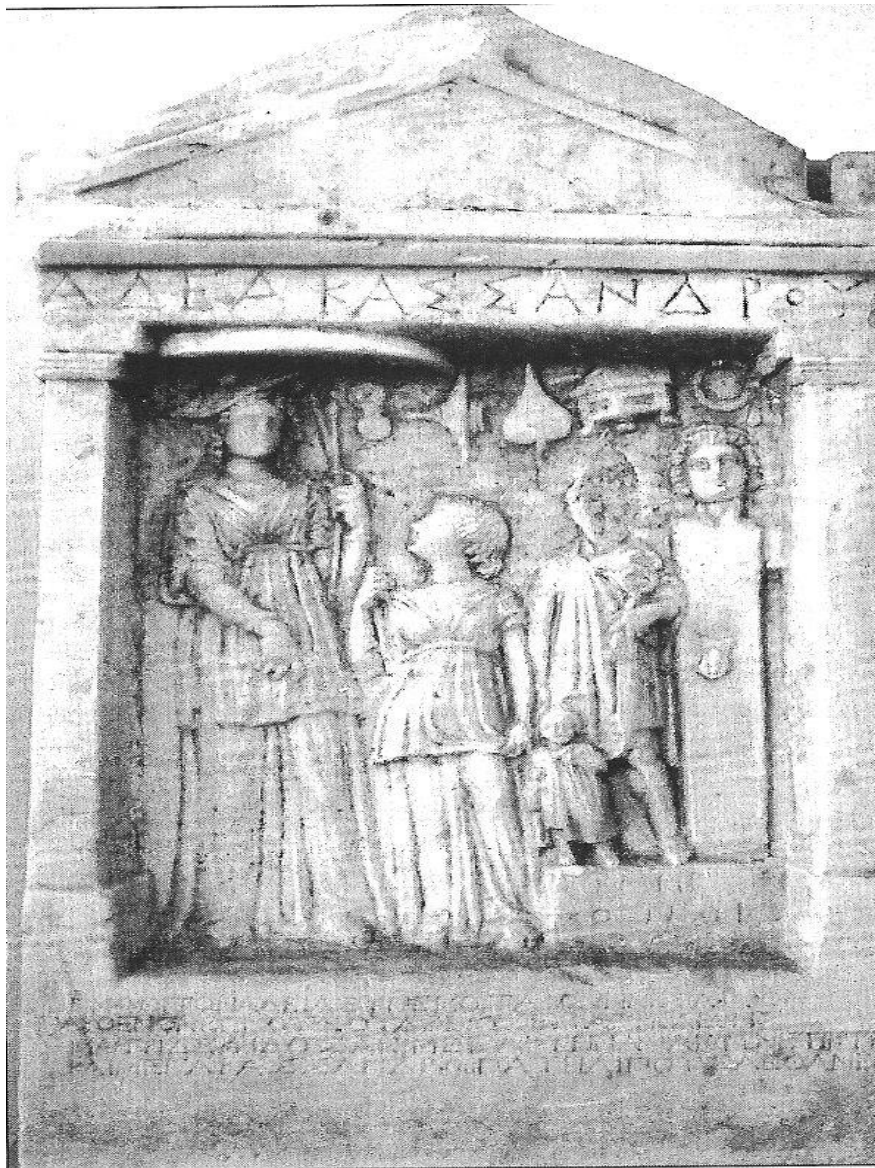

Foto genomen door Palagia in het Archaeological Museum in Beroea. PALAGIA, 'The Grave Relief of Adea, Daughter of Cassander and Cynnana', 196.

Bibliografie

Bronuitgaven

1. Literaire bronnen

AELIANUS, *Historical Miscellany*, ed. trad. N.G. WILSON (The Loeb Classical Library), Londen en Cambridge, Massachusetts, 1997.

ARRIANUS, *Alexander de Grote: het verhaal van zijn verovering van het Perzische Rijk*, trad. S. MOOIJ-VALK, Amsterdam, 1999.

ARRIANUS, *Anabasis Alexandri (books I-IV)*, ed. trad. P.A. Brunt (The Loeb Classical Library), Cambridge, Massachusetts, 1976.

ATHENAEUS, *The Learned Banqueters*, ed. trad. S.D. OLSON (The Loeb Classical Library), 6 dln., Londen en Cambridge, Massachusetts, 2006.

DIODORUS VAN SICILIË, *Diodorus of Sicily in ten volumes*, trad. C.H. OLDFATHER (The Loeb Classical Library), 10 dln., Londen en Cambridge, Massachusetts, 1933.

OROSIUS, *Seven Books of History against the Pagans*, trad. A.T. FEAR (Translated Texts for Historians, 54), Liverpool, 2010.

PAUSANIAS, *Description de la Grèce. 1: Livre 1: L'Attique*, ed. M. CASEVITZ, trad. J. POUILLOUX (Collection des universités de France), Parijs, 2002.

PAUSANIAS, *Description of Greece*, trad. W.H.S. JONES (The Loeb Classical Library), 4 dln. en een companion volume, Londen en Cambridge, Massachusetts, 1918-1935.

PHOTIUS, *Bibliothèque, Tome II*, ed. trad. R. HENRY (Collection des Universités de France), Parijs, 1960.

PLUTARCHUS, *Plutarch's Moralia I*, trad. F.C. BABBITT (The Loeb Classical Library), Londen en Cambridge, Massachusetts, 1927.

PLUTARCHUS, *Plutarch's Moralia III*, trad. F.C. BABBITT (The Loeb Classical Library), Londen en Cambridge, Massachusetts, 1931.

PLUTARCHUS, *Plutarch's Moralia IV*, trad. F.C. BABBITT (The Loeb Classical Library), Londen en Cambridge, Massachusetts, 1936.

PLUTARCHUS, *Plutarch's Moralia V*, trad. F.C. BABBITT (The Loeb Classical Library), Londen en Cambridge, Massachusetts, 1936.

PLUTARCHUS, *Lives: Theseus and Romulus, Lycurgus and Numa, Solon and Publicola*, trad. B. PERRIN (The Loeb Classical Library), Londen en Cambridge, Massachusetts, 1914.

POLYAENUS, *Stratagems of War*, ed. trad. P. KRENTZ en E.L. WHEELER, 2 dln., Chicago, 1994.

POLYAENUS, *Stratagems of War*, ed. trad. R. SHEPHERD, Chicago, 1793.

QUINTUS CURTIUS RUFUS, *History of Alexander*, ed. trad. J.C. ROLFE (The Loeb Classical Library), 2 dln., Londen en Cambridge, Massachusetts, 1946.

SATYRUS, *Satyros aus Kallatis: Sammlung der Fragmente mit Kommentar*, ed. trad. S. SCHORN, Basel, 2004.

2. Epigrafische bronnen

S.E.G., 24 (1969), no. 503

S.E.G., 9 (1944), no. 2.

Hulpinstrumenten

‘Adea’, W. HECKEL, *Who's Who in the Age of Alexander the Great: Prosopography of Alexander's Empire*, Oxford, 2006, 4-5.

‘Audata’, W. HECKEL, *Who's Who in the Age of Alexander the Great: Prosopography of Alexander's Empire*, Oxford, 2006, 64.

BADIAN, E., ‘Alexandros [4] “der Grosse”’, *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, eerste band, 1996, 468-474.

BADIAN, E., ‘Eurydike [3]’, *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, vierde band, 1998, 297-298.

BADIAN, E., ‘Kyn(n)ane’, *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, zesde band, 1999, 977.

‘Cynnane’, W. HECKEL, *Who's Who in the Age of Alexander the Great: Prosopography of Alexander's Empire*, Oxford, 2006, 100-101.

‘e. Other Anonymous Women. F43’, W. HECKEL, *Who's Who in the Age of Alexander the Great: Prosopography of Alexander's Empire*, Oxford, 2006, 277.

GUDEMAN, A., ‘Satyros. 16)’, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, tweede band, derde halfband, Stuttgart, 1921, 228-235.

KLOTZ, A., ‘Pompeius. 142)’, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, eenentwintigste band, tweeënveertigste halfband, Stuttgart, 1952, 2300-2313.

LAMMERT, F., ‘Polyainos 8)’, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, eenentwintigste band, tweeënveertigste halfband, Stuttgart, 1952, 1432-1436.

‘Meda’, W. HECKEL, *Who’s Who in the Age of Alexander the Great: Prosopography of Alexander’s Empire*, Oxford, 2006, 158.

MEISTER, K., ‘Diyillos’, *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, derde band, Stuttgart, 1997, 720-721.

‘Olympias’, W. HECKEL, *Who’s Who in the Age of Alexander the Great: Prosopography of Alexander’s Empire*, Oxford, 2006, 181-183.

SCHWARTZ, E., ‘Arrianus. 9)’, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, derde band, München, 1895, 1230-1231.

SCHWARTZ, E., ‘Diyillos. 2)’, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, vijfde band, negende halfband, Stuttgart, 1903, 1247.

WELLMANN, M., ‘Aelianus 11)’, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, eerste band, eerste halfband, München, 1893, 486-488.

WENTZEL, G., ‘Athenaios 22)’, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, tweede band, vierde halfband, Stuttgart, 1896, 2026-2033.

WOTKE, F., ‘Orosius’, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, achttiende band, vijftiendertigste halfband, Stuttgart, 1939, 1185-1195.

Moderne literatuur

ADAMS, W.L., ‘The Royal Macedonian Tomb at Vergina: An Historical Interpretation’, *The Ancient World*, 3 (1980), 67-72.

ANDRONIKOS, M., *The Royal Graves at Vergina*, Athene, 1978.

BADIAN, E., ‘Eurydice’, W.L. ADAMS en E.N. BORZA, *Philip II, Alexander the Great and the Macedonian Heritage*, Washington (D.C.), 1982, 99-110.

BADIAN, E., 'Plutarch's Unconfessed Skill. The Biographer as a Critical Historian', T. HANTOS, *Laurea internationalis: Festschrift für Jochen Bleicken zum 75. Geburtstag*, Stuttgart, 2003, 26-44.

BASLEZ, M.-F., 'Olympias, la royauté et le sacré: à propos des affaires de Dodone et d'Oropos', P. CABANES, *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité III*, Parijs, 1999, 389-393.

BERNARD, N., 'Reines, régentes: le pouvoir au féminin dans l'Épire royale', D. BERRANGER-AUSERVE, *Épire, Illyrie, Macédoine... Mélanges offerts au Professeur Pierre Cabanes* (Erga: recherches sur l'Antiquité, 10), Clermont-Ferrand, 2007, 253-267.

BERVE, H., *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*, München, 1926.

BORZA, E.N., *In the Shadow of Olympus: The Emergence of Macedon*, Princeton, New Jersey, 1990.

CABANES, P., 'La place de la femme dans l'Épire antique', *Iliria: Revistë arkeologjike*, 2 (1983), 201-209.

CARNEY, E.D., 'Foreign Influence and the Changing Role of Royal Macedonian Women', *Archaia Makedonia/Ancient Macedonia V. Papers read at the fifth international symposium held in Thessaloniki, October 10-15, 1989* (Institute for Balkan Studies, 240), Thessaloniki, 1993, 313-323.

CARNEY, E.D., 'Olympias, Adea Eurydice, and the End of the Argead dynasty', I. WORTHINGTON, *Ventures into Greek History*, Oxford, 1994, 357-380.

CARNEY, E.D., 'Olympias and the Image of the Virago', *Phoenix*, 47 (1993), 29-55.

CARNEY, E.D., *Olympias: Mother of Alexander the Great* (Women of the Ancient World), New York en Londen, 2006.

CARNEY, E.D., 'The Career of Adea-Eurydice', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 36 (1987), 496-502.

CARNEY, E.D., 'The Female Burial in the Antechamber of Tomb II at Vergina', *The Ancient World*, 22 (1991), 17-26.

CARNEY, E.D., 'The Sisters of Alexander the Great: Royal Relicts', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 37 (1988), 385-404.

CARNEY, E.D., 'Women and *Basileia*: Legitimacy and Female Political Action in Macedonia', *The Classical Journal*, 90 (1995), 367-391.

CARNEY, E.D., 'Women and Military Leadership in Macedonia', *Ancient World*, 35 (2004), 184-195.

CARNEY, E.D., *Women and Monarchy in Macedonia*, Norman, 2000.

ELLIS, J.R., *Philip II and Macedonian Imperialism* (Aspects of Greek and Roman Life), London, 1976.

EMBERGER, P., 'Schwache Männer – starke Frauen? Grosse Frauengestalten des Altertums im Geschichtswerk des Pompeius Trogus/Iustinus', *Grazer Beiträge: Zeitschrift für die klassische Altertumswissenschaft*, 26 (2008), 31-49.

FANTHAM, E. E.A., *Women in the classical world: Image and Text*, New York en Oxford, 1994.

FREDERICKSMEYER, E.A., 'Again the So-Called Tomb of Philip II', *American Journal of Archaeology*, 85 (1981), 330-334.

GREEN, P., *Alexander to Actium: The Historical Evolution of the Hellenistic Age* (Hellenistic Culture and Society, 1), Berkeley, 1990.

GREEN, P., 'The Royal Tombs of Vergina: A Historical Analysis', W.L. ADAMS en E.N. BORZA, *Philip II, Alexander the Great and the Macedonian Heritage*, Washington (D.C.), 1982, 129-151.

HAMMOND, N.G.L., 'Philip's Tomb' in Historical Context', *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 19 (1978), 331-350.

HAMMOND, N.G.L., 'The Archaeological Background to the Macedonian Kingdom', B. LAOURDAS en C. MAKARONAS, *Archaia Makedonia/Ancient Macedonia. Papers read at the first international symposium held in Thessaloniki, 26-29 August 1968* (Idrima meleton Chersonesou tou aimou, 122), Thessaloniki, 1970, 53-67.

HAMMOND, N.G.L., 'The Evidence for the Identity of the Royal Tombs at Vergina', W.L. ADAMS en E.N. BORZA, *Philip II, Alexander the Great and the Macedonian Heritage*, Washington (D.C.), 1982, 111-127.

HAMMOND, N.G.L., *The Macedonian State: Origins, Institutions, and History*, Oxford, 1989.

HECKEL, W., 'Adea-Eurydike', *Glotta*, 61 (1983), 40-42.

HECKEL, W., 'Kleopatra or Eurydike?', *Phoenix*, 32 (1978), 155-158.

HECKEL, W., 'Kynnane the Illyrian', *Rivista storica dell' antichita*, 13-14 (1983-1984), 193-200.

HECKEL, W., 'Polyxena, the Mother of Alexander the Great', *Chiron*, 11 (1981), 79-86.

HENRICHs, A., 'Greek Maenadism from Olympias to Messalina', *Harvard Studies in Classical Philology*, 82 (1978), 121-160.

HOFFMANN, G., 'De la politeia des femmes en Épire et en Attique', P. CABANES, *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité III*, Parijs, 1999, 403-409.

JACQUEMIN, A., 'Le sang de Bardylis: une occasion manqué pour la Macédoine?', D. BERRANGER-AUSERVE, *Épire, Illyrie, Macédoine... Mélanges offerts au Professeur Pierre Cabanes* (Erga: recherches sur l'Antiquité, 10), Clermont-Ferrand, 2007, 275-288.

KEBRIC, R.B., *In the Shadow of Macedon: Duris of Samos* (Historia: Zeitschrift für alte Geschichte. Einzelschriften, 29), Wiesbaden, 1977.

LE BOHEC, S., 'Les soldats illyriens au service des rois de Macédoine', P. CABANES, *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité II*, Parijs, 1993, 225-230.

LEHMANN, P.W., 'The So-Called Tomb of Philip II: A Different Interpretation', *American Journal of Archaeology*, 84 (1980), 527-531.

LOMAN, P., 'No Woman No War: Women's Participation in Ancient Greek Warfare', *Greece & Rome* 51 (2004), 34-54.

LONIS, R., *La cité dans le monde grec: structures, fonctionnement, contradictions* (Fac. Histoire), 2de uitg., Parijs, 2007.

MACURDY, G.H., *Hellenistic Queens: A Study of Woman-Power in Macedonia, Seleucid Syria, and Ptolemaic Egypt* (The Johns Hopkins University Studies in Archaeology, 14), Baltimore en Londen, 1932.

OGDEN, D., *Polygamy, Prostitutes and Death: The Hellenistic Dynasties*, Londen, 1999.

PALAGIA, O., 'The Grave Relief of Adea, Daughter of Cassander and Cynnana', T. HOWE en J. REAMES, *Macedonian Legacies: Studies in Ancient Macedonian History and Culture in Honor of Eugene N. Borza*, Claremont, 2008, 195-214.

PAYEN, P., 'Femmes en guerre: peu de mots, des actes? (Grèce ancienne, VIIe-IVe siècles avant J.-C.)', *Pallas*, 85 (2011), 31-41.

POMEROY, S.B., *Women in Hellenistic Egypt: From Alexander to Cleopatra*, New York, 1984.

SACKS, K.S., 'Diodorus and his Sources: Conformity and Creativity', S. HORNBLOWER, *Greek Historiography*, Oxford, 1994, 213-232.

SEALEY, R., *Women and Law in Classical Greece*, Chapel Hill en Londen, 1990.

SEIBERT, J., *Das Zeitalter der Diadochen* (Erträge der Forschung, 185), Darmstadt, 1983.

STIPČEVIĆ, A., *The Illyrians: History and Culture*, Park Ridge (New Jersey), 1977.

WORTHINGTON, I., *Philip II of Macedonia*, New Haven en Londen, 2008.

Websites

CARNEY, E., *Vergina/Aegae and the Royal Tombs*, 2008 (<http://people.clemson.edu/~elizab/aegae.htm>).